

โครงการสัมมนาวิชาการระดับชาติ
ครั้งที่ 8 และนานาชาติครั้งที่ 7

***The 8th National and the 7th International Seminar
26 -27 February 2022***

***"Goodness, Beauty and Truth :
Contemporary Reflections and Interpretations"***

"ความดี ความงาม ความจริง : การไตร่ตรองและการตีความร่วมสมัย"

**Proceedings English and Thai Papers Vol. II
ฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

บัณฑิตวิทยาลัยและวิทยาเขตนครราชสีมา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School and MCU Ratchasima Campus,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

โครงการสัมมนาทางวิชาการ
ระดับชาติครั้งที่ ๘ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๗

“Goodness, Beauty and Truth: Contemporary Reflections and Interpretations” “ความดี ความงาม ความจริง : การไตร่ตรองและการตีความร่วมสมัย”

ระหว่างวันที่ ๒๖-๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๕

(Proceedings English and Thai Papers Volume II)
(Proceedings ฉบับภาษาอังกฤษและภาษาไทย)

จัดโดย

บัณฑิตวิทยาลัยและวิทยาเขตนครราชสีมา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

บทความวิชาการและบทความวิจัยที่ตีพิมพ์ใน Proceedings นี้ เป็นผลงานที่เกิดจากการนำเสนอในงานสัมมนาทางวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๘ และนานาชาติครั้งที่ ๗ ซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ ๒๖-๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๕ ภายใต้หัวข้อหลักว่า “Goodness, Beauty and Truth: Contemporary Reflections and Interpretations” “ความดี ความงาม ความจริง : การไตร่ตรองและการตีความร่วมสมัย” โดยมีเจ้าภาพจัดโครงการสัมมนาทางวิชาการครั้งนี้คือบัณฑิตวิทยาลัยและวิทยาเขตนครราชสีมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในการตีพิมพ์บทความทางวิชาการและบทความวิจัยครั้งนี้ กองบรรณาธิการได้คัดเลือกผลงานที่ผ่านการแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ (peer reviewer) แล้วเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานของการตีพิมพ์ อย่างไรก็ตาม ทางกองบรรณาธิการยังพบว่ายังมีปัญหาเล็กน้อยเกี่ยวกับเรื่องรูปแบบการอ้างอิง หากต้องแก้ไขให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งหมด จำเป็นต้องใช้เวลาอีกสักกระยะ ถ้าเป็นอย่างนั้น ผู้ที่นำเสนอผลงานจำเป็นต้องรอกันว่าจะเสร็จจึงจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการได้ เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ทางกองบรรณาธิการตัดสินใจว่า จริงอยู่ ผลงานที่ตีพิมพ์ครั้งนี้ยังคงมีปัญหาในเรื่องรูปแบบการอ้างอิง แต่ว่ารูปแบบดังกล่าวไม่มีผลกระทบต่อเนื้อหาสาระทางวิชาการเลย จึงตัดสินใจร่วมกันที่จะเร่งตีพิมพ์ผลงานที่ผ่านการคัดเลือกตามกฎเกณฑ์ตามกรอบเวลา เพื่อให้ผู้นำเสนอผลงานสามารถนำผลงานของตนเองไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

ในท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการเชื่อว่า ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์เหล่านี้จะมีประโยชน์ทางวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้องไม่น้อย และกองบรรณาธิการขอถือโอกาสนี้เจริญพรขอบคุณคณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการและนิสิตนักศึกษาที่ได้เข้าร่วมเสนอผลงานจนทำให้การจัดโครงการสัมมนาทางวิชาการครั้งนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความร่วมมือทางวิชาการเหมือนเช่นเคยหากมีการจัดสัมมนาทางวิชาการในอนาคต

บรรณาธิการ

พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร,รศ.ดร.

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พระมหาพรชัย สิริวิโร,ผศ.ดร. พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี,ดร. ดร.เกรียงไกร พินยารัก

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๑
๑) พระสารีบุตร: ต้นแบบความกตัญญูทศเวทีย์ในพระพุทธศาสนา Sāriputta Thera: Gratitude Prototype in Buddhism.....๓-๒๑	
๒) การศึกษาวิเคราะห์การดำรงชีวิตตามหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนา เถรวาท AN ANALYTICAL STUDY OF THE CONSUMPTION FOUR REQUISITES IN THERAVADA BUDDHISM๒๒-๒๘	
๓) วิเคราะห์เปรียบเทียบทัศนะเรื่องความดีในปรัชญาตะวันตกและในพุทธปรัชญา.....๒๙-๔๔	
๔) พระผง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หลอมละลายสู่จิตวิญญาณมนุษย์ Amulet Somdej Phra Buddhachan (To Phromrangsi) melting into the human spirit๔๕-๕๒	
๕) แนวทางในการจัดการความคิดในการทำงานตามทรรศนะของสโตอิก The Stoic's way of managing the mindset of working for a good life.....๕๓-๖๐	
๖) A Study of Buddhist Approach to Build Happiness (Sukha) Based on Sāmaññaphala Sutta.....๖๑-๗๒	

พระสารีบุตร: ต้นแบบความกตัญญูทเวทิตในพระพุทธศาสนา Sārīputta Thera: Gratitude Prototype in Buddhism

นางเบญจวรรณ ชayangkur ณ อยุทธยา

Mrs. Benchawan Chayangkura Na Ayutthaya

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

Department of Disaster Prevention and Mitigation

midori.opp@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวินัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดความกตัญญูทเวทิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อวิเคราะห์ต้นแบบความกตัญญูทเวทิตของพระสารีบุตร เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา และหนังสือที่รวบรวมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และงานเขียนต่างๆ มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้เนื้อหาสอดคล้องตามลำดับ

ผลจากการวิจัยพบว่า ความกตัญญูทเวทิต หมายถึงความที่จิตของบุคคลผู้ระลึกถึงอุปการะที่ท่านทำไว้แก่ตนแล้วกระทำตอบแทน ประกาศให้ผู้อื่นได้ทราบคุณความดีของผู้นั้น ฝ่ายที่ทำอุปการะก่อนเรียกบุพพการี มีมารดาบิดา เป็นต้น ฝ่ายผู้ทำตอบแทน เรียกว่า กตเวทิตบุคคลเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสำนึกในคุณความดี ช่วยให้ผู้คนในสังคมได้พัฒนาคุณธรรมอื่น และขยายความกตัญญูทเวทิตให้กว้างออกไปเชื่อมสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก เปิดแดนความดีออกไปมากมาย พระสารีบุตรได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะหรือเป็นเลิศด้านปัญญาญาณมาก และเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธเจ้า

พระสารีบุตรเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาในการประกาศพระศาสนา และได้รับยกย่องเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้มีความกตัญญูสูง สมบูรณ์ด้วยขันติธรรมต่อคำว่ากล่าวอันควรค่าแก่การยึดถือไว้เป็นแบบอย่าง โดยต้นแบบความกตัญญูทเวทิตของพระสารีบุตรเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นสามารถใช้เป็นแรงบันดาลใจในการทำดีและพัฒนาตนของอนุชน ได้แก่ 1) ความกตัญญูต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมและปกครองสงฆ์อย่างเข้มแข็ง และได้ชักชวนสัตบุรุษ

4 | โครงการสัมมนาวิชาการระดับชาติครั้งที่ 8 และนานาชาติครั้งที่ 7

ปริพาชกที่เป็นอาจารย์มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า 2) ความเคารพครูบาอาจารย์พระอัสสชิความกตัญญูต่ออาจารย์ผู้ให้ธรรมจักขุคือฟังธรรมจากพระอัสสชิโดยย่อแล้วได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล และเมื่อรู้ว่าพระอัสสชิอยู่ในทิศใด เวลาจะนอนท่านจะหันศีรษะไปทางทิศนั้น 3) ความกตัญญูต่อมารดาแม่ลมหายสุดท้ายของชีวิตได้เทศน์ให้มารดาผู้เป็นมัจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล 4) ความกตัญญูต่อผู้ให้ก้อนข้าวคือ ท่านได้ระลึกถึงคุณที่ราธพราหมณ์เคยถวายข้าว 1 ทัพพี พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามภิกษุในที่ประชุมว่ามีใครระลึกถึงบุญคุณของราธพราหมณ์ได้บ้าง พระสารีบุตรจึงตอบว่าระลึกได้ว่าพราหมณ์ผู้นั้นได้ถวายข้าวหนึ่งทัพพี จึงมอบพระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสยกย่องพระสารีบุตรว่าเป็นผู้กตัญญู เป็นผู้กตเวที 5) ความกตัญญูต่อตระกูลคือ ได้โน้มน้าวใจให้น้องชาย คือ พระจุนทะ พระอุปเสนะ พระเรวตะ และน้องสาว คือจาลา อุจจาลา และสีสุปจาออกบวชในพระพุทธศาสนา และตอนสุดท้ายของชีวิตได้ไปเทศน์โปรดมารดา ณ ห้องที่ท่านเกิด ทั้ง 5 ข้อที่ได้กล่าวมา เป็นต้นแบบที่โดดเด่นเป็นตัวอย่างให้แก่พุทธบริษัทได้ปฏิบัติตาม ตั้งแต่ครั้งนั้นมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: พระสารีบุตร ,ต้นแบบความกตัญญู, พระพุทธศาสนา

Abstract

This research aimed paper is two of objectives, 1) to study the concept of gratitude in Theravada Buddhism, 2) to analyze the prototype of Sāriputta Thera's gratitude. This is the documentary research by studying from the data of Tipitaka, documents, textbooks, the books collecting Buddhist teachings, and various writings to leading to analyze to get the relevant contents accordingly.

The result of study found that the gratitude means the one's mind who is thankful for benefits received and reciprocates them, to praise him to others know his good deeds. The previous benefactor is called Pubbakari -- parents, etc. The one who reciprocates the done favour is called Katavedi which is the principle is thankful for goodness. It is to help people who live in the society develop other virtues and spread the gratitude to connect with others to explore the land of goodness.

Sāriputta Thera was distinguished by his excellence in wisdom, and was the right hand chief disciple of the Buddha. Sariputta Thera was important disciple in

proclaiming Buddhism. He was admired as the supreme gratitude person, complete with patience of the words that the worthy of holding as model. The gratitude prototype of Sariputta Thera is an outstanding model that can be used as motivation for doing good and self-development of young generations, namely, 1) Gratitude to the Lord Buddha, he has performed his duties for propagating the Dhamma and strongly administrating Sangha Community, and he has persuaded Sanjaya to see the Lord Buddha. 2) Reverence for the teacher: Assaji Thera, he has been being thankful gratitude to Assaji Thera who gave him the vision of Dhamma, he got to be established in Sotapatti-Phala. 3) Gratitude to mother, he ever had given some sermon to his mother who was wrong view to be established in Sotapatti-Phala, even her last breath. 4) Gratitude to one who gave almsfood, he remembered Rādha Brahmin who ever gave him an almsfood, the Lord Buddha asked monks in the assembly that was there anyone remember the gratefulness of this Brahmin? Sārīputta Thera replied that he remembered that Brahmin who ever had given him an almsfood, the Lord Buddha assigned him as a preceptor, and praised him as one who is thankful for benefits received and reciprocates. 5) Gratitude to the family, he convinced his younger brothers; Cunda Thera, Upasena Thera, Revata Thera, and younger sisters; Cālā Theri, Upacālā Theri, and Sisupacālā Theri to be ordained in Buddhism. And the end of his life, he went to give sermon to his mother at his birth place. All five points mentioned above, is outstanding example for Buddhist people has practiced upto now.

Keyword: Sārīputta Thera, Gratitude Prototype, Buddhist

1. บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นที่แพร่หลายในทุกยุคทุกสมัย พระสงฆ์สาวกนั้นว่ามีความสำคัญและมีบทบาทมาก เพราะท่านเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัยหนึ่งในพุทธบริษัทถือว่าเป็นองค์ประกอบหลักของพระพุทธศาสนา¹ พระพุทธสาวกของพระพุทธเจ้า ในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่เป็น

¹ เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: ผดุงวิทยาการพิมพ์, 2516), หน้า 11.

6 | โครงการสัมมนาวิชาการระดับชาติครั้งที่ 8 และนานาชาติครั้งที่ 7

ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และยึดมั่นในคุณธรรมของผู้แสดงธรรม สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในสมัยนั้น ได้ทำหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส การสนทนา แนะนำ การตอบปัญหาข้อขัดข้อง และการแสดงธรรม เป็นต้น พระพุทธเจ้าประทานหลักในการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรมให้มีเหตุผลต่อเนื่องกัน โดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจ ชัดเจนในแต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา มุ่งให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะลาภสักการะ แสดงธรรมโดยไม่ยกตนข่มท่านและไม่เสียตีสื่อผู้อื่น² กลุ่มพระอัครสาวก คือกลุ่มของพระที่เคยเป็นศิษย์ของสฤงชัยปริพาชก มีจำนวน 252 รูป แต่ที่ปรากฏชื่อและได้รับการยกย่องเป็นอัครสาวก (สาวกผู้เลิศ) มี 2 รูป คือ พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ³ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงแต่เฉพาะเรื่องราวของพระสารีบุตรเท่านั้น

พระสารีบุตรเป็นพระสาวกองค์หนึ่งที่ยึดมั่นอยู่ในหลักการดังกล่าว จึงทำให้ท่านมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการรักษาพระสัทธรรมให้คงอยู่ตลอดไป จนได้รับตำแหน่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ที่มีปัญญาเลิศอันเป็นผลมาจากการบรรลุพระอรหันตผล และทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนถึงนิพพาน รวมถึงท่านเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ประวัตติและผลงานของพระสารีบุตรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ผู้วิจัยจึงเห็นว่าผลงานและบทบาทของพระสารีบุตรเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงสืบต่อมาได้จนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและนำไปเป็นต้นแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางต่อไป

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธอาศัยคำสอนทางพระพุทธศาสนาช่วยขัดเกลาและหล่อหลอมจิตใจ เป็นเครื่องกลั่นกรองนิสัยใจคอของคนไทยให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตน ที่เรียกว่าเอกลักษณ์ของสังคมไทย⁴ มีความเลื่อมใสในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา นำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การแสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ มีความกตัญญูกตเวที สุภาพอ่อนโยน เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ เป็นต้น ปัจจุบันปัญหาเกิดขึ้นมากมายไม่ว่าจะเป็นเรื่องปัญหาครอบครัว มารดาบิดาทำร้ายลูกตัวเอง ลูกตี ทำร้าย ข่มมารดาบิดาของตนเอง ซึ่งเป็นปัญหาระดับชาติ คนไม่มีจิตสำนึก เพราะต่างคนต่างเห็นแก่ประโยชน์ตัวเองทำให้คนละเลยในการทำความดี การมีความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดาและผู้มีพระคุณเป็นสิ่งที่ควรกระทำกัน พระพุทธเจ้ากล่าวสรรเสริญ

² อ.ปญจก. (ไทย) 22/195/174-5.

³ วิ.ม. (ไทย) 4/60-64/51-55.

⁴ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2539), หน้า 3-4.

สัตบุรุษทั้งหลายเป็นผู้กตัญญูกตเวที⁵ ถือเป็นค่านิยม จริยธรรมคุณธรรมอันเป็นหลักและองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของบุคคล⁶

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดความกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อวิเคราะห์ต้นแบบความกตัญญูกตเวทีของพระสารีบุตร

3. แนวคิดความกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

3.1 ความหมายความกตัญญู

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “กตัญญู” คือความรู้จักอุปการคุณที่ผู้ใดผู้หนึ่งทำมาแล้ว โดยการระลึกถึงเนื่อง ๆ ชื่อว่า กตัญญูตา ส่วน “กตเวทีตา” คือคนที่รู้ บุญคุณ เรียกว่า คนกตัญญู คนที่ทำตอบแทน เรียกว่า คนกตเวที เมื่อนำมาเป็น กตัญญูกตเวที หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบให้ปรากฏ เป็นธรรมประคองโลกให้เปี่ยมด้วยความสงบ⁷

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ความกตัญญู หมายถึง คุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งอาศัยสิ่งเหล่าอื่นอีก เช่น อาศัยปัจจัย 4 เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรม คุณลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย⁸

⁵ วิ.ม. (ไทย) 4/69/97.

⁶ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), *คนไทยกับป่า*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2537), หน้า 21.

⁷ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *กตัญญูกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2536), หน้า 2.

⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *คนไทยกับป่า*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2537), หน้า 21.

8 | โครงการสัมมนาวิชาการระดับชาติครั้งที่ 8 และนานาชาติครั้งที่ 7

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทิกนิบาต ได้กล่าวถึงความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ที่มีความกตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย พระพุทธศาสนากล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก พระพุทธองค์ตรัสว่าบุคคลที่หาได้ยากมี 2 จำพวก ได้แก่ 1. บุพพการี ผู้ทำอุปกัระก่อน 2. กตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปกัระที่เขาทำแล้วตอบแทน⁹

พระเทพเวที ให้ความหมายไว้ว่า กตัญญูกตเวที หมายถึงผู้รู้อุปกัระที่ท่านทำแล้วและตอบแทน แยกออกเป็น 2 ส่วน คือ กตัญญูรู้คุณท่าน กตเวทีตอบแทนหรือสนอง คุณท่านความกตัญญูโดยขอบเขตแยกเป็น 2 ระดับ คือ กตัญญูต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปกัระ เป็นส่วนตัว และกตัญญูกตเวทีต่อบุคคลที่ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม¹⁰

จากการศึกษาความหมายของคำว่าความกตัญญูกตเวทีข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่าความกตัญญูกตเวที หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่ระลึกถึงและสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณ และแสดงออกให้เห็นทางพฤติกรรมภายนอกด้วยการตอบแทนบุญคุณให้กับผู้มีพระคุณหรือสถาบันที่ทำประโยชน์ต่อตนเอง โดยที่การตอบแทนนั้น ๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของ อาจเป็นการกระทำหรือคำพูดก็ได้ แต่จะต้องอยู่บนหลักพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม เป็นคุณธรรมความดีของบุคคลที่ได้กระทำความดีแล้วและแสดงความดีนั้นให้ปรากฏขึ้น ความกตัญญูกตเวทีจึงเป็นคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานประจำตนของมนุษย์ในสังคม และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อกันทั้งในระบบครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับชาติโดยลำดับ

4. หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญูกตเวที

ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ การแสดงความกตัญญูกตเวทีมิใช่มีขอบเขตผู้ที่ไม่มีความกตัญญู คือผู้เนรคุณ ความกตัญญูเป็นพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่มีอยู่ในทุกสังคมทุกชาติทุกประเทศในโลก การที่สังคมจะอยู่ร่วมกันและดำเนินชีวิตต่อไปด้วยความสงบสุขต้องอาศัยคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงหลายประการที่จะส่งเสริมให้เกิดความกตัญญูผู้วิจัยจะนำเสนอหลักธรรมที่ส่งเสริมความกตัญญูต่อบุคคล ดังต่อไปนี้

4.1 บุคคลหาได้ยาก 2

⁹ อ.ต.ก. (ไทย) 20/120/114.

¹⁰ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 3.

บุพพการีและกตัญญูกตเวทีบุคคลทั้ง 2 พวกนี้ ชื่อว่า “บุคคลหาได้ยาก” เพราะบุคคลผู้มีหน้าที่ทำอุปกัระก่อน ได้ทำกิจตามหน้าที่ที่ดี ได้ทำอุปกัระก่อนก็ดีชื่อว่าบุคคล หาได้ยาก ส่วนบุคคล ผู้ได้รับอุปกัระจากผู้อื่นจนได้มีความสุขสบายแล้ว มีความสำนึกถึงบุญคุณของ ท่านผู้ให้อุปกัระแล้ว ตอบแทน ได้แก่

1. บุพพการี หมายถึง บุคคลผู้ทำอุปกัระก่อน ได้แก่บุคคลผู้มีอัธยาศัยเพื่อแม่ประกอบด้วย พรหมวิหารธรรมประจำอยู่ในใจ ไม่คิดอยากได้แต่ฝ่ายเดียว ตั้งใจทำอุปกัระคุณจะมากหรือน้อยก็ตาม ไม่หวังตอบแทนแต่อย่างใด บุพพการีโดยทั่วไปท่านกำหนดว่ามี 4 ประเภท คือ (1) มารดาบิดา (2) ครู อาจารย์ อุปัชฌาย์ (3) พระมหากษัตริย์ (4) พระพุทธเจ้า

2. กตัญญู หมายถึง ผู้รู้อุปกัระคุณที่ผู้อื่นทำแล้วแก่ตน กตเวที แปลว่า ผู้ประกาศคุณนั้นให้ปรากฏ ได้แก่ผู้ตอบแทนคุณ รวมเป็นกตัญญูกตเวที แปลว่า ผู้รู้อุปกัระคุณที่ท่าน ทำแล้วและตอบแทน หมายถึงความว่า ผู้ระลึกถึงอยู่เนื่อง ๆ ซึ่งอุปกัระคุณที่ท่านบุพพการีนั้น ๆ ได้กระทำให้แก่ตน และเมื่อได้โอกาสก็ตอบแทนคุณตามควรแก่ฐานะภาวะและกาลสมัย เหมือนบุตรธิดา เป็นลูกหนี้มารดา บิดา นักเรียนศิษย์เป็นลูกหนี้ครูอาจารย์

สรุป บุคคลหาได้ยาก 2 อย่างนี้ เป็นหลักพุทธจริยธรรมที่ต้องยึดถือปฏิบัติตามเป็นคติธรรม ประจำใจ โดยเฉพาะในสถาบันครอบครัวผู้เป็นมารดาบิดาจะต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง และมันสั่งสอนบุตรธิดาให้เป็นบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวที และบุตรธิดาจะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักกตัญญูกตเวทีให้เป็นวิถีชีวิตประจำวัน

4.2 ทิศ 6

หลักทิศ 6 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลปฏิบัติต่อกัน คือการ อนุเคราะห์ สงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ครบทิศ ถ้าบุคคลปฏิบัติหน้าที่ของตนตามทิศ 6 ครบถ้วนสมบูรณ์ ทิศ 6 ก็จะมีอนุเคราะห์บุคคลนั้น อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันสภาวะทางเศรษฐกิจ และ สังคมได้เปลี่ยนแปลงไปได้สร้างผลกระทบต่อระบบสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวหากมารดาบิดา ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ ย่อมจะนำมาซึ่งความล่มสลายของสังคม ด้วยเหตุนี้ มารดาบิดาจะต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรธิดา และอบรมสั่งสอนให้ถูกต้องตาม ฐานะที่เปรียบเสมือนทิศต่างๆ 6 ทิศ ได้แก่

1. ทิศเบื้องหน้า (ปุรัตถิมทิศ) หมายถึง มารดาบิดาท่านอยู่ในฐานะเป็น บุพพการี คือ ผู้ทำ อุปกัระก่อน โดยมารดาบิดาปฏิบัติหน้าที่ อนุเคราะห์ต่อบุตรธิดา ด้วยฐานะ 5 ประการ ดังนี้ (1) ห้ามปรามจากความชั่ว (2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา (4) หาคุ้มครองที่สมควรให้ (5) มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร และเมื่อมารดาบิดาปฏิบัติ หน้าที่ต่อบุตรของตนด้วยธรรม 5

10 | โครงการสัมมนาวิชาการระดับชาติครั้งที่ 8 และนานาชาติครั้งที่ 7

ประการแล้ว บุตรธิดาพึงปฏิบัติตอบแทน (แสดงความกตัญญู) ต่อ ท่านด้วยธรรม 5 ประการ ดังนี้ (1) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ (2) ช่วยทำกิจของท่าน (3) ดำรงวงศ์สกุล (4) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท (5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน¹¹

2. ทิศเบื้องขวา (ทักษิณทิศ) หมายถึง ครูอาจารย์ อยู่ในฐานะเป็นบุพชนียบุคคลเป็นบุคคลซึ่งต้องอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยธรรม 5 ประการ ดังนี้ (1) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี (2) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (3) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง (4) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อน (5) สร้างเครื่องคุ้มกันภัยในสารทิศ คือ สอนให้ศิษย์ปฏิบัติได้จริง นำวิชาไปเลี้ยงชีพทำการงานได้ เมื่อครูอาจารย์ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยธรรม 5 ประการ ศิษย์ก็ควรแสดงความกตัญญู ถือปฏิบัติต่อท่านด้วยธรรม 5 ประการ ดังนี้ (1) ลูกต้อนรับแสดงความเคารพ (2) เข้าไปหา (3) ใฝ่ใจเรียน (4) ประนินบัติ (5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ¹²

3. ทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ) หมายถึง สามี ภรรยา ซึ่งตั้งอยู่ในฐานะ ที่เกื้อหนุน จุนเจือกันตามหน้าที่สามีพึงบำรุงภรรยาด้วยธรรม 5 ประการ ดังนี้ (1) ยกย่องสมฐานะภรรยา (2) ไม่ดูหมิ่น (3) ไม่นอกใจ (4) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้ (5) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญ ตามโอกาส เมื่อสามีปฏิบัติต่อภรรยาด้วยธรรม 5 ประการนี้แล้ว ภรรยาก็ควรอนุเคราะห์ต่อสามี ด้วยธรรม 5 ประการ คือ (1) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย (2) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี (3) ไม่นอกใจ (4) รักษาสมบัติที่หามาได้ (5) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง¹³

4. ทิศเบื้องซ้าย (อุตตรทิศ) หมายถึง มิตรสหายหรือเพื่อน การคบเพื่อนเป็น เรื่องสำคัญมีผลต่อความเจริญก้าวหน้า และความเสื่อมของชีวิตอย่างมาก จึงควรทราบหลักธรรม เกี่ยวกับเรื่องมิตรที่สำคัญๆ ไว้ โดยเฉพาะลักษณะของการคบ เรียกว่า มิตรแท้ หรือมิตรด้วยใจจริง และคนที่ไม่ควรคบ เรียกว่ามิตรเทียม หรือศัตรูในร่างมิตร หลักธรรมตามบทบาทหน้าที่ของมิตรสหาย พึงบำรุงมิตรสหายตามหลักปฏิบัติ ในฐานะที่เป็นเสมือนทิศเบื้องซ้าย คือ (1) เผื่อแผ่แบ่งปัน (2) พุดจามีน้ำใจ (3) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (4) มีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย มิตรสหายพึงอนุเคราะห์มิตรสหายตอบแทน คือ (1) เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาป้องกัน (2) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของเพื่อน (3) ในคราวมิถิย เป็นที่พึ่งได้ (4) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก (5) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร¹⁴

5. ทิศเบื้องต่ำ (เหนือทิศ) หมายถึง นายจ้างกับลูกจ้าง บทบาทหน้าที่ของนายจ้างกับลูกจ้าง คือคนที่มาทำกิจการงานร่วมกัน ในฐานะลูกจ้างฝ่ายหนึ่ง นายจ้างฝ่ายหนึ่ง ควรปฏิบัติต่อกัน ให้

¹¹ ที.ปา. (ไทย) 11/267/212-213.

¹² ที.ปา. (ไทย) 11/268/213.

¹³ ที.ปา. (ไทย) 11/269/214.

¹⁴ ที.ปา. (ไทย) 11/270/214-215.

ถูกต้องตามหน้าที่ เพื่อความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และเพื่อให้งานได้ผลดี ตามหลัก ปฏิบัติในทศ 6 ที่ว่า ด้วยทศเบื้องล่าง โดยลูกจ้างพึงอนุเคราะห์นายจ้าง คือ (1) เริ่มทำงานก่อน (2) เลิกงานทีหลัง (3) เอาแต่ของทีนายให้ (4) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น (5) นำความดีของนายจ้างไปเผยแพร่ นายจ้างพึงบำรุงลูกจ้าง คือ (1) จัดการงานให้ทำตามกำลังความสามารถ (2) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่ (3) จัดสวัสดิการที่มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น (4) ได้ของแปลกๆ พิเศษมา ก็แบ่งปันให้ (5) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาส อันควร¹⁵

6. ทศเบื้องบน (อุปริมทศ) ได้แก่ พระสงฆ์ บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์กับ คฤหัสถ์พระภิกษุ ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนามีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอนสืบต่อพระพุทธศาสนา และหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติ ในส่วนที่สัมพันธ์กับคฤหัสถ์หรือชาวบ้าน โดยพระสงฆ์พึงอนุเคราะห์ชาวบ้าน ตามหลักปฏิบัติในฐานะที่ตนเป็นเสมือนทศเบื้องบน คือ (1) ห้ามปรามจากความชั่ว (2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (3) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี (4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง (5) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง (6) บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ คฤหัสถ์พึงเกื้อกูลพระสงฆ์ คือ (1) จะทำอะไรก็ทำด้วยเมตตา (2) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา (3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา (4) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ (5) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4

สรุป หลักทศ 6 เป็นหลักธรรมเพื่อการปฏิบัติตนต่อบุคคลรอบข้างอย่างถูกต้อง ในฐานะ มารดาบิดากับบุตรธิดา สามีภรรยา ครูอาจารย์กับศิษย์ พระสงฆ์กับอุบาสก อุบาสิกา และนายจ้างกับลูกจ้าง หากทุกคนยึดถือปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามบทบาทหน้าที่ ย่อมนำมาความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง แก่บุตรธิดา สามีภรรยา ครูอาจารย์กับศิษย์ พระสงฆ์กับ อุบาสก อุบาสิกาและนายจ้างกับลูกจ้างอย่างแน่นอน ด้วยเหตุดังกล่าวที่เขียนมาข้างต้นหน้าที่ประจำทศ 6 จึงเป็นบทฝึกคนที่ทำให้เกิดความสำนึกในการรับผิดชอบร่วมกันซึ่งตรงนี้เองที่สามารถนำไปใช้ในการประเมินศีลธรรมด้าน ความกตัญญู กตเวทิตว่าตัวของเราและทศ ได้ทำหน้าที่ของตน สมบูรณ์

5. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาศึกษาแนวคิดความกตัญญูกตเวทิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท จากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา และหนังสือที่รวบรวมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และงานเขียนต่างๆ มาวิเคราะห์วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากพระไตรปิฎก บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทิต และบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกเพื่อให้เห็นเนื้อหาสอดคล้องการวิจัย สรุปผลการวิจัย ดำเนินการ

¹⁵ ที.ปา (ไทย) 11/272/216.

รวบรวมเอกสาร และนำข้อมูลที่ได้มารวบรวม วิเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนาเป็นการเขียนเรียงความโดยสอดแทรกความรู้ลึกจากสภาพความเป็นจริงเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคม

6. ผลการศึกษา

การวิเคราะห์ต้นแบบแห่งความกตัญญูของพระสารีบุตร คุณสมบัติเฉพาะตัวของพระสารีบุตร เป็นพระสาวกที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่โดดเด่นต่างจากพระสาวกรูปอื่นๆ ในยุคเดียวกัน เช่น เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด น่าเลื่อมใส เป็นผู้มีความอดทน มีกัลยาณมิตร มีความกตัญญูทศเวทที่มีปฏิภาณในการแสดงธรรม ช่างสังเกต สุภาพอ่อนโยน มีจิตเมตตาอนุเคราะห์ผู้อาพาธ และอนุเคราะห์ภิกษุด้วยกัน คุณธรรมที่เป็นแบบอย่างของพระสารีบุตร มีดังนี้

1. **ผู้มีปฏิภาณสามารถแก้ปัญหา** ให้ผู้ที่สนทนาด้วยเข้าใจได้อย่างถูกต้อง เช่น การสนทนากับพระยมกะ เล่ากันว่า ครั้งหนึ่งพระสารีบุตรพักอยู่ที่วัดพระเชตะวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี พระยมกะผู้เป็นมิถชาติภูริได้กล่าวกะท่านว่า พระชีนาสพเมื่อตายไปแล้วดับสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่เกิดอีก ภิกษุทั้งหลายพากันไปถามพระยมกะว่า “ท่านเห็นอย่างนั้นจริงหรือ” พระยมกะตอบว่าจริง ภิกษุทั้งหลายพากันห้ามมิให้กล่าวอย่างนั้น แต่พระยมกะไม่เชื่อฟัง ภิกษุทั้งหลายจึงได้พากันไปนิมนต์พระสารีบุตรมาสั่งสอนเพื่อแก้ความเห็นผิดของ พระยมกะนั้น เมื่อพระสารีบุตรมาแล้วได้ถามพระยมกะ ท่านเห็นว่าพระชีนาสพตายแล้วดับสูญจริงหรือ พระยมกะตอบว่าจริง ท่านจึงถามต่อไปว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเรียกว่าชั้น 5 เทียงหรือไม่เที่ยง พระยมกะตอบว่าไม่เที่ยง ท่านจึงกล่าวว่าอริยสาวกผู้ได้ฟังคำสอนของพระอริยเจ้าอย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายในชั้น 5 เมื่อเบื่อหน่ายก็คลาย เมื่อคลายก็หลุดพ้น ครั้นหลุดพ้นก็รู้ว่าหลุดพ้น รู้ว่าเราไม่ต้องเกิดอีก สำเร็จกิจแห่งพรหมจรรย์ได้ กระทำสิ่งที่ควรกระทำเสร็จแล้ว ไม่มีสิ่งอื่นที่ต้องกระทำเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป พระสารีบุตรถามขึ้นว่า “เมื่อท่านมหาพระชีนาสพในชั้น 5 ไม่ได้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ ควรหรือที่ท่านจะกล่าวยืนยันว่า พระชีนาสพตายแล้วดับสูญ” ท่านพระยมกะกล่าวอธิบายว่า “แต่ก่อนไม่รู้เรื่องจึงได้มีความเห็นผิดเช่นนี้ บัดนี้เมื่อได้ฟังพระสารีบุตรกล่าวชี้แจงแล้ว จึงละความเห็นผิดได้ และได้บรรลุธรรมพิเศษด้วย” พระสารีบุตรได้ถามเพื่อทดสอบอีกว่า ถ้ามีผู้ถามท่านว่า พระชีนาสพตายแล้วเป็นอะไร ท่านจะแก้อย่างไร พระยมกะตอบว่า ถ้ามีผู้ถามอย่างนี้ กระผมจะแก้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ดับไปแล้ว ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ พระสารีบุตรจึงกล่าวชมเชยว่าดีแล้ว

2. **ผู้มีปัญญาเลิศ** สามารถเข้าใจพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างลึกซึ้งและอธิบายให้คนอื่นฟังได้อย่างดีเยี่ยม แม้เรื่องยากเพียงไรก็ตาม ก็สามารถอธิบายให้เข้าใจได้ง่าย เมื่อมีพระสงฆ์สาวกจะทูลลาไปต่างเมือง พระพุทธเจ้ามักตรัสให้ไปลาและรับฟังโอวาทจากพระสารีบุตรด้วย

3. **ผู้มีขันติเป็นเลิศ** มีความสงบเสงี่ยมไม่คิดร้ายใคร ไม่โกรธหรือคิดตอบโต้ใครๆ เช่น ท่านถูกพราหมณ์คนหนึ่งซึ่งทราบว่าคุณไม่โกรธและมีความอดทน ย่องไปทูปข้างหลังจนท่านเซไปข้างหน้า ท่านก็ไม่เหลียวมอง ทำให้พราหมณ์เกิดความสำนึกผิดและขอขมาท่าน

4. **ผู้มีความกตัญญูกตเวทีเป็นเลิศ** พระสารีบุตรเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ท่านนับถือพระอัสสชิเป็นพระอาจารย์องค์แรกของท่าน เมื่อรู้ว่าพระอัสสชิอยู่ในทิศใด เวลาจะนอนท่านจะหันศีรษะไปทางทิศนั้น นอกจากนี้ ท่านยังเป็นผู้ยอดกตัญญูรู้คุณแม่เพียงเพราะพราหมณ์แก่ชื่อว่าราธะซึ่งเคยดักขำใส่บาตรท่านทัพพีท่านก็จำได้และเมื่อราธพราหมณ์ประสงค์จะบวชแต่ไม่มีใครรับรองให้บวช ท่านก็กราบทูลพระพุทธเจ้าขอรับหน้าที่บวชให้

5. **ผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน** พระสารีบุตรเป็นผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตนมาก ถึงแม้จะได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่ามีปัญญาเทียบเท่าพระองค์ ท่านก็ไม่เคยลืมนทนท่านอ่อนโยนต่อทุกคน ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวท่านจึงเป็นที่รักของเพื่อนพระสาวกด้วยกันเป็นอย่างมาก ตามปกติของคนโดยทั่วไปมักชอบสอนชอบดักเตือนผู้อื่นมากกว่า แต่เมื่อถูกผู้อื่นกล่าวสอนบ้าง ก็จะโกรธเคือง เพราะรู้สึกเสียหน้าและมักตอบโต้กลับคืนด้วยการหาเรื่องจับผิดแล้วว่ากล่าวตีเตียนให้เสียหายผลสุดท้ายก็ต้องกลายเป็นนกไร้ขน คนไร้เพื่อน เพราะไม่มีเพื่อนดีๆ คนไหนกล้าดักเตือนแต่พระสารีบุตรมิได้เป็นเช่นนั้น ท่านมีความอ่อนน้อมถ่อมตนเสมอ น้อมรับคำดักเตือนได้แม้กระทั่งคำเตือนของสามเณร 7 ขวบ¹⁶ ในอรรถกถาสุลลิมสูตร มีบันทึกว่า วันหนึ่งสามเณรอายุ 7 ขวบ เห็นพระสารีบุตรนุ่งห่มไม่เรียบร้อยจึงกราบเรียนว่า “ท่านสารีบุตรขอรับ ชายผ้านุ่งของท่านห้อยลงมาเนาะ”

พระสารีบุตรได้รับคำเตือนนั้นแล้วไม่พูดอะไรเลย รีบไปในที่ที่เหมาะสมแห่งหนึ่ง แล้วนุ่งห่มใหม่ให้เรียบร้อย จากนั้นก็กลับมายืนประนมมือต่อหน้าสามเณร กล่าวถามว่า “เท่านี้เหมาะไหม อาจารย์”

พระสารีบุตรท่านให้เหตุผลว่า “ผู้บวชในวันนั้น เป็นคนดี อายุ 7 ขวบโดยกำเนิดถึงผู้นั้นฟังสั่งสอนเรา เราก็ยอมรับด้วยกระหม่อม” ซึ่งเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าทำปฏิบัติตนอย่างไรก็นำมาสอนผู้อื่นอย่างนั้น เหมือนดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “บุคคลพึงเห็นผู้มีปัญญาแม้ช้ำโทษ มักพูดปรามไว้ เหมือนผู้ซึ่งบอกขุมทรัพย์ พึงคบผู้ที่เป็นบัณฑิตเช่นนั้น เพราะเมื่อคบคนเช่นนั้น ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีเสื่อมเลย”¹⁷

จากที่พระสารีบุตรกล่าวไว้นี้ เป็นข้อเตือนใจว่า คนอ่อนน้อมถ่อมตนไปอยู่ที่ใดก็มีแต่คนให้ ความรัก ความเคารพ ความเกรงใจเพราะมีจิตใจเปิดกว้างพร้อมจะรับคำแนะนำจากคนดีอยู่เสมอ

¹⁶ ส.ส. (ไทย) 15/312/91-94.

¹⁷ ช.ม. (ไทย) 29/208/610-620.

ทำให้มองเห็นคุณธรรมกันได้ง่าย คนดีที่มาอยู่ด้วยกันก็ไม่อยากจากไปไหนเพราะอยู่ด้วยแล้วยอมไม่ขุ่นข้องหมองใจ มีแต่ความสบายใจ รู้สึกเหมือนได้อยู่ร่วมกับมิตรไม่รู้สึกเหมือนอยู่ร่วมกับศัตรู คนดีที่อยู่ไกลแสนไกลก็อยากมาพบ มาทำความรู้จัก มาคบหาเป็นมิตรสหาย เพราะได้รับรู้กิตติศัพท์อันดีงามว่าเป็นผู้ที่เปิดรับความดีงาม ไม่มีกำแพงขวางกั้นมิตรภาพ ส่วนมิตรสหายเดิมที่คบหากันไว้ มีเท่าไรก็ไม่ลืมนึกถึงคุณธรรมที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมา

6. **รักษาความมกน้อยสันโดษ** พระสารีบุตรเป็นผู้มีปกติมกน้อยสันโดษดังคำที่ท่านกล่าวสอนอยู่เสมอว่า “ภิกษุเมื่อบริโภคอาหาร จะเป็นของสดหรือของแห้งก็ตาม ไม่ควรติดใจจนเกินไป ควรเป็นผู้มีท้องโปร่ง มีอาหารพอประมาณ มีสติอยู่การบริโภคอาหารยังอีก 4-5 คำจะอิม ควรงดเสีย แล้วดื่ม น้ำ เป็นการสมควรเพื่ออยู่สบายของภิกษุผู้มีใจเด็ดเดี่ยว”¹⁸

ทั้งนี้เพราะท่านมีความเห็นว่า สมบัติติดตัวของท่านมีเพียงแค่ว่า 1) จีวรนุ่งห่ม และ 2) การนั่งขัดสมาธิ ก็เพียงพอต่อการบำเพ็ญเพียรเพื่อกำจัดอาสวกิเลสแล้ว ดังคำที่กล่าวว่า “อนึ่ง การนุ่งห่มจีวรอันเป็นกบิยะนับว่าเป็นประโยชน์ จิตว่าพอเป็นการอยู่สบายของภิกษุผู้มีใจเด็ดเดี่ยว การนั่งขัดสมาธินับว่าพอเป็นการอยู่สบายของภิกษุผู้มีใจเด็ดเดี่ยว”¹⁹

ความมกน้อยสันโดษของท่านมิได้เพียงเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาเฉพาะในหมู่สงฆ์เท่านั้นแต่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของเพื่อนต่างศาสนิกด้วย ดังที่ปรากฏใน สุจิมุขีสสูตร²⁰ ดังนี้

เรื่องมีอยู่ว่า สุจิมุขีปริพาชิกาเห็นพระเถระมีรูปร่างงดงาม น่าดู มีผิวพรรณงามดังทองคำชวนให้เกิดความเลื่อมใสตลอดเวลา จึงเข้าไปเกี้ยวพาราสี แต่เมื่อเห็นพระเถระไม่สนใจ นางจึงเปลี่ยนมาโต้วาทะแทน ในขณะนั้น พระเถระกำลังฉันบิณฑบาตอยู่ นางได้กล่าวถามหลายประเด็นติดต่อกันซึ่งโดยรวมก็ถามว่า “สมณะ ท่านเป็นผู้กัมหน้าฉันนแห่งหน้าฉัน มองดูทิศใหญ่ฉัน มองดูทิศน้อยฉัน อย่างนั้นหรือ” พระสารีบุตรตอบปฏิเสธอย่างเป็นกลางพร้อมกับอธิบายว่า

1) ท่านมิได้กัมหน้าฉัน เพราะท่านมิได้เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพ ด้วยดิรัจฉานวิชา คือวิชาดูพื้นที่นักบวชที่เลี้ยงชีพด้วยวิธีนี้จึงเรียกว่า กัมหน้าฉัน

2) ท่านมิได้แห่งหน้าฉัน เพราะท่านมิได้เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพ ด้วยดิรัจฉานวิชา คือวิชาดูดาวนักษัตร นักบวชที่เลี้ยงชีพด้วยวิธีนี้จึงเรียกว่า แห่งหน้าฉัน

¹⁸ ชุ.เถร. (ไทย) 26/983/500-506.

¹⁹ ชุ.เถร. (ไทย) 26/984/500-506.

²⁰ ส.ช. (ไทย) 17/517/268-270.

3) ท่านมิได้มองดูทิศใหญ่ฉนั้น เพราะท่านมิได้เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพ ด้วยการเป็นคนรับจ้างส่งข้าวสาร นักบวชที่เลี้ยงชีพด้วยวิธีนี้จึงเรียกว่า มองดูทิศใหญ่ฉนั้น

4) ท่านมิได้มองดูทิศน้อยฉนั้น เพราะท่านมิได้เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพ ด้วยดิรัจฉานวิชา คือวิชาทำนายอวัยวะ นักบวชที่เลี้ยงชีพด้วยวิธีนี้จึงเรียกว่า มองดูทิศน้อยฉนั้น

จากนั้น พระสารีบุตรยืนยันในปาริสุทธิศีลของท่านว่า “เรามีได้เลี้ยงชีวิตด้วยมิจฉาชีพด้วยดิรัจฉานวิชา คือ วิชาดูพื้นที่ วิชาดูดาวนักษัตร มิได้เป็นคนรับจ้างส่งข้าวสาร มิได้เลี้ยงชีพด้วยวิชาทำนายอวัยวะ แต่เราแสวงหาภิกษา (อาหาร, ของเคี้ยวของบริโภค) โดยชอบธรรมครั้งแสวงหาได้แล้วจึงฉนั้น”

สุจิมุขีปริพาชกาได้ฟังคำอธิบายนั้นแล้วก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสเป็นอันมาก เดินไปป่าวประกาศเชิญชวนชาวเมืองทุกตรอกซอกซอยว่า “ท่านสมณศากยบุตรทั้งหลายยอมฉนั้นอาหารอันประกอบด้วยธรรม สมณศากยบุตรทั้งหลายยอมฉนั้นอาหารอันหาโทษมิได้ เชิญท่านทั้งหลายถวายบิณฑบาตแก่สมณศากยบุตรทั้งหลายเถิด” ผลแห่งคำประกาศนี้ ทำให้มีผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นอีก 500 ตระกูล

7. **อนุเคราะห์คนดีที่ยากจนเข็ญใจ** พระสารีบุตรชอบอนุเคราะห์คนดีที่ตกทุกข์ได้ยาก เพราะท่านทราบดีว่าการปล่อยคนดีให้ตกกระกำ ลำบากโดยไม่มีใครเหลียวแลนั้น จะเป็นเหตุให้คนดีเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ จับแง่คิดผิด มองโลกในแง่ร้าย อาจเปลี่ยนจากคนมีสัมมาทิฐิกลายเป็นคนมีมิจฉาทิฐิได้ซึ่งถือเป็นความเสียหายต่อการอนุเคราะห์สรรพสัตว์ให้ถึงฝั่งพระนิพพานเป็นอย่างยิ่ง ดังเช่นเรื่องราวในกรณีของอัมพวิมานเทพบุตร²¹

เรื่องมีอยู่ว่า ในกรุงราชคฤห์มีคนยากจนเข็ญใจผู้หนึ่ง มีอาชีพรับจ้างดูแลสวนมะม่วงแลกกกับอาหาร เดิมทีเขามีได้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เพียงทำงานหาเข้ากินค่าแลกกอาหารไปมี้อ ๆ หนึ่งเท่านั้น วันหนึ่งในฤดูร้อน แสงแดดร้อนระอุ ถนนหนทางมีพยับแดดแน่นหนา พระสารีบุตรเดินฝ่าเปลวแดดผ่านไปทางสวนมะม่วงที่ชายยากจนเข็ญใจดูแลอยู่ เขาเห็นพระเถระมีเหงื่อท่วมตัวก็ยังไม่ระย่นย่อกับการเดินทางท่ามกลางอากาศร้อน จึงเกิดความเคารพนับถือเป็นอันมากเขาเดินเข้าไปกล่าวกับพระเถระว่า “ท่านขอรับ ฤดูนี้อากาศร้อนมาก ขอท่านโปรดแวะพักสวนมะม่วงนี้สักครู่หายเหนื่อยในการเดินทางแล้วค่อยไป โปรดอนุเคราะห์ด้วยเถิด”

พระสารีบุตรประสงคจะเพิ่มพูนจิตเลื่อมใสศรัทธาของเขา จึงแวะไปยังสวนมะม่วง หนึ่งที่โคนมะม่วงต้นหนึ่ง เขากล่าวถามว่า “ท่านขอรับหากท่านต้องการสร้งน้ำเพื่อคลายร้อน กระทบจะตักน้ำจากบ่อนี้ให้ท่านสร้งและจะถวายน้ำอ้อม”

²¹ ชุ.เถร. (ไทย) 26/1146/143-144.

พระสารีบุตรรับนิมนต์โดยคุณิภาพ เขาดักน้ำจากบ่อและกรองน้ำแล้วถวายให้พระเถระสรองน้ำ จากนั้นล้างเท้าล้างมือให้สะอาดแล้วน้อมถวายน้ำดื่ม พระเถระดื่ม น้ำดับความกระหายของร่างกายแล้ว ก็กล่าวอนุโมทนาในการถวายน้ำสรองและน้ำดื่ม จากนั้นก็เดินทางต่อไป

คนซึ่งใจนั้นเกิดความสุขปีติโสมนัสเป็นอันมากที่ได้ทำบุญกับพระสารีบุตร เขาารู้สึกว่าตนเป็นผู้ชวนขวยในบุญอย่างมาก ภายหลังเมื่อเขาหมดอายุขัย ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีวิมานใหญ่โตที่ล้อมรอบด้วยเสาแก้วมณีสูง 12 โยชน์ มีห้องรโหฐาน 700 ห้อง ที่ล้อมรอบด้วยเสาแก้วไพฑูรย์ ปลูกพื้นด้วยเครื่องปลูกาดที่งดงาม

8. ไม่ปรารถนาอยู่ร่วมกับคนชั่ว ผู้ยูงให้มิตรแตกแยก พระสารีบุตรอุปการะผู้ใดแล้ว ไม่ว่าจะเตือนยากสอนยากเพียงใด ขอแค่ผู้นั้นยังมีความรักที่อยู่บ้าง ท่านจะไม่ขับไล่ไล่ส่งออกไปจากสำนักเด็ดขาด เช่น พระลูกศิษย์ของท่านรูปหนึ่ง เป็นผู้ประพฤติตนไม่อยู่กับร่องกับรอย²² เวลาที่ท่านกับลูกศิษย์อาศัยอยู่ในสำนักเดียวกับพระบรมศาสดา เขาก็จะประพฤติตนเรียบร้อยอยู่ในโอวาทอุปฐากดูแลท่านอย่างดี แต่เมื่อท่านพาลูกศิษย์จาริกลงใต้แยกไปอยู่คนละสำนักกับพระบรมศาสดา เขาก็จะประพฤติกลับกันทั้งตัว รื้อน ถือตัว กระด้างกระเดื่อง ไม่เชื่อฟังคำสอนของท่าน ถึงกับตั้งตนเป็นปรปักษ์กับท่านเลยทีเดียว

พระสารีบุตรแปลกใจกับพฤติกรรมกลับไปกลับมาของลูกศิษย์เป็นอันมาก จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลปรึกษาพระบรมศาสดา ก็ได้ทราบความจริงว่า ภิกษุนี้มีนิสัยทำดีเอาหน้าแบบนี้มาหลายภพหลายชาติแล้ว ชาตินี้คงแก้ได้ยากเมื่อท่านทราบความจริงแล้ว ก็ได้ขับไล่ไล่ส่งศิษย์ผู้นั้นไป ยังคงให้การอบรมบ่มนิสัยอยู่ในสำนักตามเดิม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าท่านเป็นผู้มีเมตตากรุณาสูงมาก เมื่อรับใครมาเป็นศิษย์แล้วคือด้านขนาดไหนก็พยายามแก้ไขให้ได้ดี แต่ทว่าก็มีคนอยู่ประเภทหนึ่งที่ท่านจะไม่ขออยู่ร่วมด้วยอย่างเด็ดขาด นั่นคือ คนที่ชอบพูดยุแหยงตะแคงร้ายให้มิตรแตกแยก เช่น คนกินเดนผู้หนึ่ง²³ เขาเลี้ยงชีพด้วยการขอผู้อื่นกิน เมื่อได้เห็นพระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะเดินทางมาปลีกวิเวกจำพรรษาอยู่ในป่าแถบหมู่บ้านชายแดนที่ตนอยู่ ก็เข้าไปขออาศัยอยู่ด้วย ทำการอุปฐากเล็กๆ น้อย ๆ ให้พระเถระทั้งสอง เพื่อแลกข้าวกันบาตรกิน เมื่ออยู่ไปหลายวัน เขาเห็นพระเถระทั้งสองมีความสามัคคีกลมเกลียวกันดี ก็รู้สึกริษยาคิดอยากจะทำลายให้แตกกัน เขาจึงเข้าไปหาพระสารีบุตรแล้วกล่าวใส่ร้ายพระโมคคัลลานะว่า “ท่านขอรับ พระโมคคัลลานะดูหมิ่นท่านลับหลัง บอกว่าชาติกำเนิดโคตร ตระกูล ที่อยู่การศึกษา การรู้แจ้งธรรมและฤทธิ์ ยังต่ำต้อยกว่าของตนมากนัก” พระสารีบุตรทราบดีว่าไม่เป็นความจริง ฟังแล้วก็ยิ้ม บอกให้เขากลับออกไป วันต่อมา เขาก็เข้าไปหาพระโมคคัลลานะแล้ว

²² ชุ.ชา.อ. (ไทย) 1/37/328.

²³ ชุ.ชา. (ไทย) 27/62-64/210-211.

กล่าวใส่ร้ายพระสารีบุตรโดยทำนองเดียวกันนั้นอีก พระโมคคัลลณะทราบแก้ไขว่าไม่เป็นความจริง ฟังแล้วก็ยิ้ม บอกให้เขากลับออกไป หลังจากนั้น พระโมคคัลลณะได้เข้าไปหาพระสารีบุตรเพื่อหาหรือเรื่องคนกินเดนเข้ามาพุดจาญแยงตะแคงรั้ว เมื่อทราบว่าเขามีเจตนาทำลายมิตรให้แตกแยกแน่ชัดแล้ว พระสารีบุตรจึงตีดนิ้วมือ อันเป็นการแสดงออกเพื่อขับไล่คนกินเดนให้ออกไปพ้นสำนัก

เรื่องนี้เป็นข้อเตือนใจว่า หากคิดจะทำความดีใดให้ตลอดรอดฝั่ง อย่ารับคนปากเสียมีปมด้อย ชอบพุดจาญแยงให้หมู่คณะแตกแยกเข้ามาร่วมงานด้วยเป็นอันขาด เพราะแม้แต่พระสารีบุตร ซึ่งมีปกติเป็นผู้มีเมตตากรุณาแม้แก่คนต่อต้านหรือคนยากจนเข็ญใจ ก็ยังไม่ต้องการอยู่ร่วมกับคนชั่ว ผู้ชอบยุยงให้มิตรแตกแยกแม้แต่วันเดียวสำหรับเรื่องนี้ ท่านถึงกับตั้งความปรารถนาไว้ในขณะที่เป็นพระอรหันต์แล้วเลยว่า ขอให้ในสำนักของท่านจงมีแต่นักปราชญ์ผู้มีศีลมาอยู่ด้วย ดังปรากฏในสารีปุตตเถรคาถา²⁴ ว่า

ภิกษุผู้มีความปรารถนาลามก เกียรติร้ายมีความเพียรเลวทราม ได้สดับน้อย ไม่เอื้อเพื่ออย่าได้มาในสำนักของเราแม้ในกาลไหนๆ เลยเพราะจะมีประโยชน์อะไรด้วยการให้อโวาหบุคคล เช่นนั้นในหมู่สัตว์โลกนี้

อนึ่ง ขอให้ภิกษุผู้เป็นพหูสูต เป็นนักปราชญ์ตั้งมั่นอยู่ในศีล ประกอบใจให้สงบระงับเป็นเนืองนิตย์ จงมาประดิษฐานอยู่บนศิระชะของเราเถิด

จากการศึกษาข้างต้นสามารถสรุปให้เห็นศักยภาพหลายประการของพระสารีบุตร ดังนี้

1. ด้านความเป็นผู้มีปัญญาอนุเคราะห์เพื่อนบรรพชิต โดยที่พระพุทธองค์ทรงยกย่อง พระสารีบุตรว่าเป็นผู้มีปัญญาอนุเคราะห์เพื่อนบรรพชิตด้วยกัน ดังเหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่เกิดขึ้น ณ กรุงเวททหะ ภิกษุพากันเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทูลลาจะไปปัจฉาภุมิชนบท พระองค์ตรัสให้ไปลา พระสารีบุตร เพื่อให้พระสารีบุตรแนะนำสั่งสอนก่อนที่จะออกเดินทางเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย

2. ด้านความเป็นเลิศทางปัญญา มีปฏิภาณในการแสดงพระธรรมเทศนาสามารถถ่ายทอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่อภิกษุทั้งหลายได้อย่างแจ่มแจ้ง โดยที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระสารีบุตรว่าเป็นอัครสาวกฝ่ายขวา

3. ด้านความเป็นแม่ทัพธรรมหรือธรรมเสนาบดี ในการวางรากฐานและประกาศพระพุทธศาสนาคู่กับพระธรรมราชาคือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

4. ด้านความกตัญญูกตเวทิต่ออาจารย์ โดยที่พระสารีบุตรให้ความเคารพนับถือพระอัสสชิว่าเป็นอาจารย์ พระสารีบุตรจะทำความเคารพพระอัสสชิอยู่เสมอทั้งต่อหน้าและลับหลัง หากได้ยินข่าว

²⁴ ชุ.เถร. (ไทย) 26/987-988/501

ว่าพระอัสสชิอยู่ในทิศใด ก่อนนอนพระสารีบุตรจะนมัสการไปทางทิศนั้นก่อนแล้ว จึงนอนหันศีรษะไปทางทิศนั้น และอีกตัวอย่างหนึ่งของความเป็นผู้มีกตัญญูทวารวดีของพระสารีบุตร ได้แก่การที่พระสารีบุตรช่วยรับรองราชพราหมณ์กับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ราชพราหมณ์จึงได้รับการอนุญาตจากพระพุทเจ้าให้สามารถอุปสมบทได้ ทั้งนี้ เพราะพระสารีบุตรระลึกถึงคุณที่ราชพราหมณ์ได้ถวายบิณฑบาตแก่ท่านเพียงทัพพีเดียว

5. ด้านความกตัญญูทวารวดีที่ตอบแทนคุณอย่างยอดเยี่ยมต่อบุพการี ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่พระสารีบุตรจะนิพพานที่เมืองนาลันทา ท่านพระสารีบุตรได้ไปโปรดมารดาชักนำให้มารดาเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทศาสนา นับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะจนได้มรรคผลบรรลุปะเป็นพระโสดาบันเมื่อได้ฟังธรรมจากพระสารีบุตร

จากผลงานคุณูปการอันใหญ่หลวงของพระสารีบุตรต่อพระพุทศาสนาดังกล่าว เป็นเพราะพระสารีบุตรเป็นผู้มีคุณสมบัติธรรม 8 ประการ คือ ความเป็นผู้รู้จักฟัง สามารถพูดให้ผู้อื่นฟังได้ เป็นผู้ใฝ่ศึกษา มีทรงจำได้ดี เป็นผู้รู้ได้เข้าใจชัด สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจได้ ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ รวมทั้งเป็นผู้ไม่ก่อความทะเลาะวิวาท ซึ่งพระพุทเจ้าได้ตรัสยกย่องพระสารีบุตรว่าควรทำหน้าที่ทูตได้²⁵

7. บทสรุป

1) แนวคิดความกตัญญูทวารวดีในพระพุทศาสนาเถรวาท ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ที่มีความกตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย พระพุทศาสนากล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก พระพุทของค์ตรัสว่าบุคคลที่หาได้ยากมี 2 จำพวก ได้แก่ 1. บุพพการี ผู้ทำอุปกะระก่อน 2. กตัญญูทวารวดี ผู้รู้อุปกะระที่เขาทำแล้วตอบแทน ตามนัยแห่งพระไตรปิฎก ได้ยกย่องผู้ที่มีความกตัญญูไว้ดังต่อไปนี้

1.1 เป็นสัตบุรุษ ได้แก่ คนดี มีคุณธรรม เป็นบัณฑิตในทางพระพุทศาสนา เพราะความกตัญญูทวารวดีเป็นภูมิของสัตบุรุษ

2.2 เป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะบุคคลที่มีความกตัญญูทวารวดี ต้องฝึกฝนตนมาดี สามารถยกจิตใจของตนให้สูงส่งได้ ซึ่งมีไขจะเกิดขึ้นกับคนทุกคนได้

1.3 ประสบแต่ความสุข เนื่องจากประพฤติตนถูกต้องชีวิตจึงมีแต่ความสุขความเจริญ และยังนำความสุขมาให้แก่บุคคลอื่นๆ ด้วย

²⁵ อัง.อรรถก. (ไทย) 23/16/242.

1.4. ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เพราะเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง ประกอบด้วยคุณธรรมอันดี และเป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ๆ ได้ จึงสมควรได้รับการยกย่องชมเชย พระสารีบุตรมีความเพียบพร้อมทั้งด้านคุณธรรมจริยธรรม

จากผลการศึกษาดังกล่าว พบว่า ความกตัญญูทเวที่ หมายถึงความที่จิตของบุคคล ผู้ระลึกถึงอุปการะที่ท่านทำไว้แก่ตนแล้วกระทำตอบแทน ประกาศให้ผู้อื่นได้ทราบคุณความดีของผู้นั้น ฝ่ายที่ทำอุปการะก่อนเรียกบุพพการี มีมารดาบิดา เป็นต้น ฝ่ายผู้ทำตอบแทน เรียกว่า กตเวทีกุศลเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสำนึกในคุณความดี ช่วยให้ผู้คนในสังคมได้พัฒนาคุณธรรมอื่น และขยายความกตัญญูทเวที่ให้กว้างออกไปเชื่อมสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก เปิดแดนความดีออกไปมากมาย

2) ต้นแบบความกตัญญูทเวที่ของพระสารีบุตร พระสารีบุตรเป็นต้นแบบของผู้สำนึกในอุปการะคุณหรือบุญคุณของผู้อื่นหรือสิ่งอื่นที่มีแก่ตนแล้วกระทำตอบแทนคุณ ด้วยการแสดงออกทางกาย วาจา ใจ คุณธรรมต้นแบบที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ ดังนี้

2.1 ความกตัญญูทเวที่ต่อพระพุทธเจ้า ด้วยการทำหน้าที่ช่วยปกครองสงฆ์ เป็นที่ปรึกษาให้กับคณะสงฆ์ ดูแลความเรียบร้อยภายในวัด และดูแลพระภิกษุผู้อาพาธ

2.2 ความกตัญญูทเวที่ต่ออาจารย์ ด้วยการให้ความเคารพอาจารย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ได้แก่การแสดงความเคารพต่อพระอัสสชิผู้เป็นอาจารย์ซึ่งได้แสดงธรรมให้กับท่านและท่านได้ดวงตาเห็นธรรม สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสรรเสริญยกย่องพระสารีบุตรว่า เป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณอาจารย์ที่มีคุณแก่ตน โดยตรัสว่า “บุคคลรู้แจ้งธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วจากอาจารย์ใดควรนอบน้อมอาจารย์นั้นโดยเคารพ เหมือนพราหมณ์ นอบน้อมไฟที่บูชา”

2.3 ความกตัญญูทเวที่ต่อบุพพการี พระสารีบุตรได้แสดงธรรมโปรดมารดาขณะที่ยังเยาว์จนจะสิ้นแล้ว เมื่อท่านแสดงธรรมจบ ปรากฏว่ามารดาได้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล หลังจากที่พระสารีบุตรปรินิพพานแล้วเหล่าพระสงฆ์มีความเศร้าโศกเสียใจอาลัยพระสารีบุตรอย่างยิ่ง ดังปรากฏใน จุนทสูตรว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนพระอานนท พระจุนทะ เหล่าพระสงฆ์ทั้งหลายว่า ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี พระพุทธเจ้าสอนต่อไปด้วยว่าสิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งล้วนแตกสลายทั้งสิ้น สุดท้ายพระองค์สอนให้พึ่งตนเอง มีธรรมเป็นที่พึ่งและสอนหลักการปฏิบัติตามแนวทางกายานุสติปฏิฐาน 4 ประการ คือให้พิจารณาภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม

20 | โครงการสัมมนาวิชาการระดับชาติครั้งที่ 8 และนานาชาติครั้งที่ 7

2.4 ความกตัญญูทเวทิต่อผู้อื่น (ผู้ให้ก้อนข้าว) โดยที่พระสารีบุตรสำนักในบุญคุณของ ราชพรพราหมณ์ที่เคยให้ก้อนข้าว 1 ทัพพี จึงให้คำรับรองราชพรพราหมณ์กับพระพุทธเจ้าทำให้ราชพรพราหมณ์ได้ บวชในพระพุทธศาสนาในครั้งนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสยกย่องพระสารีบุตรว่าเป็นผู้กตัญญูทเวทิต

จากพฤติกรรมการแสดงออกของพระสารีบุตรต่อบุคคลทั้งหลายปรากฏผลลัพท์ที่ดีต่อผู้อื่น และสังคมโดยรวมอย่างต่อเนื่อง มั่นคงตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏหลักฐาน ในพระไตรปิฎกว่าจริยวัตรพระสารีบุตรได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าและพุทธสาวกว่าท่านเป็น พระสงฆ์ผู้มีลักษณะควรค่าแก่การเป็นแบบอย่างหรือต้นแบบให้กับผู้อื่น (Role Model) ได้ประพฤติ ปฏิบัติตาม เพื่อร่วมกันสืบสานและจรโลงพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นตลอดกาลรวมทั้ง เพื่อการปฏิบัติให้บรรลุที่สุดแห่งธรรมของพระพุทธเจ้า

8. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาเรื่องต้นแบบความกตัญญูทเวทิตพระสารีบุตร พบว่าความกตัญญูทเวทิตเป็น รากฐานสำคัญของมวลมนุษยชาติรวมทั้งสังคมไทย ความกตัญญูทเวทิตเป็นฐานชีวิตของการสร้างคน สร้างชาติ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. รัฐบาลควรสนับสนุนเรื่องการเสริมสร้างความกตัญญูทเวทิตเป็นวาระแห่งชาติ เพื่อให้ องค์กรทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ร่วมกันกำหนดทิศทางในการส่งเสริมและ สนับสนุนกระบวนการเสริมสร้างความกตัญญูทเวทิตร่วมกันแบบบูรณาการ เพื่อสร้างสังคมไทยให้มี ความมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

2. เผยแพร่บุคคลตัวอย่างที่เป็นต้นแบบของผู้มีความกตัญญูทเวทิต ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ตั้งแต่ สมัยพุทธกาลได้แก่พระสารีบุตร รวมทั้งพระอรหันต์ที่สืบสานพระพุทธศาสนาและบุคคลทั่วไปที่มี ความกตัญญูทเวทิตตามแนวทางการปฏิบัติของพระสารีบุตรซึ่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาของ พระพุทธเจ้า ผ่านสื่อทุกช่องทาง

3. ควรจัดให้มีเวทีสัมมนาเรื่องความกตัญญูทเวทิตทุกระดับตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึง ระดับประเทศทั้งนี้เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกฝังความกตัญญูทเวทิตให้กับประชากรไทยทั้งประเทศ

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539).พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2533). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2536). *กัตถุญกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก*. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2539). *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานศาสนาประจำชาติ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2537). *คนไทยกับป่า*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- เสฐียร พันธงชัย. (2516). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพมหานคร: ผลิตวิทยาการพิมพ์.

การศึกษาวิเคราะห์การดำรงชีวิตตามหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนา

เถรวาท

AN ANALYTICAL STUDY OF THE CONSUMPTION FOUR REQUISITES IN THERAVADA BUDDHISM

นางสาวสมิตรา โสริ้วกุล²⁶

พระมหาสุพร รุกขิตธมโม, ผศ. ดร.²⁷

ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์²⁸

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท การดำรงชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท และการวิเคราะห์การดำรงชีวิตตามหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการศึกษาพบว่า

การบริโภคปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนา คือ การใช้สอยผ้าจีวร อาหารบิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช ตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อแก่การดำรงชีวิตประพฤติพรหมจรรย์ มิให้เป็นไปเพื่อสนองความต้องการของกิเลส และค้นหา การดำรงชีวิตของพระภิกษุ สามเณร จึงเป็นไปเพื่อละ เลิก สิ่งที่ทำให้เกิดกิเลส และขัดเกลาจิตใจให้เหมาะสมแก่การประพฤติพรหมจรรย์ ไม่หลงไปตามอำนาจบริโภคนิยมและวัตถุนิยมจึงบริโภคด้วยความสำรวมและมีสติ

วิเคราะห์การดำรงชีวิตตามหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท การบริโภคเพื่อบรรลุธรรมมีการใช้สอยอย่างพอเพียง เหมาะสม พิจารณาถึงความจำเป็นที่จะต้องบริโภคใช้สอย มิให้ถูก

²⁶ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

²⁷ อาจารย์ที่ปรึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

²⁸ อาจารย์ที่ปรึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ครอบงำด้วยวัตถุนิยม เพื่อไม่ให้เกิดความไม่ประมาท ประพฤติธรรมหลักสติ อินทรีย์สังวร ภาวนา 4
 ดำเนินชีวิตให้พ้นทุกข์ ซึ่งคุณศาสตร์สามารถนำมาเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ต่อการดำเนินชีวิตใน
 ฐานะผู้ครองเรือนได้ ส่งผลให้คุณภาพชีวิต คือ ความเป็นอยู่ที่ดีปัจจัยพื้นฐานที่พอเพียงและสามารถ
 ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ตามอรรถภาพของแต่ละบุคคลทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

คำสำคัญ: ปัจจัย 4,การดำรงชีวิต,พระพุทธศาสนาเถรวาท

ABSTRACT

The objective of study research the three of the four factors in Theravada Buddhism. Living and analysis of life the four factors in Theravada Buddhism It is a documented research.

The study is found that four factors in Theravada Buddhism refer to food, clothes dwelling and medicine based on Buddhist, necessary to meet the basic according to the principle of discipline to live life of celibacy not to satisfy the desires of desires and desires.

Therefore, the life of monks and novices is to abandon, reduce, and give up the things that cause defilements. and refine the mind to be suitable for the conduct of celibacy Do not fall in love with the power of consumerism and materialism. therefore consumed with prudence and mindfulness.

Analysis Consumption of the four factors or requirements principles in Theravada Buddhism Consumption for enlightenment has sufficient and appropriate use, taking into account the necessity of consumption. not to be overwhelmed by materialism in order not to cause negligence Conducting the dharma, the principle of mindfulness, meditation, meditation, 4 living life to be free from suffering which the laity can be used as a guideline for applying to life as dwelling a result, the quality of life is well-being, a basic factor that is sufficient and able to live happily. according to the individuality of the individual, both physically and mentally.

Keywords: four factors, living Consumption, Theravada Buddhism

1.บทนำ

การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการกินและการใช้สอย ดังหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ในพระพหูปัตติกาเถรีว่า ผู้ใดเห็นธรรมอันสูงสุด แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นธรรมอันสูงสุดที่มีชีวิตอยู่ตั้ง 100 ปี²⁹ จากพุทธพจน์ดังกล่าวส่งผลต่อการบริโภคปัจจัย 4 ของพระภิกษุ สามเณร พึงพิจารณาบริโภคด้วยความสำรวม และตั้งปรากฏในมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ที่ระบุให้ใช้สอยจิ๋ว เพื่อป้องกันความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุง ลมแดด สัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย³⁰ เป็นต้น แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันพบว่า การบริโภคปัจจัย 4 นั้น หากไม่ปฏิบัติตามหลักคำสอนอาจส่งผลกระทบต่อความหายนะของโลกได้ ซึ่งให้เห็นว่าการบริโภคปัจจัย 4 นั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะจะช่วยลดความหายนะของโลกและสังคมได้ อยู่ที่การบริโภคอย่างมีสติ พิจารณาก่อนบริโภค ขณะบริโภค และหลังบริโภค ไม่ให้เป็นไปเพื่อความเพลิดเพลิน สนุกสนาน ไม่ให้เป็นไปเพื่อประดับตกแต่ง แต่เป็นไปเพื่อยังอัตภาพกายนี้ให้อยู่ได้ การดำรงชีวิตจึงเป็นไปด้วยความพอเพียง ชีวิตที่ไม่เป็นภาระและไม่ก่อปัญหาทางสังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ³¹

Maslow (มาสโลว์) ได้กล่าวถึงการบริโภคเป็นปัจจัยพื้นฐานเพราะมนุษย์มีความต้องการปัจจัย 4 เป็นหลักในการดำเนินชีวิต มีความต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคในชีวิตประจำวัน³² เมื่อมนุษย์ที่พัฒนาตนตามหลักการทางพระพุทธศาสนาจะทำให้ตนเองดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขได้มากขึ้น และพึงพาวัตถุน้อยลงตรงข้ามกับกระแสบริโภคนิยมแบบกระแสพัฒนาอุตสาหกรรมที่ว่ายิ่งมีวัตถุดิบมากก็ยิ่งมีความสุขมาก แล้วก็ยึดเอาความสุขของตนเองไปขึ้นกับวัตถุดิบมากขึ้นตามลำดับจนส่งผลให้ความสามารถที่จะสร้างสุขของตนเองน้อยลงและเข้าสู่การแข่งขัน การแย่งชิง และดิ้นรน เป็นมนุษย์ที่เติบโตขึ้นสักเท่าใดก็ยิ่งสุขยากขึ้นพร้อมกับทุกข์ง่ายขึ้น และสูงขึ้นเรื่อย ๆ³³ การดำรงชีวิตในมุมมองพุทธจริยศาสตร์ คือ การดำรงชีพของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานในสังคมหนึ่งๆ ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ได้อย่างมีความสุขนั้น โดยมีเกณฑ์ความ

²⁹ ชุ.ธ. (ไทย) 25/115/66.

³⁰ ม.ม. (ไทย) 12/23/22-23.

³¹ ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์, การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, 2545), หน้า 75.

³² Maslow. A.H. Motivation and personality. 2 nd ,(Ed. New York : Harper 8 Row,1970), p.138.

³³ พระครูสุนทรธรรมโสภณ, พุทธปรัชญาเพื่อพัฒนามนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 116.

จำเป็นพื้นฐานของชีวิตที่จะต้องมีไว้รองรับ คือ การมีปัจจัย 4 ที่ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียง และมีคุณภาพ³⁴

ดังนั้น หากมนุษย์เรารู้จักควบคุมจิตใจ ให้สามารถข่มนิวรณ์ และตัดทอนได้ ทำให้จิตสงบ และจิตใจได้ดี³⁵ การดำรงชีวิตตามหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป้าหมายหลักเพื่อศึกษาหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีผลต่อการดำรงชีวิต ตลอดจนการวิเคราะห์การดำรงชีวิตตามหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้การดำรงชีวิตในยุคสังคมปัจจุบันนี้ ได้มีความสมดุลในการใช้สิ่งของปัจจัยที่มาจากพอประมาณ ความพอดีในการดำรงชีวิตที่มีความสุขสืบไป

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการดำรงชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์การดำรงชีวิตตามหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

3.วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่อาศัยข้อมูลด้านเอกสาร (Documentary Research) เพื่อมาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัย ดังนี้

3.1 ด้านเนื้อหา ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารในชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับการศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ หนังสือ ตำรา และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.2 ด้านระยะเวลา ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2564 จนถึงเดือน มีนาคม 2565

4.ผลการศึกษา

ในงานวิจัยครั้งนี้ได้มีผลการศึกษา ดังต่อไปนี้

การบริโภคปัจจัย 4 นั้นถือว่าเป็นพื้นฐานของพระภิกษุสงฆ์ตามหลักของพระธรรมวินัย เรียกว่านีสัย 4 ดังพุทธดำรัสพระพุทธเจ้าทรงกล่าวว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ภิกษุผู้ให้อุปสมบทบวชนีสัย 4 คือ บรรพชาอาศัยโภชนะ คือ คำข้าวที่พึงได้ด้วยปัสถ์แข็ง บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุลเธอพึง

³⁴ พระมหาล้วน ผาสุกโก (โคจนะนา), “ผลกระทบของสุราเมรัยที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต : มุมมองจากริชศาสตร์”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 67.

³⁵ สุมณ อมรวิวัฒน์, *หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544), หน้า 25-26.

ทำอุตสาหะในผ้าบังสุกุล บรรพชาอาศัยเสนาสนะ คือ ควางไม้ เจริญทำอุตสาหะในเสนาสนะ คือ ควางไม้ บรรพชาอาศัยยา คือ น้ำมูตรเนา เธอพึงทำอุตสาหะในยา คือ น้ำมูตรเนา³⁶ ปัจจัย 4 ก็หมายถึง เหตุที่ทำให้เกิดผล 4 อย่าง การแสวงหาปัจจัย 4 ทาง คือ ทางอาหาร เครื่องนุ่งห่ม เสนาสนะ และยารักษาโรค ปัจจัย 4 จะต้องแสวงหาเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ปัญหาคือการบริโภคปัจจัย 4 ที่เกินความพอดี ไม่รู้จักกาล ก็จะเป็นการส่งเสริมเพิ่มพูนกิเลสมากขึ้น และอาจบริโภคเพื่อความคึกคะนอง หรือความมัวเมา แต่ไม่เป็นการบริโภคเพื่อให้ชีวิตตั้งอยู่เพื่อปฏิบัติธรรมให้ถึงที่สุดคือ พระนิพพาน ก็อาจจะส่งผลต่อการประพฤติดิฉิพระธรรมวินัยได้ส่วนคุณุหส์ลบริโภคปัจจัย 4 เป็นปัจจัยที่ตอบสนองความต้องการในขั้นพื้นฐานของชีวิต หากเกิดความฟุ่มเฟือยก็จะส่งผลต่อความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตที่ยากลำบากได้

เนื่องจากหลักการบริโภคของพระพุทธศาสนา ได้บัญญัติผ่านกาลเวลานานนับประมาณ 2500 กว่าปี ส่วนบริบททางสังคมและวัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ และการบริโภคปัจจัย 4 ของพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันก็มีหลายอย่างที่เปลี่ยนไปด้วย การบริโภคปัจจัย 4 จากที่เคยกำหนดไว้ ทั้งในแง่ของการได้มา การใช้ การครอบครองและการเก็บสะสม ตลอดจนมีการใช้ปัจจัยอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากปัจจัย 4 กันอย่างมากมาย รวมทั้งเงินทอง ซึ่งเป็นปัจจัยค่าใช้จ่ายสอยทั้งส่วนตัวและส่วนรวมได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบัน ใน 4 อย่างนั้น การบริโภคของภิกษุผู้ศีลแม้ยังบริโภคอยู่ในท่ามกลางสงฆ์ ชื่อว่าเถรบริโภค การบริโภคไม่ได้พิจารณาของภิกษุผู้มีศีล ชื่อว่า อธิบริโภค เพราะเหตุนี้ จีวรพึงพิจารณาในทุกๆ ขณะที่บริโภค บิณฑบาตพึงพิจารณาในทุกๆ คำข้าว เมื่อภิกษุไม่สามารถปฏิบัติเหมือนอย่างนั้น ในเวลาก่อนอาหาร, หลังอาหาร, ในปริมยาม, มัชฌิมยามและปัจฉิมยาม ถ้าไม่ได้พิจารณาเลยปล่อยให้อรุณขึ้น ภิกษุนั้นชื่อว่า ย่อมตั้งอยู่ในฐานะเป็นอธิบริโภค แม้เสนาสนะก็พึงพิจารณาในทุกๆ ขณะที่บริโภค สำหรับภเษชเมื่อมีสติเป็นปัจจัยทั้งในขณะรับ ทั้งในขณะบริโภคจึงจะควร แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อภิกษุทำสติในขณะรับแล้วขณะบริโภคไม่ได้ทำอีก เป็นอาบัติ ไม่ทำในขณะรับแต่ทำในขณะบริโภค ไม่เป็นอาบัติ

วิเคราะห์ได้ว่าการบริโภคอย่างอธิบริโภค คือ บริโภคอย่างเป็นหนี้ เพราะว่าถึงแม้ว่าจะเป็นผู้มีศีล แต่ขณะที่ไม่ได้พิจารณา ไม่ได้อบรมเจริญปัญญา สติไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น การบริโภคก่อนข้าวของชาวแวนแคว้นก็คือ อาหาร ก็เป็นการบริโภคอย่างเป็นหนี้ การบริโภคของพระเสกขบุคคล 7 จำพวก ชื่อว่า ทายัชชบริโภค เพราะเหตุว่าเป็นผู้บริโภคร่างกายของพระผู้มีพระภาค เพราะว่าเป็นผู้สมควรแก่อาหารที่ได้รับ การบริโภคของพระชีนาสพ ชื่อว่า สามีบริโภค เมื่อหมดกิเลสแล้ว ก็สมควรกับที่บุคคลอื่นจะถวายอาหารนั้นให้บริโภค จึงเป็นเจ้าของอาหารที่บริโภค บริโภคอย่างผู้ที่เป็นเจ้าของ อันนี้ก็แสดงให้เห็นถึงกิจของพุทธบริษัท แต่สำหรับบรรพชิต

³⁶ วิ.ม. (ไทย) 4/73/101.

แล้ว จะเห็นได้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงโอวาท ทรงเตือนว่า แม้ไม่ใช่ผู้ทุศีล แต่ว่าขณะใดที่หลงลืมสติ ขณะนั้นชื่อว่า อิดนบริโภค บริโภคอย่างเป็นหนี้ หากการบริโภคนั้นประกอบไปด้วยความไม่ประมาท มีความพอเพียง มีการประหยัดและการบริโภคเพื่อลดละกิเลส ก็สามารถดับทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการบริโภคนี้ได้ ในทางตรงกันข้ามหากมีการบริโภคด้วยความประมาท ไม่มีความพอเพียง ไม่ประหยัด และไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ก็จะก่อให้เกิดโทษภัยแก่ตนเองและผู้อื่นได้

ดังนั้นการบริโภคปัจจัย 4 ตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นหลักการทางสายกลางที่จะช่วยอำนวยความสะดวกยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่พระภิกษุสงฆ์ได้มีความสำรวม และเคร่งครัดในพระธรรมวินัย เพื่อยังศรัทธาและสืบต่อพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชนรุ่นหลัง และคฤหัสถ์ผู้ถวายปัจจัย 4 ก็จะเป็นการเสริมสร้างบุญกุศลแก่ผู้ถวายด้วย และช่วยขจัดซึ่งลัทธิบริโภคนิยม และวัตถุนิยมให้อยู่ในความพอเพียง พอประมาณ ไม่เกิดการแก่งแย่งชิงดี หรือไม่หลงไปในวัตถุนิยม และคฤหัสถ์ก็จะได้นำไปประยุกต์หลักการบริโภคปัจจัย 4 ของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นคฤหัสถ์ได้เช่นเดียวกัน

5.สรุป

สรุปได้ว่า การดำรงชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวิธีการดำรงชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับตัวบุคคลที่ปฏิบัติโดยเน้นความประพฤติและปฏิบัติให้ตั้งงามทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการประพฤติปฏิบัติ เพื่อส่งผลให้จิตใจมีความสุข ทำให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและใจ (ศีล) เมื่อปฏิบัติตามแล้วย่อมส่งผลถึงสภาพจิตใจที่มีความตั้งมั่นและมั่นคง (สมาธิ) และสามารถทำให้เกิดสติปัญญาหรือมีความรอบรู้ในด้านต่าง ๆ (ปัญญา)หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เป้าหมายการดำรงชีวิตตามพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วย (1) ทำกรรมปัจจุบันที่จะเป็นกรรมเก่าในอนาคตให้เป็นกุศลกรรม (2) การปฏิบัติตนให้สม่ำเสมอให้ออกอนามัย (3)การบำรุงร่างกายด้วยอาหารและยา ดังนั้นเป้าหมายการดำรงชีวิตตามพระพุทธศาสนาพัฒนาเข้าสู่เป้าหมายที่สูงสุดในทางพระพุทธศาสนาทั้งในประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ในเบื้องหน้า และประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน

6.ข้อเสนอแนะ

จากการทำวิจัย ผู้วิจัยเห็นว่าปัจจัย 4 ยังขาดการบริโภคที่เพียงพอและยังพบว่าสังคมไทยยังมีการใช้ทรัพยากรที่เลียนแบบตะวันตก เป็นลักษณะของการบริโภคนิยม ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนา เน้นการบริโภคที่พอเพียงเพื่อละกิเลส ไม่ให้เพิ่มพูนและสะสมข้าวของเครื่องใช้มากมาย

6.1 ข้อเสนอแนะทั่วไปของงานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์ถึงการดำรงชีวิตตามหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ครอบคลุมถึงการบริโภคปัจจัย 4 ของคฤหัสถ์ด้วย แต่ไม่ได้เปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างกัน เพื่อให้สามารถวิเคราะห์การบริโภคปัจจัย 4 ได้

6.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรศึกษาคุณค่าและประโยชน์ของการบริโภคปัจจัย 4 ตามหลักพุทธพระพุทธศาสนาเถรวาท

2. ควรศึกษาการกิจกรรมการเรียนรู้ปัจจัย 4 ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน

3. ควรศึกษาเปรียบเทียบการบริโภคปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและการบริโภคปัจจัย 4 ตามหลักปรัชญาตะวันตก

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์. (2545). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์

พระครูสุนทรธรรมโสภณ. (2549). *พุทธปรัชญาเพื่อพัฒนามนุษย์*. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาล้วน ฝาสุโก (โคจระนา). (2551). “ผลกระทบของสุราเมรัยที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต : มุมมองจากจริยศาสตร์”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุมน อมรวิวัฒน์. (2544). *หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา.

Maslow. A.H. *Motivation and personality*. 2 nd Ed. New York : Harper 8 Row. 1970.

วิเคราะห์เปรียบเทียบทัศนะเรื่องความดีในปรัชญาตะวันตกและในพุทธปรัชญา

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต รศ.ดร³⁷.

บทคัดย่อ

จากการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบทัศนะเรื่องความดีในปรัชญาตะวันตกและในพุทธปรัชญาพบว่า เป็นเรื่องธรรมดาที่คนในต่างสังคมจะมีความคิดเห็นในเรื่องเดียวกัน เช่นเรื่องความดี เป็นไปในแนวทางที่แตกต่างกันบ้าง ดังเช่นในแนวคิดอัตถิภาวนิยมของฌอง - ปอล ซาทร์ เห็นว่าความดี เน้นไปที่การใช้เสรีภาพในการเลือกและรับผิดชอบต่อการเลือกนั้น ในแนวคิดประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เน้นไปที่ประโยชน์หรือความสุขส่วนใหญ่เพื่อคนจำนวนมาก ในแนวคิดหน้าที่นิยมของอิมมานูเอล คานท์ เน้นไปที่ความดีต้องประกอบไปด้วยการกระทำที่มีเจตนาดี มีเหตุผล ซึ่งเป็นอันเดียวกับมีศีลธรรม รวมทั้งต้องปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์อย่างเหมาะสม ไม่ใช้มนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อการใดๆ ในพุทธปรัชญา เน้นไปที่การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ส่วนที่เหมือนกันคือ เมื่อทำตามหลักการเหล่านี้แล้ว มีผลดีต่อตนเองและสังคม ประเทศชาติ เรื่องความดียังมีข้อโต้แย้งกันได้อีก บางประเด็นในสังคมหนึ่งว่าการกระทำนี้ดีแต่อีกสังคมหนึ่งว่าไม่ดี เช่นเรื่องกตัญญู ในสังคมตะวันตกคนไม่ให้ความสำคัญ แต่สำคัญมากในสังคมพุทธ และเรื่องความดีสากลก็ยังคงถกเถียงกันอยู่

Abstract

I study on the topic of the Goodness in Western Philosophy and Buddhist Philosophy : A Comparative Analysis. I got the results as below : The human who live in different place has got views to the goodness in different ways, such as, Jean – Paul Sartre from France Said the goodness is human uses their freedom to make choice and responsibility what they chosen. John Stuart Mill from England said goodness is the greatest happiness for the greatest numbers. Immanuel Kant from Germany said goodness is human must doing rational and moral acts and doing good

³⁷ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

will in any case, also don't used man as the tools for any purposes. Buddhist Philosophy said goodness is good thinking good speaking and good acting. Results of doing goodness along with four concepts as mentioned is happy in daily life. Some arguments on the idea of goodness must be remained, because there are different person get different idea, such as, the idea on the grateful or gratitude. It's not important in the west, but it's very important in Buddhist social. Also the argument on universal goodness must further remains.

1. บทนำ

คำว่า ความดี เป็นคำสั้น ๆ แต่มีความหมายกว้างขวางไปมาก มีนักปรัชญาและนักการศาสนาได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องความดีไว้แตกต่างกันไป ในนิตยสารประชาไทยให้ความหมายไว้ว่า ความดีคือความพอใจ ความสุขใจ ความอิมใจที่เกิดขึ้นจากผลแห่งการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อคนอื่น ไม่ได้เบียดเบียนคนอื่น ทำประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและโลก การกระทำที่เป็นความถูกต้องเป็นความดีโดยไม่ว่าคนอื่นหรือโลกจะรู้หรือไม่ก็ตาม และต้องเป็นสิ่งที่ทำไม่ให้เกิดโทษ³⁸ ในพจนานุกรมลองดูดอทคอม(พจนานุกรมออนไลน์) ได้ให้ความหมายว่า ความดี คือ กุศล กุศล คือ (n, adj, adv) การกระทำที่เกี่ยวข้องกับการยกระดับจิตใจให้ดีขึ้น ปรับปรุงจิตใจให้ดีขึ้น มากกว่าทำความดีเฉยๆ การกระทำใดๆ หากทำแล้วมีผลต่อสภาวะจิตใจของตนเปลี่ยนไปในทางที่สูงขึ้น จึงเรียกว่า กุศล หากการกระทำดีนั้นๆ ไม่ได้มีผลเปลี่ยนแปลงจิตใจตนเองเลย ไม่เรียกว่ากุศล แต่เรียกว่า กรรมดี โดยทั่วไป มักจะใช้คู่กันกับคำว่า บุญกุศล แต่คำว่า บุญ กับ กุศล ความหมายต่างกัน (เขียนก็ไม่เหมือนกันแล้วจะให้ความหมายเหมือนกันได้อย่างไร) ตัวอย่างที่ 1. นาย กอ เป็นคนรวย ชอบที่จะให้ทาน เพราะเขาหวังว่า การให้ทานของเขาจะส่งผลทำให้เขารวย ยิ่งๆ ขึ้นไป และอาจจะได้ไปสวรรค์หลังจากที่เขาตายไป - อันนี้ นาย กอ ทำกรรมดี หรือทำบุญ แต่ไม่ได้เกิดกุศลในจิต หรือเกิดขึ้นน้อยมาก เพราะเขาทำทานก็จริง แต่ไม่มีผลทำให้จิตใจของเขาว่างลงจากความโลภ หรืออยากเลย ตัวอย่างที่ 2. นาย ขอ เป็นคนชั้นกลาง เขาเห็นเด็กกำพร้ามากมายเกิดขึ้น เขาจึงรู้สึกอยากที่จะช่วยเหลือเด็กเหล่านั้น จึงประหยัดค่าใช้จ่ายของตัวเองมากขึ้น เพื่อที่จะให้ตัวเองมีเงินเหลือมากขึ้น เพื่อที่จะแบ่งไปบริจาคเด็กเหล่านั้น เพื่อที่เด็กเหล่านั้นจะได้โตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดีต่อไป - อันนี้ นาย ขอ ทำทั้งกุศล และบุญ เพราะมีผลที่ทำให้เขาต้องประหยัด อดออมมากขึ้น และการประหยัดอดออมนี้เอง จะทำได้ก็จะต้องปล่อยวางความอยากของตนเอง และทำเพราะในใจเกิดจิตเมตตากรุณา³⁹ การให้ความหมาย หรือ

³⁸ <https://prachatai.com>journal>2008/05> เข้าถึงเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565.

³⁹ <https://Longdocom/search/> เข้าถึงเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565.

การให้คำนิยามจาก 2 แหล่งก็ต่างกันไปบ้าง ผู้เขียนจึงขอชวนท่านทั้งหลายมาร่วมกันคิดพิจารณา เรื่องความดีกันสักครู่หนึ่ง มองไปในปรัชญาตะวันตก เขามองเรื่องความดีว่าอย่างไร และมองไปที่พุทธ ปรัชญาว่าเขามองความดีว่าอย่างไร เราทั้งหลายจะมีแง่มุมในการมองเรื่องนี้ได้อย่างไรอีกบ้าง ผู้เขียน คิดว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ขอเริ่มจากเรื่อง คน ศัพท์บัญญัติว่า คน ที่มีคำสุภาพขึ้นมาหน่อยว่า มนุษย์ เกิดมาในโลกนี้มีความแตกต่างกันไป บางคนเกิดมาในตระกูลคนจน บางคนเกิดมาในตระกูล คนรวย บางคนเกิดมามีปัญญาดี บางคนมีปัญญาทึบ บางคนเกิดมาหน้าตาดีบางคนเกิดมาหน้าตาแย่ และมีความแตกต่างในด้านอื่นๆ อีก เช่นบางคนเลือกทำความดี บางคนเลือกทำความชั่ว ซึ่งเป็นเรื่อง ตรงกันข้าม เหตุการณ์เหล่านี้นำไปสู่คำถามว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น? คำตอบก็มีต่างๆ กันไป เริ่มต้น จากการเกิดเป็นคน ส่วนการเลือกทางเดินของตนเลือกสถานการณ์ของชีวิตก็อยู่ในช่องที่เรียกว่าการ เลือกเช่นกัน การตั้งคำถามเกี่ยวกับการเลือก เช่นถามว่า ประชาชนไทยเลือกรัฐบาลของตนเองได้ หรือไม่? อาจมีคำตอบว่า เลือกได้ เพราะมีการไปใช้สิทธิ์เลือกผู้แทนตามระบอบประชาธิปไตย ถ้า ประชาชนไทยไปเลือกผู้แทนตามระบอบประชาธิปไตยเช่นนี้ ก็ถือว่าได้รัฐบาลที่ตนเลือก ถึงอย่างไรก็ ยังถามได้อีกว่า จริงหรือที่ว่าได้รัฐบาลที่ตนเลือก เพราะกระบวนการเลือกอาจมีบางจุดที่ตรงไปตรงมา แต่บางจุดไม่ตรงไปไม่ตรงมา บางจุดโปร่งใสบางจุดไม่โปร่งใส ถ้ากระบวนการเลือกมันบิดเบี้ยวไม่ โปร่งใสแล้ว สิ่งที่ได้มามันจะตรงตามที่ตั้งใจเลือกได้หรือ? อีกประการหนึ่งถ้าเราคิดถึงกรณีที่ว่า ประเทศมีการปฏิวัติรัฐประหาร จัดตั้งรัฐบาลขึ้นมาโดยคณะทำการปฏิวัติก็เป็นการชี้ว่า นี่ไง รัฐบาลที่ ประชาชนไม่ได้เลือก ประชาชนไม่มีสิทธิ์เลือก จะมาบอกว่ามนุษย์หรือประชาชนมีสิทธิ์เลือกรัฐบาล ของตนได้อย่างไร? ยังมีคำถามอื่นๆ อีก เช่นคำถามว่ามนุษย์เลือกทางเดินของตนได้จริงหรือ? หรืออีก นัยหนึ่งคือคำถามว่า มนุษย์เลือกทำความดีได้จริงหรือ? ความดีสากลมีจริงหรือ? เราลองมาหาคำตอบ กันต่อไป

2.แนวคิดสี่แนวที่แตกต่าง

2.1 แนวคิดอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ของฌอง-ปอล ซาทร์ (Jean – Paul Sartre)

ฌอง-ปอล ซาทร์ เป็นนักปรัชญาฝรั่งเศส เกิดเมื่อ พ.ศ.2448 ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ.2523 ซาทร์มีแนวคิดที่โลกนี้มีภาวะ (Being) หรือมีสิ่งที่มีอยู่ 2 สิ่งด้วยกัน สิ่งหนึ่งคือ Being – in – itself (ภาวะในตัวเอง) อีกสิ่งหนึ่งคือ Being – for – itself (ภาวะสำหรับตัวเอง) พูดอย่างง่ายๆ ภาวะในตัวเอง คือวัตถุ หมายถึงสิ่งของต่างๆที่ไม่มีวิญญาณ ไม่มี Consciousness หรือจิต ส่วนภาวะสำหรับ

ตัวเอง คือจิตมนุษย์ รวมความว่า มนุษย์และสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เป็นสิ่ง 2 สิ่งที่มีอยู่ในโลก⁴⁰ ลักษณะของสิ่งทั้งสองมีความแตกต่างกัน ชาตฺรบอกว่ วัตถุสสารนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีความคิด ไม่มีจิต (consciousness) สสารหรือวัตถุนั้นมีความเต็มอยู่ในตัวเอง คือเก้าอึนี้เป็นเก้าอึตลอดชาติ ไม่เคยปรารถนาที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี จะว่าพอใจในความเป็นเก้าอึก็ได้ แต่มนุษย์ที่มีจิต (Consciousness) นั้น มีความพร่อง หรือความว่างเปล่าเป็นลักษณะถาวร เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์อย่างนั้นเองที่จะต้องว่างเปล่า (Emptiness)⁴¹ เพราะฉะนั้นภายในจิตของเรานั้น จึงเป็นโพรงที่เราพยายามจะหาสิ่งต่างๆมาเติมให้เต็ม เมื่อถามว่า เหตุใดจิตจึงเป็นโพรงหรือว่างเปล่า ตอบได้ว่า เพราะจิตไม่ได้เป็นอะไรสักอย่าง เป็นแต่ความคิดเท่านั้นเอง ความคิดที่เกิดขึ้นทุกขณะ ไม่ว่าเราจะคิดถึงคนคิดถึงเก้าอึ หรือคิดถึงอะไรๆ ก็ล้วนเป็นกระแสจิต และกระแสจิตจะเป็นอะไรได้ นอกจากจะเป็นกระแสจิตอยู่เท่านั้น แม้ท่านจะบอกว่าตอนนี้ท่านเป็นนักศึกษา นั่นก็เป็นเพียงกระแสจิต เพราะลักษณะที่เป็นแก่นของคนนั้นคือกระแสจิตต่างหาก ความเป็นนักศึกษา ความเป็นผู้นำปัญญาชนฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวา อะไรก็ตาม ไม่ใช่สิ่งที่อยู่ภายในจิตเพราะจิตแท้ไม่ได้เป็นอะไรสักอย่าง แต่เป็นเพียงความว่างเปล่า ที่เราพยายามหาสิ่งต่างๆ มาใส่เติมเข้าไปในจิต เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงดิ้นรนเพื่อที่จะเป็นอะไรสักอย่าง เนื่องจากไม่ยอมอยู่กับความว่างเปล่าของตนเอง ความว่างเปล่านี้เองที่เป็นพลังผลักดันให้มนุษย์สร้างโครงการขึ้นมาว่า ตัวเองต้องการจะทำอะไร กำหนดวิถีชีวิตนี้ว่าจะเป็นอย่างนี้หรือจะทำอะไร เพื่อนำมาเสริมหรือเติมใส่ความว่างเปล่าภายในจิต เมื่อจิตเป็นความว่างเปล่า เราสามารถที่จะปฏิเสธหรือไม่ยอมรับสิ่งต่างๆ ในโลกได้ และเราก็สามารถที่จะยอมรับอะไรก็ได้ทั้งนั้น นั่นคือสิ่งที่เป็นแก่นของมนุษย์อีกอย่างหนึ่งคือ เสรีภาพ (Freedom) เป็นเสรีภาพที่จะทำอะไรหรือเลือกอะไรก็ได้ เสรีภาพจึงเป็นลักษณะแท้ของจิตมนุษย์ เพราะเราสามารถที่จะปฏิเสธหรือยอมรับ และเราสามารถเลือกได้

เสรีภาพในที่นี้มิใช่เสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ดังใจคิด ถ้าท่านถูกมัดมือแล้วเขาให้ท่านไปต่อสู้อกับคนอื่น หรือไปทำไรทำนา ท่านจะทำได้อย่างไร ท่านจะบอกว่าอย่างนั้น แสดงว่าท่านไม่มีเสรีภาพอย่างนั้นหรือ ชาตฺรบอกว่ เสรีภาพไม่ได้หมายถึงสัมฤทธิผลของการตัดสินใจว่าเราเลือกทำสิ่งนี้แล้วต้องทำให้สำเร็จ เสรีภาพอยู่ที่ความสามารถในการตัดสินใจเลือก (Choice) นั่นคือเสรีภาพเป็น Absolute Freedom เป็นเสรีภาพอย่างแท้จริงของมนุษย์ที่มนุษย์จะเลือกได้ เพราะลักษณะที่เป็นแก่นของมนุษย์ก็คือเสรีภาพที่เราจะเลือกหรือจะทำอะไรก็ได้ แม้ท่านจะถูกจองจำหรืออยู่ในที่คุมขัง ท่านก็มีสิทธิที่จะเลือกว่าจะอยู่ในที่คุมขังหรือจะหนีออกมาให้ถูกเขาตามล่า ท่านตัดสินใจได้ และ

⁴⁰ Sartre, J – P., *Being and Nothingness*. Tr. By H. E. Barnes, Pocketbooks: New York, 1966, p. 25.

⁴¹ *Ibid.*, p. 17.

บางครั้งท่านบอกฉันว่าเพื่อหน่วยเสรีภาพ ฉันไม่ต้องการที่จะใช้เสรีภาพ ฉันต้องการที่จะหยุดตัวฉัน ฉันจะฆ่าตัวตาย ชาตรบอกว่ำนั้นเรากำลังใช้เสรีภาพอีก นั่นคือ เราเลือกที่จะฆ่าตัวตาย เพื่อหนึ่การตัดสินใจเลือก

มนุษย์สามารถที่จะเลือกหรือตัดสินใจอะไรก็ได้ แต่มนุษย์ไม่สามารถที่จะเลิกเสรีภาพได้ มนุษย์จึงมีกรรมอย่างหนึ่งที่ไม่สามารถหนีพ้นเสรีภาพของตนเอง และจำเป็นต้องยอมรับเสรีภาพนั้น เพราะฉะนั้นชาตรจึงพูดว่า มนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ (Man is Condemned to be free)⁴² มนุษย์จึงไม่สามารถที่จะปฏิเสธเสรีภาพได้

แนวคิดอัตถภาวนิยม (Existentialism) คือทฤษฎีทางปรัชญาที่ให้ความสำคัญแก่ปัจเจกภาพมากกว่าสากลภาพ เสรีภาพมากกว่าระเบียบกฎเกณฑ์ การสร้างสรรค์มากกว่าระเบียบแบบแผน ความรู้ลึกมากกว่าเหตุผล และให้ความสำคัญแก่ความรู้เชิงอัตนัยมากกว่าความรู้เชิงปรนัย⁴³ แนวคิดอัตถภาวนิยมของชาตรนี้ ระบุแน่นอนว่ามนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกทางเดินของชีวิตได้ โดยไม่มีสิทธิในการปฏิเสธได้ โดยที่ชาตรระบุว่ามนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ ซึ่งก็คือเสรีภาพในการเลือกนั่นเอง

ผู้เขียนเห็นว่าคนในกลุ่มนี้มองว่า การมีเสรีภาพในการเลือก และมีการตัดสินใจเลือกที่ตามมาด้วยความรับผิดชอบ เป็นความดี

2.2 แนวคิดประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ของจอห์น สจิวต์ มิลล์ (John Stuart Mill)

แนวคิดประโยชน์นิยม (Utilitarianism) คือทฤษฎีทางจริยศาสตร์ ที่ถือเอาประโยชน์สุขเป็นเกณฑ์ตัดสินความผิดถูกชั่วดี กล่าวคือ การกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี⁴⁴ มิลล์ เป็นนักปรัชญาชาวอังกฤษ เขาพยายามปรับปรุงเรื่องประโยชน์นิยมให้น่าเชื่อถือมากขึ้นโดยพูดถึงประโยชน์ก็คือความสุข ประโยคหลักของกลุ่มนี้คือประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ คือสิ่งที่ดีที่สุด (The Greatest Happiness for the Greatest Numbers)⁴⁵ อาจแปลตรงตัวว่า ความสุขส่วนใหญ่เพื่อคนส่วนใหญ่ เดิมเชื่อว่าความสุขนั้นไม่ว่าจะเกิดจากอะไร ความสุขก็เหมือนกัน เช่นความสุขของคนในเมืองใหญ่ โดยการมีเงินมาก มีบริวารมาก ก็เหมือนกับความสุขของการอยู่คนเดียวในป่า ทำให้คนเห็นว่า ถ้าเช่นนั้นความสุขของคนกับของสุกรก็ไม่แตกต่างกัน มิลล์จึงเพิ่มเติมโดยแนะนำว่า ความพอใจของสัตว์ไม่อาจสนองความสุขของมนุษย์ได้

⁴² Sartre, J – P., *Existentialism Is Humanism*, : London, 1980, p. 87.

⁴³ พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (กรุงเทพฯ : บริษัททอมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2532), หน้า 38.

⁴⁴ พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. หน้า 117.

⁴⁵ สถาพร มาลีเวชพงศ์ และคณะ. *ปรัชญาเบื้องต้น*. (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2530), หน้า 52.

มนุษย์มีสมรรถนะที่มีระดับสูงกว่าความพอใจของสัตว์ และเมื่อได้ใช้สมรรถนะเหล่านี้ครั้งหนึ่งแล้วก็จะไม่ถือว่าสิ่งใดมีความสุข นอกจากสิ่งนั้นจะสนองความพอใจของสมรรถนะเหล่านั้น สมรรถนะ (Faculty) ตามที่กล่าวนี้ มิได้หมายถึงความสามารถบางอย่างที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ที่ทำให้มนุษย์รู้จักความสุขบางอย่าง ซึ่งสัตว์ไม่อาจรู้ได้ซึ่งเรียกว่า อินทรีย์ เช่นลิ้นเป็นอินทรีย์ที่ทำให้รู้รสอาหาร หวาน คาว ขม เปรี้ยว แต่ก่อนหินไม่มีอินทรีย์ดังกล่าวจึงไม่รู้รสอาหารได้

มิลล์ เห็นว่าความสุขที่เกิดจากความเข้าใจทฤษฎีสัมพันธภาพของไอน์สไตน์นั้น สัตว์มีไม่ได้ เป็นความสุขที่มีคุณภาพสูงกว่าการกินแกงอ่อม มิลล์เห็นว่ามนุษย์กับสัตว์มีความสุขบางอย่างที่มีได้เหมือนกัน เช่นการกิน การนอน แต่มนุษย์สามารถรู้ความสุขบางอย่างที่สัตว์มีไม่ได้ เช่นความสุขจากความสงบใจ ความสุขจากความไม่เห็นแก่ตัว ถ้ามนุษย์เคยรู้รสความสุขแบบหลังนี้แล้ว เขาก็ไม่ต้องการความสุขแบบแรกต่อไป เช่นถ้ามนุษย์ได้พบความสุขจากความสงบใจแล้ว เขาก็ไม่กลับไปหาความสุขจากความวุ่นวาย เช่นความสุขจากรสต่างๆ อีก มิลล์เห็นว่าความสุขทางใจสูงกว่าความสุขทางกาย เพราะความสุขทางใจปลอดภัยกว่า ราคาเยว่กว่า และหาได้ง่ายกว่า

ผู้เขียนเห็นว่าในทัศนะนี้มองว่า การอำนวยความสะดวกส่วนใหญ่หรือความสุขส่วนใหญ่เพื่อคนจำนวนมาก เป็นความดี

2.3 แนวคิดหน้าที่นิยม (Duty Ethics) ของคานท์ (Immanuel Kant)

ศีลธรรม (Morality) คือส่วนที่เป็นแก่นสารของระเบียบกฎเกณฑ์ที่ว่าด้วยความผิดชอบชั่วดีที่สังคมกำหนดไว้ให้คนในสังคมนั้นๆ ยึดถือปฏิบัติ⁴⁶ จริยศาสตร์ (Ethics) คือปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรถูกไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของค่าทางศีลธรรม⁴⁷ คานท์ (Immanuel Kant ค.ศ.1724-1804) เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมัน มีทัศนะว่าค่าทางจริยธรรม เช่น ดี ชั่ว ถูก ผิด นั้นเป็นสิ่งมีจริงและแน่นอนตายตัว สิ่งใดหรือการกระทำใดดี มันต้องดีเสมอไป โดยไม่ขึ้นกับเงื่อนไขใดๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อม บุคคล เวลา หรือสถานที่ นอกจากนี้ค่าทางจริยธรรมยังไม่ขึ้นอยู่กับว่ามันก่อให้เกิดประโยชน์ หรือความสุขแก่ใครหรือไม่ กล่าวคือผลของการกระทำไม่ว่าจะออกมาในลักษณะใด ย่อมไม่กระทบกระเทือนต่อความดีของการกระทำนั้น

เมื่อถือว่าค่าทางจริยธรรมมีตายตัวก็ต้องมีเกณฑ์ตายตัวมาตัดสิน จะเอาผลของการกระทำมาตัดสินไม่ได้ เพราะผลที่เกิดขึ้นไม่แน่นอน แต่แปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขภายนอก สำหรับคานท์ เกณฑ์ที่ตายตัวในการตัดสินการกระทำใดว่าดีหรือไม่ดีนั้นคือ เจตนาดี (good will) การกระทำที่ดีคือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี แต่เจตนาดีของคานท์มีความหมายแตกต่างจากที่ใช้กันอยู่ทุกๆ ไปมาก

⁴⁶ พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. หน้า 75.

⁴⁷ อ้างแล้ว. หน้า 37.

สำหรับค่าน้ำใจเจตนาอาจถูกหรือผิด ดีหรือชั่วก็ได้ แล้วแต่แรงจูงใจ (Motive) ที่ผลักดันให้เกิดการกระทำนั้น แรงจูงใจที่ทำให้คนเราทำหรือไม่ทำอะไร มี 2 ลักษณะคือ อารมณ์หรือความรู้สึก (Inclination) ซึ่งทางศาสนาเรียกว่า กิเลสตัณหา และหลักการหรือความสำนึกในหน้าที่ (Principle or sense of Duty) หรือเหตุผล ซึ่งทางศาสนาเรียกว่า ปัญญา

การทำตามอารมณ์หรือความรู้สึก เช่น นายแดงให้เงิน 10 บาท แก่ขอทานคนหนึ่ง เพราะเกิดความสงสารขอทานคนนั้น ความสงสารเป็นอารมณ์ชนิดหนึ่ง หรือแม่คนหนึ่งเลี้ยงดูลูกด้วยความเอาใจใส่ต่อลูกของตนเป็นอย่างดี เพราะบางครั้งอารมณ์เหล่านี้ไม่ว่าฝ่ายบวก (ความรักความสงสาร) หรือฝ่ายลบ (ความโกรธ ความอิจฉา) เป็นต้นเหตุของการกระทำชั่วได้เช่นกัน การทำตามอารมณ์หรือความรู้สึกจึงไม่ใช่เจตนาดี ส่วนการกระทำตามหลักการหรือความสำนึกในหน้าที่นั้น เป็นการกระทำที่ไม่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ หรือความรู้สึก แต่สามารถเอาชนะอารมณ์ หรือความรู้สึกได้แล้ว ใช้เหตุผลพิจารณา ทำตามหลักการหรือทำตามหน้าที่ที่จะต้องทำ นี่คือแรงจูงใจที่ถูกต้องหรือเจตนาดี การกระทำที่เกิดขึ้นจากเจตนาดี คือการกระทำโดยความสำนึกในหน้าที่ เมื่อเรากระทำสิ่งต่างๆ เราย่อมมีหลักการเป็นแนวทาง ทั้งๆ ที่มีหลายหลักการให้เลือก แต่เราทำตามหลักการใดหลักการหนึ่ง เป็นเพราะหลักการนั้นสั่งให้เราทำ ค่าน้ำใจแยกคำสั่งของคตินบพออกเป็น 2 ลักษณะ คือคำสั่งมีเงื่อนไข (Hypothetical Imperative) กับคำสั่งเด็ดขาด (Categorical Imperative)

คำสั่งมีเงื่อนไขจะสั่งให้เรากระทำโดยมุ่งไปยังผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการกระทำนั้น โดยจะสั่งให้เรากระทำในรูปแบบ จงกระทำ ก ถ้าต้องการ ข หรือ จงกระทำอย่างนี้ ถ้าต้องการอย่างนั้น เช่น พ่อค้าคนหนึ่งค้าขายด้วยความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า โดยที่เขาพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วว่า ถ้าตนค้าขายด้วยความซื่อสัตย์อยู่เสมอ จะทำให้ตนได้รับผลประโยชน์หรือได้กำไรตลอดไป เพราะลูกค้าจะมาสนับสนุนอยู่เป็นประจำสม่ำเสมอ จึงถือว่าความซื่อสัตย์เป็นนโยบายที่ดีที่สุดในการค้าขาย การที่พ่อค้าคนนี้ซื่อสัตย์ต่อลูกค้า เพราะเขามุ่งหรือหวังผลประโยชน์หรือกำไรที่จะเกิดขึ้นแก่เขา ไม่ได้ซื่อสัตย์เพราะเห็นว่าความซื่อสัตย์เป็นสิ่งที่มีความดีหรือเป็นสิ่งที่ดี หรือเป็นสิ่งที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน แต่เขาซื่อสัตย์เพราะเขาคิดว่าจะได้ประโยชน์ตอบแทนจำนวนมาก เมื่อเขาไม่ได้เห็นคุณค่าของความซื่อสัตย์ แต่เห็นแก่ประโยชน์ตนเป็นสำคัญ และถ้าในสภาพสังคมของเขาอำนวยให้อยู่ในสภาพที่ว่า แม้เขาจะโกงก็ไม่มีใครรู้ และการโกงลูกค้าจะทำให้ได้ผลกำไรมากกว่าการซื่อสัตย์ เขาอาจจะโกงก็ได้

คำสั่งเด็ดขาดนั้น จะสั่งให้เรากระทำโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ คือไม่มีการคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น มันจะสั่งให้เรากระทำในรูปแบบ จงกระทำ ก เพราะ ก ดี หรือจงกระทำอย่างนี้เพราะอย่างนี้ถูก คือเป็นการกระทำที่ผู้กระทำเห็นคุณค่าของการกระทำนั้นโดยตรง หรือเห็นว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ เช่น พ่อค้าคนหนึ่งซื่อสัตย์ต่อลูกค้า เพราะเขาเห็นว่าการซื่อสัตย์เป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่มีความดี เป็นสิ่งที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน โดยไม่คำนึงว่าถ้าตนซื่อสัตย์ต่อลูกค้าแล้ว จะได้ประโยชน์อะไรตอบ

แทนหรือไม่ จะเกิดความสุขหรือไม่ หรือจะทำให้ตนเองเดือดร้อนหรือไม่ เขาก็ยังคงซื้อสัตย์ตลอดไป เพราะเขาสำนึกว่าเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่ดีพึงปฏิบัติต่อกัน⁴⁸

ตามทัศนะของค่าน้ำ การกระทำโดยความสำนึกในหน้าที่ก็คือการกระทำตามคำสั่งเด็ดขาด คำสั่งเด็ดขาดมีเพียงคำสั่งเดียวเท่านั้นคือ จงกระทำตามหลักการที่ท่านสามารถจงใจได้ที่จะให้ หลักการนั้นเป็นกฎสากล ความเป็นสากลของกฎคือ ทุกคนอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกันโดยไม่มีข้อยกเว้นบุคคลใด ค่าน้ำถือว่าเมื่อเรากระทำอะไรอย่างหนึ่ง นั่นก็คือเราทำตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่หลักการที่ถือว่าเป็นหน้าที่ หรือเป็นคำสั่งเด็ดขาดนั้น หลักการนั้นต้องมีลักษณะสากล คือ มนุษย์ทุกคนถือปฏิบัติในลักษณะเดียวกัน

การทำตามหลักการที่สามารถจงใจได้ ให้มันเป็นกฎสากลนั้น ไม่ได้หมายถึงว่า ถ้าทุกคนทำตามหลักการนั้นแล้วจะเกิดผลอะไร แต่หมายถึงขณะที่กระทำผู้กระทำต้องการให้ผู้อื่นทุกๆคนถือหลักการเดียวกับตนหรือไม่ ถ้าผู้กระทำต้องการทำตามหลักการนั้นคนเดียว โดยไม่ต้องการให้คนอื่นรู้ หรือถือตามหลักการนั้นด้วย ถือว่าผู้กระทำไม่สามารถจงใจได้ที่จะให้หลักการนั้นเป็นสากล นั่นคือการกระทำตามหลักการนั้นเป็นการกระทำที่ผิด ตัวอย่าง เช่นนายแดงเห็นผู้อื่นเดือดร้อน เป็นต้นว่าได้รับบาดเจ็บจึงให้การช่วยเหลือ โดยถือหลักการว่า ฉันจะช่วยเหลือผู้เดือดร้อนเสมอถ้าฉันสามารถช่วยเหลือได้ หลักการนี้ นายแดงจงใจได้หรือไม่ที่จะให้หลักการนี้เป็นสากล คือให้คนอื่นถือหลักการเดียวกันทุกคน คือการช่วยเหลือผู้เดือดร้อน แนนอนเขาจงใจได้ หรือเขาต้องการให้หลักการนี้เป็นสากล เพราะเมื่อตัวเขาประสบความเดือดร้อน เขาก็ต้องการให้ผู้อื่นช่วยเหลือ หรือบรรเทาความเดือดร้อนของเขาเช่นกัน นั่นคือการช่วยเหลือผู้เดือดร้อนเป็นการกระทำที่ถูกต้อง หรือเป็นสิ่งที่ควรทำ

กฎสากลนี้เอง คือกฎศีลธรรมของค่าน้ำ ค่าน้ำพูดอีกแบบหนึ่งว่า จงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ไม่ว่าเป็นตัวท่านเองหรือผู้อื่นในทุกกรณี โดยถือว่าเขาเป็นจุดหมายในตัวเอง อย่าใช้มนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือ ในหลักการนี้ค่าน้ำให้ความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์ทุกคน คือถือว่ามนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน หรือมีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน มนุษย์คนหนึ่งจะเอามนุษย์อีกคนหนึ่งเป็นเครื่องมือเพียงอย่างเดียวเพื่อให้ตนเองบรรลุจุดประสงค์เท่านั้นไม่ได้ ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ยอมรับศักดิ์ศรีของเขา การกระทำใดๆที่ใช้ตัวเองหรือผู้อื่นเป็นเพียงเครื่องมืออย่างเดียว เพื่อบรรลุเป้าหมายใดก็ตาม เป็นการกระทำที่ผิดหรือไม่ดี เป็นสิ่งไม่ควรทำ แม้แต่การฆ่าตัวตายตามหลักของค่าน้ำก็ถือว่าผิด เพราะเป็นการใช้ชีวิตของตัวเองเป็นเครื่องมือให้บรรลุเป้าหมายบางอย่างคือ การพ้น

⁴⁸ Richard H. Popkin and Avrum Stroll. **Philosophy Made Simple.** (New York : Doubleday & Co., 1956), P. 17.

จากภาวะบีบคั้น และความทุกข์ เช่นเดียวกัน กิจการทาส และโสเภณีก็เป็นการกระทำที่ผิด เพราะเป็นการใช้ผู้อื่นให้เป็นเพียงเครื่องมือเป็นการไม่ยอมรับความเป็นคนและควมมีศักดิ์ศรีของคนอื่น

ค่าน์ถือว่าการทำตามเหตุผล เป็นการทำตามกฎศีลธรรม ซึ่งเป็นคุณค่าที่แท้จริงของมนุษย์ ถ้ามนุษย์ทำตามอารมณ์ความรู้สึก มนุษย์จะหันเหออกจากหลักการที่ถูกต้อง ไปคิดถึงประโยชน์สุขที่เกิดจากการกระทำ เช่นเมื่อเกิดความเวทนาสงสารคนไข้ เกรงว่าเมื่อบอกความจริงให้คนไข้ทราบ คนไข้จะช็อค อารมณ์ความรู้สึกนี้ทำให้หมอนหันเหออกจากหลักการที่ถูกต้อง คือเห็นว่าควรโกหกคนไข้ แทนที่จะพูดความจริง

ค่าน์คิดว่า ถ้ามนุษย์ทำตามเหตุผล เขาจะทำตามกฎศีลธรรม ค่าน์เชื่อว่าคนที่ใช้เหตุผลทุกคนจะต้องเห็นด้วยกับกฎศีลธรรม 2 ประการนี้คือ 1.จงทำตามหลักการที่ท่านจงใจจะให้ เป็นกฎสากลได้ 2.จงอย่าใช้เพื่อนมนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อการใดๆ⁴⁹

ผู้เขียนเห็นว่า สำหรับค่าน์ การกระทำที่ดีหรือความดีคือ การกระทำด้วยเจตนาดี การกระทำตามเหตุผล การกระทำตามหลักการที่ว่า จงอย่าใช้มนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อการใดๆ มนุษย์เป็นสิ่งที่มีความในตัวเอง เป็นจุดหมายในตัวเอง การใช้มนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมายใดๆ ย่อมเป็นสิ่งผิดศีลธรรมเสมอ ไม่ว่าเป้าหมายนั้นจะเป็นไปเพื่อตัวเองหรือผู้อื่นก็ตาม การโกหกผิดเพราะเป็นการใช้คนที่ถูกโกหกเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าโกหกหลอกลวงเอาทรัพย์สินของผู้อื่น ก็เท่ากับใช้คนที่ถูกหลอกเป็นเครื่องมือของเรา การที่หมอนโกหกคนไข้เพื่อไม่ให้ช็อคตาย แม้จะเป็นการทำเพื่อคนไข้เองก็ผิด เพราะใช้คนไข้เป็นเครื่องมือเพื่อตัวคนไข้เอง

2.4 แนวคิดเรื่องกรรม ทาน ศีล ภาวนาในพุทธปรัชญา

การกล่าวถึงเรื่องกรรมในพุทธปรัชญามีการกล่าวถึงความหมายของกรรมไว้ดังนี้

กรรม หมายถึง การกระทำ, การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม ทางใจก็ตาม ภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า Kamma: action; deed c[แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ

1).อกุศลกรรม (กรรมที่เป็นอกุศล, กรรมชั่ว, การกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ - Akusala-kamma: unwholesome action; evil deed; bad deed) เป็นบาป กรรมชั่ว ความชั่วร้าย ความเสียหาย ความไม่ถูกต้อง ซึ่งให้ผลเป็นความทุกข์ เป็นสิ่งที่ควรเว้น การกระทำบาป กระทำ ความชั่ว เรียกว่า**ทำอกุศลกรรม** เรียกย่อว่า ทำอกุศล หรือเรียกว่า ทำบาปอกุศล อกุศลกรรมเกิดมาจากอกุศลมูลอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่างคือ โลภะ โทสะ โมหะ เพราะเมื่อเกิดอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็เหตุชักนำใจให้คิดทำอกุศลกรรม เช่นเมื่อโลภะเกิดขึ้นก็เป็นเหตุให้คิดอยากได้ เมื่อ

⁴⁹ สติธิต วังศ์สุวรรณ. ปรัชญาเบื้องต้น. (กรุงเทพฯ : บริษัท รวมสาส์น (1997) จำกัด, 2543), หน้า 181-184.

อยากได้ก็แสวงหา เมื่อไม่ได้ตามต้องการด้วยวิธีสุจริต ก็เป็นเหตุให้ทำอกุศลกรรมอื่นต่อไป เช่น ลักขโมย ปล้น จี้ ฉ้อโกง เป็นต้น

2). กุศลกรรม (กรรมที่เป็นกุศล, กรรมดี, การกระทำที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คืออโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ - Kusala-kamma: wholesome action; good deed) เป็นบุญ ความดี ความถูกต้อง ซึ่งให้ผลเป็นความสุขโดยส่วนเดียว การทำบุญ การทำความดี เรียกว่า ทำกุศลกรรม หรือเรียกย่อว่าทำกุศล กุศลกรรมที่ควรทำเป็นประจำได้แก่ ให้ทาน เสียสละ รักษาศีล ฝึกหัดขัดเกลากายและวาจา เจริญภาวนา อบรมจิตใจ เรียกว่าบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ซึ่งสามารถทำได้โดยบรรเทาความโลภ ความโกรธ ความหลงให้น้อยลง เพราะถ้ายังมีความโลภ ความโกรธ ความหลงเต็มจิตอยู่ ก็ไม่สามารถทำกุศลกรรมอะไรได้⁵⁰

นอกจากนี้ยังมีเรื่องกรรม 12 ประการ ซึ่งมีรายละเอียดที่ต่างออกไป ยังมีสุภาษิตเกี่ยวกับเรื่องกรรมไว้ที่น่าสนใจ คือ สุภาษิตว่า กมมุนา วตตตี โลโก แปลว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม⁵¹ เรื่องกรรมจากสุภาษิตนี้เป็นการระบุไว้ว่า ถ้าคนทำกรรมดีก็ได้ผลตอบแทนที่ดี ถ้าทำกรรมชั่ว ก็ได้รับผลตอบแทนที่เป็นผลชั่ว

ผู้เขียนเห็นว่าในทัศนะของพุทธปรัชญา ความดีหมายถึงการกระทำตามหลักกรรมโดยเฉพาะ กุศลกรรม โดยกระทำตามหลักทาน ศีล และภาวนา ซึ่งเน้นที่เจตนาดี

3. บทวิจารณ์

ในทัศนะของฌอง - ปอล ซาทร์ มนุษย์มีความพร่อง มีความกลวงอยู่เป็นนิตย์ มนุษย์ต้องหาสิ่งต่างๆ มาเติมเพื่อให้เต็มความพร่องความกลวงของมนุษย์ตลอดเวลา แต่ซาทร์บอกว่าน่าเสียดายที่ไม่มีทางจะเติมได้หรอก ไม่ว่าคนเราจะเติมแม่น้ำก็สายก็ตามเข้าไปอีกในจิตนั้น เพราะจิตมนุษย์นั้นไม่สามารถจะเป็นวัตถุได้ และก็มีแต่วัตถุเท่านั้นที่เติมพร้อมบริบูรณ์ แต่จิตก็คงเป็นจิต เมื่อใดก็ตามที่จิตนั้นเติมพร้อมบริบูรณ์เสียแล้ว ก็ไม่ใช่จิตมนุษย์ ดังนั้นถึงแม้ว่ามนุษย์จะต่อสู้เพื่อหาอะไรมาเติมให้เต็มจิตก็ไม่เคยประสบความสำเร็จ ในการเติมจิตก็ไม่เคยประสบความสำเร็จหรือสมหวังขึ้นมาได้ มนุษย์ไม่มีทางประสบความสำเร็จในการเติมจิตให้เต็มพร้อม ดังนั้นซาทร์จึงกล่าวว่า มนุษย์เป็นความปรารถนา

⁵⁰ ป. อ. ปยุตโต. พจนานุกรมฉบับพุทธศาสน์. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2545), หน้า 15 – 17.

⁵¹ ม. ม. 13/ 648, ขุ. ส. 25/ 453.

ที่ไร้ความสำเร็จ (Man is a useless passion)⁵² ซึ่งเทียบกับสุภาษิตภาษาบาลีว่า นตฺถิ ตมฺหาสมานฺนํ⁵³ ซึ่งมีคำแปลว่า ไม่มีแม่น้ำใดจะเทียบได้กับตัณหา ในพุทธปรัชญากล่าวถึงตัณหา 3 ประการ คือ 1.กามตัณหา หมายถึงความอยากได้สิ่งที่น่าปรารถน่าน่าใคร่ 2.ภวตัณหา หมายถึงความอยากมีอยากเป็น 3.วิภวตัณหา หมายถึงความอยากที่จะไม่มีไม่เป็น สำหรับในปรัชญาของชาตรมีตัณหา 2 ประการคือ 1.Desire to be หมายถึงความอยากเป็น 2.Desire to have หมายถึงความอยากมี⁵⁴

มาพูดถึงทัศนเรื่องความดีของฌอง - ปอล ซาตร์ ที่ผู้เขียนสรุปด้วยตัวเองว่า ถ้าถามชาตรว่า ความดี คืออะไร ชาตรน่าจะตอบว่า ความดีคือการที่มนุษย์ใช้เสรีภาพในการเลือก และรับผิดชอบต่อการเลือกนั้น ผู้เขียนคิดว่ามันจะเป็นความดีได้ก็เฉพาะการเลือกครั้งนั้น เป็นการเลือกในทางที่ดีมีประโยชน์เท่านั้น ถ้าเป็นการเลือกในทางที่ไม่ดี เช่นเลือกฆ่าคน ถึงแม้จะเป็นการฆ่าคนร้าย หรือฆ่าคนชั่ว ก็ยังจะต้องรับผิดชอบหรือรับผลของการฆ่านั้น คือจะต้องได้รับโทษตามกฎหมายบ้านเมือง อาจถึงขั้นถูกจำคุก ซึ่งเป็นเรื่องที่ใครๆ ก็เห็นว่าเป็นผลที่ไม่ดี การฆ่าคนเป็นเรื่องไม่ดีแน่นอน ในพุทธปรัชญา ก็ถือว่า การฆ่าคนฆ่าสัตว์ผิดศีลห้าข้อที่หนึ่ง ซึ่งมีใจความว่าให้เว้นจากการฆ่าทั้งฆ่าคนและฆ่าสัตว์อื่นๆ การเว้นจากการฆ่าจึงเป็นความดีในพุทธปรัชญาและในปรัชญาศาสนาอื่นๆ รวมทั้งในความคิดของศาสนชนคนดีทั้งหลาย แต่ชาตรก็มีความเห็นว่า แม้จะต้องฆ่าคน เมื่อฆ่าแล้วต้องรับผิดชอบต่อการฆ่า ด้วยการรับโทษตามกฎหมาย มีการถูกจำคุกหรือรับโทษอื่น นี่ก็ยังคงเป็นความดีในความเห็นของชาตร เพราะมีใช้เสรีภาพในการเลือกที่จะฆ่า และรับผิดชอบผลที่ตามมา ไม่ว่าผลนั้นจะเป็นอย่างไรก็ตาม จึงเป็นมุมมองเฉพาะตนว่า คนเราจะเลือกทำความดีตามทัศนะของชาตรหรือจะเลือกทำตามทัศนะของพุทธปรัชญา ตอบในฐานะที่เป็นชาวพุทธก็ต้องตอบว่า คนเราควรสนับสนุนให้คนเลือกทำความดีตามทัศนะของพุทธปรัชญา ผู้เขียนเห็นว่ามิวายรุ่นในยุคหนึ่งของสังคมไทยและสังคมโลกคือช่วง พ.ศ.2516 ถึง พ.ศ.2519 เลือกทำเลือกเสรีภาพตามทัศนะของชาตร โดยทำตัวเป็นพวกฮิปปี ไม่สนใจทำการทำงาน แต่งตัวแหวกแนวออกไปจากสังคมประเพณีที่ชาวบ้านชาวเมืองปฏิบัติกันอยู่ มีการใส่กางเกงยีน ใส่เสื้อยืด ใส่รองเท้ายาง ไว้ผมยาว สะพายย่าม ที่ชาวบ้านเรียกว่าพวก 5 ย. นอกนั้นก็แถมด้วยสูบกัญชา ใส่แว่นดำเข้าไปอีก⁵⁵ พวกนี้เขาก็คิดว่าเขาใช้เสรีภาพ คนทั้งหลายเห็นแล้วก็ไม่สบายใจ เข้าใจกันว่าเป็นพวกแก๊งอันธพาล หรือพวกโจรผู้ร้าย พ่อแม่ก็ไม่สบายใจ ไม่ต้องการให้ลูกหลานทำตัวอย่างนั้น นี่อาจเป็นผลจากการตีความเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบตามทัศนะของชาตรนั่นเอง ถ้าเป็น

⁵² Sartre, J – P., **Being and Nothingness**. Tr. By H. E. (Barnes, Pocketbooks: New York, 1966), p. 784.

⁵³ ชุ. ธ. 25/ 28/ 48.

⁵⁴ ดูรายละเอียดใน Jean – Paul Sartre. **Being and Nothingness**. p. 742.

⁵⁵ [http://www.NECTEC Lexitron-2 Dictionary \(TH-EN\)](http://www.NECTEC Lexitron-2 Dictionary (TH-EN).). เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565.

เช่นนั้นก็เป็นการตีความที่ผิดไปจากเจตนาของชาตรี เลยกลายเป็นคนไม่ดีของสังคมไปเลยทั้งในสายตาของคนไทยและคนชาติอื่นๆ คนเห็นก็ไม่กล้าเข้าใกล้เพราะกลัวจะไม่ปลอดภัย แต่ชาตรีก็บอกว่าคนมีเสรีภาพในเลือกปฏิบัติหรือปฏิบัติซ้ำก็ได้ คนต้องรับผิดชอบต่อการเลือกนั้น

จากทัศนะเรื่องความดีของกลุ่มประโยชน์นิยมที่มีจอห์น สจิวต มิลล์ เป็นนักคิดนักปรัชญาคนสำคัญ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเขามีประโยคหลักว่า “ความดีคือการอำนวยประโยชน์ส่วนใหญ่มากที่สุดหรือความสุขส่วนใหญ่เพื่อคนจำนวนมาก (The Greatest Happiness for the Greatest Numbers.)” ผู้เขียนเห็นว่า ถ้ามองอีกมุมหนึ่งก็จะเห็นเป็นเพียงวาทกรรมที่สวยหรู เหมือนนโยบายขายฝันของรัฐบาลบางประเทศ ที่ไม่อาจเป็นจริงได้ เพราะคนโดยธรรมชาติและโดยส่วนมากก็หาประโยชน์หาความสุขให้ตนเองและพวกพ้องกันทั้งนั้น เรื่องหาประโยชน์หาความสุขให้มวลชนนั้นมีจำนวนน้อยเหลือเกิน ถึงจะมีบ้างก็ไม่มากพอที่จะเปลี่ยนโลกให้พัฒนาไปมากกว่าที่เป็นอยู่นี้ได้ ในปีที่แล้ว(หมายถึง พ.ศ.2564) มีคนพูดถึง นางอังกลา แมร์เคิล อดีตนายกรัฐมนตรีของประเทศสหพันธ์รัฐเยอรมันนี ครองตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่สี่สมัย ตั้งแต่ ค.ศ.2005 ถึง ค.ศ.2021 อยู่มาก่อนนายโอลิฟ ซีออลธซ์ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีของสหพันธ์รัฐเยอรมันนีคนปัจจุบัน⁵⁶ นางอังกลา แมร์เคิล เป็นคนที่หลายคนโดยเฉพาะคนเยอรมันเชื่อและพูดว่าเธอทำตามหลักการที่ว่าอำนวยประโยชน์สุขส่วนใหญ่เพื่อคนจำนวนมากนี้แหละ โดยเฉพาะเพื่อคนเยอรมัน คนในประเทศของเธอ เมื่อเธอลาออกจากตำแหน่งนายกฯแล้วเธอยังจนเหมือนเดิม อยู่ห้องเช่าเช่นเดิม เสื้อผ้าก็ยังคงใส่ชุดเดิมๆ ไม่จ้างคนรับใช้ ทำงานบ้านเอง เธอทำมากและเด่นขนาดนี้ ก็ไม่ยังทำให้โลกพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงมากนัก ไม่เป็นผลดีเช่นคำในประโยคที่สวยหรูตามที่มิลล์กล่าวเลยก็ได้ คนส่วนมากก็ยังแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้องอยู่ ประโยคสวยหรูเหล่านั้นจึงไม่เป็นจริงเท่าที่ควร แม้จะมีการเริ่มต้นและพัฒนามาตั้งแต่ช่วงเวลาของเจรามี่ เบนธัม (Jerami Bentham) มาจนถึงช่วงเวลาของจอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill) ก็ตาม ซึ่งตรงกันข้ามกับทัศนะเรื่องความดีของพุทธปรัชญา เกี่ยวกับหลักกุศลกรรม มีการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ซึ่งทำด้วยเจตนาดี เป็นแนวทางที่ทำได้ปฏิบัติได้ เห็นชัดเจนกว่า เช่นเห็นชัดในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาล มาจนถึงประมาณ พ.ศ.1800 มาถึงสังคมไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน สังคมของประเทศศรีลังกา และประเทศเมียนมา เป็นต้น มีสำนักสำรวจกลุ่มหนึ่งได้สำรวจว่า คนชาติใดใญ่บุญที่สุด หรือถามประมาณว่า คนชาติใดชอบให้ทานมากที่สุด ได้คำตอบว่า เป็นคนในชนชาติเมียนมา รองลงมาก็เป็นคนชาติไทย ซึ่งก็เป็นผลมาจากเรื่องหลักการทำความดี หลักกุศลกรรม การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา ยืนหลักที่การกระทำด้วยเจตนาดีในพุทธปรัชญานั้นเอง เรื่องนี้จึงควรเป็นเรื่องที่น่าสนใจในเรื่องหนึ่งทีเดียว

⁵⁶ <http://www.th.m.wikipedia.org>. เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565.

ทัศนะเรื่องความดีในแนวคิดหน้าที่นิยมของอิมมานูเอล ค้านท์ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าค้านท์นิยามความดีว่า “ความดีคือ การกระทำด้วยเจตนาดี การกระทำตามเหตุผล การกระทำตามหลักที่ว่าจงอย่าใช้นุชย์เป็นเครื่องมือเพื่อการใดๆ นุชย์เป็นสิ่งที่มีความในตัวเอง นุชย์เป็นจุดหมายในตัวเอง” ผู้เขียนเห็นด้วยในประเด็นว่า ความดีคือการทำด้วยเจตนาดี การทำตามเหตุผล คนดีต้องมีเหตุผล บางครั้งค้านท์ก็ว่า เหตุผลคือศีลธรรม คนมีเหตุผลต้องเป็นคนมีศีลธรรม อันนี้ก็เห็นด้วยว่าเป็นไปได้ รวมทั้งประเด็นว่ามนุษย์มีความในตัวเอง นุชย์เป็นจุดหมายในตัวเอง เหตุผลก็ควรมันก็ควรเป็นและต้องเป็นอย่างนั้นแหละ แต่ในประเด็นว่า จงอย่าใช้นุชย์เป็นเครื่องมือเพื่อการใดๆ โดยหลักการแล้ว ดูเป็นหลักการที่ดี แต่จะเป็นจริงในทางปฏิบัติไม่ได้ เพราะเหตุใด ลองมาพิจารณาคำตอบดังต่อไปนี้ ในประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทย มีการเกณฑ์ทหาร เกณฑ์ทหาร มีทหาร ผึกทหารไว้เพื่ออะไร ถ้าตอบว่าเพื่อป้องกันหรือต่อสู้กับศัตรูของประเทศ อย่างนี้ ถือว่าใช้ทหารเป็นเครื่องมือในการป้องกันประเทศหรือไม่ ถ้าตอบว่า มันก็เป็นเครื่องมือ ค้านท์จะอธิบายอย่างไรต่อจากนี้ มันจำเป็นต้องนำคนมาเป็นทหาร ทหารก็เป็นเครื่องมือในการป้องกันประเทศ หรือจะปล่อยให้ศัตรูมารุกรานและยึดไปครอบครองง่ายๆ กรณีมีโรคระบาดใหม่ขึ้นมา เช่นโรคโควิด 19 คนที่เกี่ยวข้องเช่นนักวิทยาศาสตร์ และแพทย์ ต้องคิดค้นวัคซีนใช้ป้องกันและใช้รักษา อาจทดลองใช้กับสัตว์ในตอนแรกๆ และต่อมาก็จำเป็นต้องนำมาใช้กับคน คนที่ได้รับวัคซีนคนแรกหรือกลุ่มแรก แล้วรอดูว่าผลเป็นอย่างไร เมื่อเป็นอย่างนี้คนรับวัคซีนกลุ่มแรกนี้ถือว่าเป็นเครื่องมือหรือไม่ ถ้าตอบว่าเป็นเครื่องมือ หรือเหมือนจะเป็นหรือคล้ายจะเป็น แล้วจะหลีกเลี่ยงไม่กระทำอย่างนี้ หรือทำอะไรจึงจะได้วัคซีน จึงอาจสรุปได้ว่าการใช้วัคซีนครั้งแรกกับมนุษย์ก็จำเป็นต้องเอามนุษย์นั้นมาเป็นเครื่องมือทดลอง เป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ค้านท์มองไม่เห็นความจำเป็นเหล่านี้เลยหรือ หรือว่าเห็นแล้วแต่ไม่ยอมให้มี ไม่ยอมยกให้ทำ มองแง่นี้จะเห็นว่าค้านท์พูดขัดแย้งกับความเป็นจริงที่มีอยู่ ความจำเป็นต้องทำอย่างที่แพทย์ทำอยู่อย่างเรื่องการทดลองใช้วัคซีนนี้ จะต้องลงโทษแพทย์ผู้ทดลองหรืออย่างไร ในพุทธปรัชญาพระพุทธเจ้ายกเรื่องที่เกิดขึ้น เป็นกรณีตัวอย่าง เช่นกรณีพระสุทินประพลติไม่เหมาะสมขึ้นทำให้เกิดข้อบัญญัติปฐมปาราชิก⁵⁷ ก็ยกขึ้นมาพูดให้เห็นเป็นตัวอย่างว่า เป็นการกระทำที่ไม่ดี ไม่ควรทำ นี่ก็เป็นการนำมนุษย์มาเป็นเครื่องมือในการสอน เพื่อไม่ให้คนหรือมนุษย์ทำความผิดอย่างนั้นอีก พุทธปรัชญามองว่าเป็นเรื่องดี ควรทำ ไม่มองว่าการยกตัวบุคคลมาเช่นนี้เป็นเรื่องไม่เหมาะสม เป็นเรื่องไม่ดี แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็ไม่เห็นด้วยกับการนำมนุษย์ไปขายอย่างชายทาส หรือนำมนุษย์ไปทำทารุณกรรม ตัดอวัยวะไปขายอย่างโหดร้าย รวมการนำผู้หญิงหรือเด็กหญิงไปขายให้เป็นโสเภณี ถ้าค้านท์พูดว่าไม่ควรนำ

⁵⁷ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539, เล่ม 1 /ข้อ 24 /หน้า 17.

มนุษย์ไปเป็นเครื่องมือในเรื่องอื่นๆเหล่านี้ เราผู้เขียนก็เห็นด้วย ใครๆก็เห็นด้วยกับคำนี้ที่ไม่มีข้อโต้แย้ง

อีกกรณีหนึ่งผู้เขียนขอชวนท่านทั้งหลายมาช่วยกันพิจารณา คือกรณีกองทัพญี่ปุ่นใช้ทหารขับลูกระเบิดตอร์ปิโดพุ่งเข้าชนเรือใหญ่ และเรือทหารของกองทัพฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งทำให้เกิดความเสียหาย คนคือทหารฝ่ายสัมพันธมิตรล้มตายเป็นจำนวนมาก เรื่องนี้อยู่ในประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 นี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในเรื่องใช้มนุษย์เป็นเครื่องมือใช่หรือไม่ ถ้าคำนี้ไม่เห็นด้วยกับการนำมนุษย์มาเป็นเครื่องมือเพื่อฆ่าฝ่ายตรงข้ามเช่นนี้ ผู้เขียนก็เห็นด้วยว่าไม่ควรทำเช่นนั้น ตอนนั้นคำนี้ไปอยู่ที่ไหน ทำไมไม่ห้าม ท่านผู้อ่านเห็นว่าอย่างไร เพราะอะไรก็ลองพิจารณาดู แต่ในการทำสงครามใครจะเป็นผู้สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ มีแต่ทุกฝ่ายจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อฝ่ายตน เพื่อให้ฝ่ายตนได้ชัยชนะ แล้วผู้ชนะจะได้ทุกอย่าง รวมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศผู้แพ้สงคราม คือยึดครอง และทำทุกอย่างตามใจผู้ชนะ อันนี้ก็เป็นกฎสากลของการทำสงคราม หรือเป็นกฎสากลของโลก ซึ่งน่าจะไม่มีใครปฏิเสธได้ มันเป็นสัจจะ เป็นความจริง เป็นอย่างนี้มาตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์แล้ว มีใช่หรือไม่?

ในพุทธปรัชญาถือว่าการให้ทานเป็นความดีขั้นต้น คนสามารถทำได้ง่าย คือง่ายกว่าการรักษาศีล และการเจริญภาวนา ผู้เขียนเห็นว่าทานมีส่วนคล้ายกับการอำนวยความสะดวกส่วนใหญ่หรือสุขส่วนใหญ่เพื่อคนจำนวนมากของมิลล์ เพราะการอำนวยความสะดวกส่วนใหญ่เพื่อคนจำนวนมาก เป็นการกระทำที่ไม่หวังผลกำไร แต่เป็นการให้ประโยชน์แก่ผู้รับ ซึ่งก็เหมือนกับการให้ทานในพุทธปรัชญา ส่วนชาตรีและคำนี้ไม่ได้พูดถึงการให้ทานหรือการแบ่งปันเลย นอกจากนี้พุทธปรัชญายังกล่าวถึงมงคล 38 ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นความดี 38 ประการ ในที่นี้ขอกกล่าวถึงความกตัญญู ซึ่งเป็นมงคลลำดับที่ 25 ในบรรดามงคล 38 ประการนี้ ความกตัญญู แปลว่า รู้คุณ คือรู้ว่า คนนั้น คนนี้ มีคุณกับตนอย่างไร มักกล่าวคู่กับ กตเวทิตี ที่แปลว่า แทนคุณ คือทำความดีตอบ คือตอบแทนคุณของคนที่เคยทำคุณแก่ตนมาก่อน พุทธปรัชญาให้ความสำคัญมากแก่กตัญญู โดยเฉพาะลูกต้องมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ของตน กตัญญูเป็นเรื่องที่ปรัชญาตะวันออก เช่นพุทธปรัชญาเห็นว่าขาดไม่ได้ แต่ในกลุ่มนักปรัชญาตะวันตก เช่นชาตรี มิลล์ คำนี้ ไม่ในความสำเร็จ พวกเขาอาจถือว่าพ่อแม่ทำหน้าที่ของตนคือเลี้ยงดูลูก ส่วนลูกก็มีหน้าที่เลี้ยงดูของตนต่อไปไม่จำเป็นต้องเลี้ยงพ่อแม่ตอบแทน ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า กตัญญูจึงเป็นความดีเฉพาะในพุทธปรัชญา ไม่เป็นความดีในปรัชญาตะวันตก กตัญญูจึงไม่เป็นความดีสากล รวมทั้งความดีอื่น เช่นการให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา การมีเจตนาดี การใช้เสรีภาพในการเลือก การให้ประโยชน์ส่วนมากแก่คนจำนวนมาก การกระทำด้วยเหตุผล ก็เป็นความดีเฉพาะกลุ่ม ไม่อาจเป็นความดีสากลได้ เรื่องความดีสากลจึงเป็นเรื่องที่ต้องถกเถียงหาคำตอบกันต่อไป

4. บทสรุป

การถกเถียงกันด้วยทัศนะว่าด้วยเรื่องความดียังต้องดำเนินการต่อไป ในปรัชญาตะวันตกและพุทธปรัชญาก็มีทัศนะที่ต่างกันบ้าง และเหมือนกันบ้าง ในประเด็นที่ต่างกัน คือการให้คำนิยามเรื่องความดีต่างกันไป อาจเป็นอิทธิพลของสังคม สถานที่ ชักโลกที่ต่างกัน เชื้อชาติ ภาษา และศาสนาที่ต่างกัน ในแนวคิดอัตถิภาวนิยม ของฌอง - ปอล ซาทร์ให้นิยามว่าความดีคือ การใช้เสรีภาพในการเลือกและมีความรับผิดชอบต่อการเลือกนั้นไม่ว่าจะเป็นทางดีหรือทางชั่ว ในแนวคิดประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ให้คำนิยามว่าความดีคือ การอำนวยความสะดวกส่วนใหญ่หรือความสุขส่วนใหญ่เพื่อคนจำนวนมาก สำหรับแนวคิดหน้าที่นิยมของอิมมานูเอล คานท์ ให้คำนิยามว่า ความดีคือการทำด้วยเจตนาดี การทำตามเหตุผลและทำตามหลักการที่ว่าจงอย่าใช้เพื่อนมนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อการใดๆ ส่วนพุทธปรัชญานิยามความดีว่าความดีคือการกระทำตามหลักกุศลกรรม มีการให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา กระทำด้วยเจตนาดี ให้ความโลภ โกรธ หลงลดลง

ในประเด็นที่เหมือนกันคือเหมือนกันที่ผลของการทำความดีออกมาเป็นสิ่งที่ดี เป็นผลที่ดีอย่างไม่ต้องสงสัย ถ้าปฏิบัติดีตามที่ศนะของซาทร์ ก็ต้องใช้เสรีภาพในการเลือกทำการใดการหนึ่งเมื่อทำแล้วก็รับผิดชอบต่อผลของมัน ไม่ว่าผลของมันจะออกมาดีหรือร้าย ก็ต้องรับผิดชอบ เมื่อรับผิดชอบแล้วก็ภูมิใจ มีความสุข ถ้าทำความดีตามที่ศนะของมิลล์ ก็คืออำนวยความสะดวกส่วนใหญ่หรือความสุขส่วนใหญ่เพื่อคนจำนวนมาก เมื่อทำได้ก็จะเป็นผลดีต่อคนจำนวนมากอย่างไม่ต้องสงสัย ส่วนการทำความดีในทัศนะของคานท์ คือการที่มนุษย์ทำการใดๆด้วยเจตนาดี กระทำอย่างมีเหตุผล คำนึงถึงศีลธรรม ไม่ปฏิบัติต่อมนุษย์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือเพื่อการใดการหนึ่ง หรือเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อทำอย่างนี้ได้ก็จะเป็นผลดีต่อคนในสังคม และเป็นผลต่อสังคม ประเทศชาติและศาสนา ในทัศนะของพุทธปรัชญาก็ปฏิบัติความดีด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ทำด้วยเจตนาดี ซึ่งจะมีผลคือทำให้คนทุกคนมีความสุข แล้วพลอยทำให้ทุกสังคมมีความสุขไปด้วย อย่างไรก็ตาม ความดีที่กล่าวมา เป็นความดีเฉพาะกลุ่ม เท่าที่ศึกษามาพบว่า ความดีบางอย่างรับกันได้หลายกลุ่มแต่ยังไม่เป็นสากล เช่นเจตนาดี มีการยอมรับว่าดีในปรัชญาของคานท์และพุทธปรัชญา สำหรับเรื่องความดีสากล ที่คนทั้งโลกยอมรับกันได้ทั้งหมด ก็ยังต้องศึกษาหาคำตอบกันต่อไป แต่ความดีของทั้ง 4 ทัศนะ ให้ผลอย่างเดียวกัน คือทำให้คนมีความสุข ทำให้ทุกอย่างดีขึ้น ทำให้โลกน่าอยู่มากยิ่งขึ้น คนเป็นมิตรกัน มีความเข้าใจกัน และพร้อมที่จะช่วยเหลือกัน เกิดสังคมแห่งความสุขขึ้นได้จริงๆ.

บรรณานุกรม

44 | โครงการสัมมนาวิชาการระดับชาติครั้งที่ 8 และนานาชาติครั้งที่ 7

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ.

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2532). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*.
กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.

สถาพร มาลีเวชพงศ์ และคณะ. (2530). *ปรัชญาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จ
เจ้าพระยา,

สถิต วงศ์สุวรรณค์. (2543). *ปรัชญาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : บริษัท รวมสาส์น (1997) จำกัด.

ป. อ. ปยุตโต. (2545). *พจนานุกรมฉบับพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.

Richard H. Popkin and Avrum Stroll. (1956). *Philosophy Made Simple*. New York :
Doubleday & Co.,

Sartre, J – P. (1966). *Being and Nothingness*. Tr. By H. E. Barnes, Pocketbooks : New
York.

Sartre, J – P., (1980). *Existentialism Is Humanism*; London.

<https://prachatai.com>journal>2008/05> เข้าถึงเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565.

<https://Longdocom/search/> เข้าถึงเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565.

<https://www.th.m.wikipedia.org>. เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565.

[https://www.NECTEC Lexitron-2 Dictionary \(TH-EN\)](https://www.NECTEC Lexitron-2 Dictionary (TH-EN)). เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ.
2565.

พระผง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)
 หลอมละลายสู่จิตวิญญาณมนุษย์
 Amulet Somdej Phra Buddhachan (To Phromrangsi)
 melting into the human spirit

บุญเตือน ทรัพย์เพชร⁵⁸

Boontaun Sapphet

พนมพร เมฆพัฒน์⁵⁹

Phanompon Mekphat,

บทคัดย่อ □

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์ไม่ติดอยู่กับของดี ซึ่งมุ่งแต่เอาความสุขา ควรปรับเปลี่ยนมาสร้างความคิดดีด้วยปฏิบัติบูชา ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และ เพื่อโน้มน้าวผู้ศรัทธาในพระผงสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หรือผู้สนใจ ให้ได้ประโยชน์ในด้านพุทธศิลป์ คือ ความงามของพระผงสมเด็จพระพุฒาจารย์ซึ่งจัดอยู่ในประเภททอเทสิกเจตีย์ เจตีย์สร้างอุทิศพระพุทธรูปเจ้า ศึกษาในหลักศิลปะคือ ความงามตามหลักของสุนทรียศาสตร์ พระผงสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เป็นวัตถุมงคล ถูกสร้างขึ้นมาจากมวลสารต่างๆ อันเป็นสิริมงคลพร้อมด้วยพุทธศิลป์และพุทธคุณนานับประการ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนผู้มีความเลื่อมใสในเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) รวมถึงหลักธรรมของท่าน ให้หลอมละลายสู่จิตวิญญาณ ควรศึกษาในด้านพุทธภูมิ คือ ความดี ภูมิหลังของพระพุทธรูปเจ้า ปฏิปทาที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญมาในพระเจ้าสิริราชดิเป็นแบบอย่างของการบำเพ็ญบารมีสืบ น้อมใจไปในพุทธรูป ความจริง และ อบรมจิตให้เกิดศรัทธาร่วม

⁵⁸ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดท่านา จังหวัดตาก.

⁵⁹ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดท่านา จังหวัดตาก.

ด้วยความเลื่อมใสในพุทธธรรม นำหลักธรรมมาดำเนินชีวิตให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ยกจิตสู่มรรค ผล นิพพานในเบื้องต้น

คำสำคัญ: พระผงสมเด็จ, หลอมละลาย, จิตวิญญูณมนุษย์

Abstract

This academic article aims to keep humans from being stuck with good things. which aims only at amis worship should be modified to create good deeds by practicing worship located in the carelessness and to persuade the believers in Phra Phong Somdej of Somdej Phra Buddhachan (To Phromrangsi) or those interested in benefiting in the field of Buddhist arts, namely the beauty of Phra Phong Somdet, which is classified as Uttha Tesik Pagoda The pagoda is dedicated to the Lord Buddha. Studying in the arts is Beauty according to the principles of aesthetics Phra Phong Somdej of Somdej Phra Buddhachan (To Phromrangsi) is a sacred object. It was created with various materials that are auspicious with Buddhist art and various Buddhist virtues. for Buddhists who have great faith in Chao Prakhun Somdet Remembrance of various practices and practices including your principles to melt into the soul should study in the field of Buddhahood, which is the goodness and background of the Buddha The practice that the Bodhisattva asceticism in the ten lives of gods is an example of the practice of cultivating the ten virtues. Indulge in the Buddha, the truth and Training the mind to have faith with devotion to the Buddha Dharma. Bringing the Dharma principles to live life as a practice, lifting the mind to the path, fruit, nirvana in the foreground.

Keywords : Amulet Somdej, Melt, Human spirit

1. บทนำ

ในสถานการณ์สังคมปัจจุบัน ยุคข้าวยากหมากแพง ยุคแห่งการเร่งรีบแข่งขันมนุษย์จะยึดติดกับตัวกู ของกู ชอบสะสม ยึดติดกับวัตถุ ห่างเหินจากการทำความดี แต่กลับชอบแสวงหาของดี ชอบขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอพรจากหลวงพ่อดลหน้า ขอพรจากหลวงพ่อดีสำเร็จ โกลแคไหนก็ต้องเดินทางไปให้ถึง แต่ขาดพรแสวงชวนขวยทำความดี ใจเย็นไม่พอ รอไม่เป็น ผู้เขียนบทความเมื่อรู้จุดอ่อนว่ามนุษย์ชอบของดี แสวงหาของดี จึงมีความประสงค์ใช้วัตถุมงคลเป็นอุบายให้หลงใหลใน

ศิลปะคือพุทธศิลป์ ความงามตามหลักของสุนทรียศาสตร์ก่อนแล้ว จึงนำจิตใจเข้าสู่แดนพุทธภูมิ ความดี ซาบซึ้งในพุทธคุณ ความจริง และ ให้เกิดศรัทธาพร้อมด้วยความเลื่อมใสในพุทธธรรม ต่อไป

พระผงสมเด็จพระสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เป็นวัตถุมงคล ถูกสร้างขึ้นมาจากด้วยมวลสารต่างๆ อันเป็นสิริมงคลพร้อมด้วยพุทธศิลป์และพุทธคุณนานับประการจัดอยู่ในกลุ่มอุเทสิกเจดีย์ เครื่องหมายให้ระลึกถึงพุทธคุณ 3 ประการ คือ พระมหากุณาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาธิคุณ เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ไม่ให้หลงทาง และเพื่อให้หวนระลึกนึกถึงปฏิบัติทาของพระผู้สร้าง คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) มีกลุ่มผู้นิยมเล่นพระผงสมเด็จพระเป็นจำนวนมากแต่ก็เล่นในเชิงพาณิชย์ มากกว่า ไม่เข้าถึงในส่วนของพุทธคุณ และพุทธธรรม จะทำอย่างไรให้พระผงสมเด็จพระ อันเป็นสสาร รูปธรรมหลอมละลายกลายเป็น อสสาร นามธรรมสู่จิตใจของมนุษย์ รู้ซึ่งถึงพุทธคุณและพุทธธรรมอย่างแท้จริงและแจ่มแจ้ง

2. ภูมิปัญญาอันเฉียบแหลมของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)⁶⁰

ด้วยภูมิปัญญาอันฉลาดหลักแหลม ตลอดจนความเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต ซึ่งได้รับคำยกย่องว่าท่านเป็นเอกทัศคระรูปหนึ่งแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) อดีตเจ้าอาวาสวัดระฆังโฆสิตาราม ธนบุรี บางโอกาสท่านจึงได้แสดงพฤติกรรม บางอย่าง บางประการออกไปในทางพิลึก ที่มนุษย์ปุถุชนคนธรรมดาๆ เขาไม่นิยมกระทำกัน แต่ทว่าท่านกลับเป็นผู้กระทำเสียเอง แต่ถ้าเราดูกันอย่างผิวเผินจักเห็นว่าท่านเป็นคนสติเฟื่องจึงกระทำเรื่องบ๊องๆ เช่นนั้น แต่ถ้าได้พิจารณากันอย่างถ่องแท้ให้ถึงซึ่งความเป็นจริงและเป็นสังขธรรมคำสอนตามพุทธธรรมในพุทธองค์แล้ว การกระทำของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระท่านได้สอดแทรกแก่นแท้ของหลักธรรมเอาไว้ทั้งสิ้น อย่างเช่นกรณีที่พระลูกวัดของท่านสองรูปกำลังทะเลาะกันอย่างรุนแรงถึงขั้นจะลงไม้ลงมือกันทีเดียว ถ้าท่านเป็นเจ้าอาวาสก็จะเข้าไปห้ามปรามนั้นเป็นเรื่องธรรมดา แต่ทว่าท่านรีบชวนขวยหาดอกไม้ รูป เทียน แล้วรีบไปหาสองพระลูกวัดที่กำลังทะเลาะกันอยู่นั้น พร้อมกับก้มลงกราบ แล้วพูดว่า “ท่านทั้งสองเก่งมากอาตมากลัวแล้ว ขอฝากเนื้อ ฝากตัวด้วย พระภิกษุทั้งสองรูปเมื่อเห็นเป็นเช่นนั้นก็ต้องเลิกกรากันในทันที แล้วรีบคุกเข่ากราบท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระ และแทนที่ท่านจะดูว่าพระทั้งสองรูปแม้สักคำน้อยก็หาไม่ ท่านกลับว่า “ที่ท่านทั้งสองทะเลาะเบาะแว้งกันนั้น เพราะอาตมาปกครองท่านไม่ดีต่างหาก หาได้เป็นความผิดของท่านทั้งสองไม่”

ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระท่านได้นำหลักธรรมคำสอนที่ว่าด้วย “ชนะความโกรธ ด้วยความไม่โกรธ เหวরণับด้วยการไม่จองเวร” ทำนองนี้ อีกเรื่องหนึ่ง พระภิกษุหนุ่มๆ ในวัดระฆังโฆสิตาราม ที่

⁶⁰ ชมรมพระเครื่องเมืองพระพุทธรบาท, หนังสืออนุสรณ์ 130 ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี), (2545), หน้า 26-27.

กำลังศึกษาคะนอง ตกตอนเย็นก็พากันไปในที่ลับตาแล้วตั้งวงตะแตะกร้อกันอย่างสนุกสนาน ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพรหมมุนี เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร และท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร เดินเข้าไปในวงตะแตะกร้อแล้วเอาผ้าออกพร้อมกับพูดว่า “ขออาตมาเล่นด้วยคน” เท่านั้นแหละวงตะแตะกร้อแตกฮือ แล้วไม่มีใครกล้ามาตะแตะกร้อต่อไป เพราะเกรงท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวรจะมาขอร่วมเล่นด้วย ซึ่งได้ผลกว่าที่จะเรียกมาว่ากล่าวกันให้เสียความรู้สึกทั้งสองฝ่าย

ด้วยความเป็นนักปราชญ์ของท่านในขณะนั้นมีชื่อเสียงเล่าลือโจษขานเป็นอย่างมาก แม้แต่บาทหลวงต่างศาสนาได้มาสนทนาแลกเปลี่ยนทรรศนะและความคิดเห็นกันอยู่เนื่อง ๆ มีอยู่วันหนึ่งก่อนที่บาทหลวงจะเดินทางกลับไปได้เอ่ยถามเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวรว่า ท่านทราบไหมว่าชั่วโลกอยู่ไหน ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัตตรองอยู่ครู่หนึ่ง แล้วจึงมีบาทหลวงลงจากกุฏิ ซ้ำลงไปที่ดินแล้วตอบว่า “ชั่วโลกอยู่ตรงนี้” ทำความประหลาดใจให้แก่บาทหลวงเป็นอย่างมากว่าท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพรหมมุนี ได้อย่างไรว่า “โลกกลม” เมื่อชี้ ณ จุดหนึ่งจุดใดแล้ว จากเส้นไปยังจุดตรงข้ามก็จะเป็นชั่วโลกทันทีนี้แหละครับ ความเป็นอัจฉริยะของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพรหมมุนี ส่วนหนึ่งในอีกหลายๆ เรื่อง ซึ่งเป็นที่เล่าขานสืบต่อกันมา

มีวลีกล่าวถึงประวัติของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวรว่า “ท่านนอนอยู่ที่อยุธยา มานั่งที่ไชโย มาโตที่วัดอินทร์ จำศีลที่วัดระฆัง” และเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความทรงจำและระลึกถึงสถานที่สำคัญๆ สำหรับชีวิตท่าน ท่านได้สร้างปูชนียวัตถุอันเป็นที่พึ่งทางใจของผู้ได้พบเห็น ก่อให้เกิดศรัทธาได้เป็นอย่างดี อาทิ ท่านได้สร้างพุทธรูปไสยาสน์ (พระนอน) ที่ใหญ่โตไว้ที่วัดสระต้อ อยุธยา สร้างพระนั่งที่ใหญ่โต ไว้ที่วัดไชโย อ่างทอง สร้างพระยืนที่ใหญ่โตไว้ที่วัดอินทราวหาร กรุงเทพฯ นี้แล ท่านชอบสร้างปูชนียวัตถุให้ใหญ่ๆ โตๆ ตามพระนามของท่านว่า โต นั่นเอง

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เป็นพระสมณะ ไม่พุ้งชานโอ้อ่า เจียมตัวเจียมตน สงบมีจิตแน่วแน่ต่อญาณคติ มีวิถีจิตแน่วไปในโลกุตตรภุมิ มีเมตตา มีมหานิยม ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวรด้วยเมตตาเป็นยิ่งนัก มีเรื่องเล่าว่า คืบหนึ่งขณะที่ท่านเจ้าประคุณกำลังจำวัดอยู่ ได้มีหิวขโมยซึ่งส่วนมากเป็นประเภทขี้ยา ชอบลักเล็กขโมยน้อย ได้ขึ้นมัลลิกเอาตะเกียงลานของท่าน แต่ทว่าหีบเอี่ยมไม่ถึง ท่านเจ้าประคุณจึงเอาเท้าเหยียบตะเกียงลานให้แล้วพูดว่า ให้รีบๆ ไปเสีย เดี่ยวลูกศิษย์มาเห็นเข้าก็จะเจ็บตัว

3. จริตของบุคคลไม่เหมือนกัน

อุปสรรคที่ทำให้เข้าใจพุทธศาสนายาก บุคคลจักเข้าใจและเข้าถึงพุทธธรรมก็ยาก เพราะจริตของบุคคลไม่เหมือนกัน พระผดสมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร (โต พรหมรังสี) หลอมละลายสู่จิตวิญญาณมนุษย์ก็ยากเหมือนกัน ดังนั้นจึงต้องศึกษาเรื่องของจริตของบุคคลด้วย เรื่องนี้แม่ชี ดร.

ไพเราะ ทิพย์ทัศน์⁶¹ ได้เล่าไว้ในบทความ “มุมมองของพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน” ว่า “ในฐานะผู้พุทธธรรมะ... พบว่าการปลูกพุทธศรัทธาลงบนหัวใจฝรั่งง่ายกว่าการปลูกศรัทธาลงในหัวใจคนไทย เพราะไม่ว่าจะพูดหัวข้อธรรมะอะไร จะเป็นสิ่งใหม่ที่เขาไม่เคยได้ยินได้ฟัง”

การศึกษาในเรื่องของ จริต หรือ จริยา 6 เช่น 1) ราคจริต ผู้มีราคะเป็นความประพฤติกติ ประพฤติหนักไปทางรักสวยรักงาม 2) โทสจริต ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติกติ ประพฤติหนักไปทางใจร้อนหงุดหงิด 3) โมหจริต ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติกติ ประพฤติหนักไปทางเขลา เงาซึ่มเงื่องง งมงาย 4) สัทธาจริต ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติกติ ประพฤติหนักไปทางมีจิตซาบซึ้ง ชื่นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย 5) พุทธิจริต หรือ ญาณจริต ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติกติ ประพฤติหนักไปในทางใช้ความคิดพิจารณา 6) วิตกจริต ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติกติ ประพฤติหนักไปทางนึกคิดจับจดฟุ้งซ่าน เพื่อให้รู้ถึงอุปนิสัยใจคอ ความประพฤติกติของแต่ละบุคคล ความชอบของแต่ละบุคคล ตลอดถึงทัศนคติ ค่านิยม ต่างๆ เพื่อรู้เขา รู้เรา สำคัญที่มนุษย์ส่วนมากมักมีจิตติดอยู่กับวัตถุนิยม จึงยากต่อการหลอมละลายจิตให้เข้าถึงแก่นแท้ของหลักธรรม

4. พระผสมเด็จคืออุเทสิกเจดีย์หลอมละลายสู่จิตวิญญานมนุษย์

อุเทสิกเจดีย์⁶² (สิ่งที่ก่อสร้าง, ที่เคารพบูชา, สิ่งที่เตือนใจให้ระลึกถึง, ในที่นี้หมายถึง สถานที่หรือสิ่งที่เคารพบูชาเนื่องด้วยพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนา เรียกเต็มว่า สัมมาสัมพุทธเจดีย์ หรือพุทธเจดีย์ - shrine, Buddhist monument; objects of homage) อุเทสิกเจดีย์ (เจดีย์สร้างอุทิศพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระพุทธรูป - a shrine by dedication, i.e. a Buddha-image)

พระผสมเด็จ ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) จัดอยู่ในประเภทอุเทสิกเจดีย์ เมื่อผู้ศรัทธาในพระผสมเด็จ ไม่ควรหวังแค่เชิงพาณิชย์อย่างเดียว ต้องหวังเรียนรู้ ซึมซับปฏิบัติทา ชีวิต การงาน หลักธรรม ของเจ้าประคุณสมเด็จ ตลอดถึงหลักการ 4 อย่างนี้ด้วย ได้แก่ พุทธศิลป์ พุทธภูมิ พุทธคุณ และ พุทธธรรม ดังนี้

4.1 พุทธศิลป์ ความงาม พุทธศิลป์ที่เป็นความหมายในองค์พระผสมเด็จวัตรระซัง⁶³

- 1) รูปสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่า หมายถึงแผ่นดินที่ทรงพระอริยสัจ
- 2) วงโค้งในรูปสี่เหลี่ยม หมายถึงอวิชาที่คลุมพิภพ
- 3) รูปสามเหลี่ยมในวงโค้ง หมายถึงพระรัตนตรัย

⁶¹ คณะธรรมทาน, พุทธศาสนา วิสาขบูชา 48 ปีที่ 73 เล่ม 2. พฤษภาคม – กรกฎาคม 2548, หน้า 21.

⁶² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 12, 2546), หน้า 141.

⁶³ www.dopratae.com (วันที่ค้นข้อมูล 27 มกราคม 2565)

4) รูปพระนั่งขัดสมาธิบนบัลลังก์ หมายถึงพระพุทธเจ้าปางตรัสรู้ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ โพธิบัลลังก์

5) ฐานสามชั้น หมายถึงพระไตรปิฎก

6) ฐานเจ็ดชั้น หมายถึงอปินิทานิยมธรรม

7) ฐานเก้าชั้น หมายถึงมรรคแปด นิพพานหนึ่ง

พุทธศิลป์ ความงามลักษณะของพระผงสมเด็จพระสังฆราชเป็นปริศนาธรรมในองค์พระผงสมเด็จพระสังฆราชคือความหมายด้วยหลักธรรมอันเป็นคติเตือนใจให้ผู้ที่หลงใหลในพระสมเด็จพระสังฆราชมิใช่แค่พุทธพาณิชย์เท่านั้น ควรนำเอาหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสังฆราช (โต พรหมรังสี) มาใช้ในการดำเนินชีวิตด้วย

4.2 พุทธภูมิ ความดี ผู้เลื่อมใสในพระสมเด็จพระสังฆราชต้องศึกษาถึงปฏิปทาของพระเจ้าสิบชาติ หรือ ทศชาติก การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ก่อนจักรัสสุร์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ต้องบำเพ็ญบารมีในแต่ละชาติอย่างใดดังนี้ 1) เตมียชาติก เสวยพระชาติเป็นพระเตมีย์ เพื่อบำเพ็ญเนกขัมมบารมี 2) มหาชนกชาติก เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก เพื่อบำเพ็ญวิริยบารมี 3) สุวัณณสามชาติก เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามดาบส เพื่อบำเพ็ญเมตตาบารมี 4) เนมิราชชาติก เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราช เพื่อบำเพ็ญอุชิฐฐานบารมี 5) มโหสถชาติก เสวยพระชาติเป็นพระมโหสถบัณฑิต เพื่อบำเพ็ญปัญญาบารมี 6) ฐริทัตตชาติก เสวยพระชาติเป็นพระฐริทัตตบัณฑิต เพื่อบำเพ็ญศีลบารมี 7) จันทกุมารชาติก เสวยพระชาติเป็นจันทกุมาร เพื่อบำเพ็ญขันติบารมี 8) มหานารทชาติก เสวยพระชาติเป็นมหานารทดาบส เพื่อบำเพ็ญอุเบกขาบารมี 9) วิรุฑชาติก เสวยพระชาติเป็นวิรุฑบัณฑิต เพื่อบำเพ็ญสัจจบารมี 10) เวสสันดรชาติก เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เพื่อบำเพ็ญทานบารมี

เหตุที่กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีในสิบชาตินี้ เพราะพระองค์ต้องดำเนินชีวิต ด้วยการตั้งตนไว้ชอบในหลักพุทธธรรมเป็นระยะเวลานาน ต้องอดทนกับความยากลำบาก เอาชนะความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับพระองค์อยู่ตลอดเวลา แก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยปัญญา พระองค์ไม่ลดละความเพียร และความตั้งใจหรือปณิธาน เมื่อตรัสรู้ พร้อมประกาศพุทธธรรม พุทธธรรมจึงได้ส่องแสงสว่างรุ่งเรือง เช่นทุกวันนี้ พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น เหล่าพระสาวกก็เกิดขึ้นตามมา และ สมเด็จพระสังฆราช (โต พรหมรังสี) จึงเกิดขึ้นเช่นกัน ศิษยานุศิษย์ผู้เลื่อมใสในเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้ยึดเอาหลักธรรมนำมาปฏิบัติ รวมความว่าเป็นศิษย์ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยเช่นกัน

4.3 พุทธคุณ ความจริง ผู้เลื่อมใสพระสมเด็จพระสังฆราชหรืออุทเทสิกเจดีย์เครื่องหมายเชื่อมโยงให้ระลึกถึงพุทธคุณ 3 ประการ คือ พระมหากรุณาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาธิคุณ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเตือนใจ สำหรับพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ไม่ให้หลงทางติดอยู่ที่วัตถุ มงคลเท่านั้น สามารถนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นปฏิบัติบูชา และเพื่อให้หวนระลึกนึกถึงปฏิปทาของพระผู้สร้าง คือ สมเด็จพระสังฆราช (โต พรหมรังสี) อันมีปฏิปทาน่าเลื่อมใสยิ่งนัก

4.4 พุทธธรรม ความหลุดพ้นจากทุกข์ เตรียมเสียบึง บำเพ็ญพุทธธรรม สังสมปัญญาบารมี ผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์ต้องเข้าถึงพุทธธรรมด้วย วางพระบนมือ ถือพระด้วยใจ จับกล้องส่องพระธรรมะส่องใจ พระที่แท้จริงนั้นเป็นนามธรรมเกิดที่จิต รู้เท่าทันจิต มีสติ ควบคุมไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง นี่คือพระที่แท้จริง ข้อคิดที่ตึ๊งกปราชญ์ ผู้รู้ได้กล่าวไว้ว่า เราจะเลือกเอาสิ่งใดจากพระพุทธศาสนา

- 1) ลากสักการะชื่อเสียง เปรียบเหมือนกิ่งไม้ไปไม้
- 2) ความสมบูรณ์ด้วยศีล เปรียบเหมือนสะเก็ดไม้
- 3) ความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ เปรียบเหมือนเปลือกไม้
- 4) ญาณทัสสนะ หรือปัญญา เปรียบเหมือนกะพี้ไม้
- 5) ความหลุดพ้น (จากทุกข์) แห่งใจอันไม่กลับกำเริบ เปรียบเหมือนแก่นไม้

ใจที่ไม่กำเริบเพราะกิเลส นั่นละคือพระที่แท้จริง เข้าถึงพุทธธรรมที่แท้จริง พระธรรมเทศนา บางส่วนของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)⁶⁴ กล่าวถึงแก่นธรรมที่มาสรุปลงด้วยอริยสังคีติว่า “.....แต่ในสมัยเช่นนี้อาจจะเกิดมิจฉาสัญชาติเมตตาดต่อกันและกัน อย่างประหนึ่งว่านายพรานสำคัญในเนื้อ จะฆ่าฟันกันตายลงเกลื่อนกลาดดังมัจฉาชาติต้องยาพิษไปทั่วในโลก แต่สัตว์ที่เหลือนั้นจะกลับบ่าหน้าเข้าหาบุญก่อสร้างการกุศล.....สมเด็จพระพุทธเจ้าของเราผู้เป็นพระสัมพันธัญญ์ ตรัสรู้แจ้งในธรรมทั้งปวง พระองค์จึงทรงแสดงธรรมที่จริง 4 ประการ ไว้ให้สัตว์ทั้งหลายรู้แจ้ง คือ 1) ความทุกข์มีจริง 2) สิ่งให้เกิดทุกข์มีจริง 3) ธรรมเป็นที่ดับทุกข์มีจริง 4) ข้อให้ปฏิบัติถึงธรรม เป็นที่ดับทุกข์มีจริง นี่แหละเรียกอริยสังคีติ.....”

พุทธธรรมหลอมละลายสู่จิตวิญญาณมนุษย์ ต้องเร่งทำความเพียรแข่งกับอนาคตภัย 5 ประการ คือ 1) ก่อนที่ความแก่จะมาถึง 2) ก่อนที่ความเจ็บไข้จะมาถึง 3) ก่อนที่อาหารจะหายาก 4) ก่อนที่โจรป่าเคลื่อนเมือง 5) ก่อนที่สังขมแตกกัน (ไม่ศึกษาพุทธพจน์) เหตุการณ์เหล่านี้กำลังเกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้ เร่งทำความเพียรแข่งกับภัยที่กำลังเกิดขึ้น

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันได้ปรากฏมีคำสอนต่าง ๆ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นคำสอนของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เป็นที่กล่าวถึงและนิยมใช้เป็นคติเตือนใจกันทั่วไป โดยไม่มีการอ้างอิงที่มาที่แน่ชัด เช่น "บุญเราไม่เคยสร้าง...ใครที่ไหนจะมาช่วยเจ้า ... ลูกเอ๋ย ก่อนที่จะเข้าไปขอบารมีหลวงพ่อดังใด เจ้าจะต้องมีทุนของตัวเอง คือบารมีของตนลงทุนไปก่อน เมื่อบารมีของเจ้าไม่พอจึงค่อยขอยืมบารมีคนอื่นมาช่วย มิฉะนั้นเจ้าจะเอาตัวไม่รอด เพราะหนี้สินในบุญบารมีที่ไปเที่ยวขอยืมมาจากคนอื่น...เมื่อทำบุญทำกุศลได้บารมีมา ก็ต้องเอาไปผ่อนใช้หนี้เขาจนหมดไม่มีอะไรเหลือติดตัว...แล้วเจ้าจะมี

⁶⁴ ชมรมพระเครื่องเมืองพระพุทธบาท, หนังสืออนุสรณ์ 130 ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี), (2545), หน้า 39.

อะไรไว้ในภพหน้า...หมั่นสร้างบารมีไว้...แล้วฟ้าดินจะช่วยเอง...จงจำไว้นะ... เมื่อยังไม่ถึงเวลาเทพเจ้าองค์ใดจะคิดช่วยเจ้าไม่ได้... ครั้นเมื่อถึงเวลา... ท้าวฟ้าจบดีนก็ต้านเจ้าไม่อยู่...จงอย่าไปเร่งเทวดาฟ้าดิน เมื่อบุญเราไม่เคยสร้างไว้เลยจะมีใครที่ไหนมาช่วยเจ้า"

หลักธรรมนี้สื่อให้เห็นว่าบุญบารมีบุคคลต้องสั่งสมเอง ลงมือทำเอง ไม่มีใครหรือเทพเจ้าที่ไหนจักช่วยได้ ไม่มีหลวงพ่อบุญบารมีให้หรือ ไม่มีหลวงพ่อบารมีสำเร็จทำให้หรือ ต้องนำหลักธรรมมาหลอมละลายสู่จิตวิญญาณด้วยตนเองเท่านั้น ไม่อย่างนั้นแล้วชีวิตจักลำบากเพราะชาติก่อนและชาติปัจจุบันไม่บำเพ็ญบุญบารมี

5. บทสรุป

ยุคแห่งการเร่งรีบแข่งขันเพื่อปากท้องมนุษย์จะยึดติดกับวัตถุนิยม ชอบสะสมวัตถุสิ่งมีค่า ห่างเหินจากการทำความดี ชอบแสวงหาของดี ชอบขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอพรจากหลวงพ่อบุญบารมี ขอพรจากหลวงพ่อบารมีสำเร็จ แต่ขาดพรแสวงหาของดี เมื่อรู้จุดอ่อนว่ามนุษย์ชอบของดีแสวงหาของดี และรู้ว่ามนุษย์มีจริตหรือจรรยาความประพฤติไม่เหมือนกัน จึงมีความประสงค์ใช้วัตถุมงคลคือพระผงสมเด็จพระสังฆราช (โต พรหมรังสี) ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มอุทเทสิกเจดีย์เป็นอุบายให้หลงใหลในศิลปะพุทธศิลป์ คือ ความงามตามหลักของสุนทรียศาสตร์ก่อนแล้ว จึงนำจิตใจเข้าสู่แดนพุทธภูมิ คือ ความดี ภูมิหลังของพระพุทธเจ้า ปฏิปทาที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญมาในพระเจ้าสิบชาติเป็นแบบอย่างของการบำเพ็ญบารมีสิบ ให้ซาบซึ้งในพุทธคุณ คือ ความจริง หมายถึง พระมหากรุณาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาธิคุณ และ อบรมจิตให้เกิดศรัทธาพร้อมด้วยความเลื่อมใสในพุทธธรรม ต่อไป พระผงสมเด็จพระสังฆราช (โต พรหมรังสี) เป็นวัตถุมงคล ถูกสร้างขึ้นมาจากด้วยมวลสารต่างๆ อันเป็นสิริมงคลพร้อมด้วยพุทธศิลป์และพุทธคุณนานัปการ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนผู้มีความเลื่อมใสในเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช น้อมระลึกถึงปฏิปทาหลักปฏิบัติ หลักธรรมของท่านเข้ามาไว้ในใจ หลอมละลายสู่จิตวิญญาณ เพื่อดำเนินชีวิตให้เป็นสัมมาปฏิบัติ และ เพื่อไม่ให้ติดอยู่กับของดี ซึ่งมุ่งแต่เอาความสุข ควรปรับเปลี่ยนมาสร้างชีวิตด้วยปฏิบัติบูชา

บรรณานุกรม

- คณะธรรมทาน. (2548). *พุทธศาสนา วิสาขบูชา 48 ปีที่ 73 เล่ม 2*. พฤษภาคม – กรกฎาคม
 ชมรมพระเครื่องเมืองพระพุทธรูป. (2545). *หนังสืออนุสรณ์ 130 ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)*.
 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 12.
[www. dopratae.com](http://www.dopratae.com) (วันที่ค้นข้อมูล 27 มกราคม 2565).

แนวทางในการจัดการความคิดในการทำงานตามทฤษฎีของสโตอิก The Stoic's way of managing the mindset of working for a good life

นารีนาท เหลียงทอง Nareenath Leangtong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าในการทำงานมักจะมีปัญหาในเรื่องการจัดการความคิด ข้าพเจ้าจึงนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาการจัดการความคิดในระบบของปรัชญากรีกโดยนำแนวทางของสโตอิกมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบการทำงานสมัยใหม่การนำ 4 คุณธรรมหลักของสโตอิกมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขความคิดของคนยุคสมัยใหม่ด้วยความอดทน, ความกล้าหาญ, ความยุติธรรม และ การควบคุมตนเองเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การทำงานในชีวิตประจำวันมีประสิทธิภาพ และ เต็มไปด้วยความสุขมากขึ้น

Abstract

It is clear that in work life, there is often a problem about mindset. In this article has intention to purpose how to apply the Stoic philosophy to approach the problems of the human's mindset in modern epoch. Applying the four main Stoic virtues to solve the modern era's mindset with wisdom, courage, justice and temperance are tool to make everyday work more efficient and full of happiness.

Keywords: wisdom, courage, justice, temperance, and self control

ความนำ

ในชีวิตเราอาจจะมีบางสิ่งบางอย่างที่เราละเลยต่อชีวิต ไม่ว่าจะเรื่องใดๆก็ตาม การละเลยจะเป็นเรื่องเล็กน้อยไหนก็ตาม มักจะส่งผลต่อชีวิตเราให้เกิดทุกข์ไม่มากก็น้อย ในที่นี้เราไม่ได้กล่าวถึงระบบแต่เรากล่าวถึงพฤติกรรมทางความคิดของคุณคน ถึงแม้ว่ามันจะเป็นเรื่องเล็กน้อยแต่มันเป็นเรื่องสำคัญต่อชีวิตเรา ตัวอย่างเช่น การที่เราเข้าไปทำงานในระบบที่บริษัทตั้งกฎเวลาการทำงาน หกโมง

เช้า เป็นสิ่งที่ไม่ชอบแต่เราก็ไม่สามารถเปลี่ยนเวลาการทำงานของบริษัทได้ เราไม่สามารถเปลี่ยนระบบได้ สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของระบบระเบียบที่เราไม่ได้เข้าไปกล่าวถึง แต่เรากำลังพูดในเรื่องที่ว่าเราสามารถเปลี่ยนมุมมองความคิดที่มีต่อการเข้างานเช้าได้ เช่น เป็นการดีที่เราตื่นเช้าขึ้นอีกหน่อย ได้รับแสงแดดยามเช้า มีเวลาไปรับลูกที่โรงเรียนหลังเลิกเรียน และมีเวลาช่วงเย็นให้กันมากขึ้น ดีกว่าที่เข้างานเก้าโมงเช้าเลิกห้าโมงเย็น นอกจากไม่มีเวลาไปรับลูกแล้ว ตอนเย็นรถติดถึงบ้านก็หมดเวลาร่วมกันเป็นต้น การที่เราฝึกเปลี่ยนมุมมองทางความคิดในสิ่งเล็กน้อยเหล่านั้นมันจะก่อประโยชน์ให้กับเรา และทุกคนรอบตัวเรา การที่พฤติกรรมไม่ดีเล็กน้อยบางอย่างที่ฝังอยู่ในตัวตนของเราและบุคคลใกล้ชิดของเรา เช่น พ่อ-แม่, สามีภรรยาหรือลูกเรา หรือเพื่อนร่วมงานของเรา สิ่งเล็กๆเหล่านี้มักก่อเรื่องราวและขยายตัวออกเป็นความทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจแบบเป็นวงกว้างไม่ว่าทางใดทางหนึ่งเมื่อมันติดอยู่กับบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กับเรา บทความนี้จึงขอเสนอการนำปรัชญาสโตอิกมาประยุกต์ใช้ในการบริหารความคิดในการทำงานและชีวิตประจำวันเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพและมีความสุขในชีวิตมากขึ้น สโตอิกจะยึดหลักปรัชญาที่ให้ความสำคัญกับเรื่อง “การควบคุมตนเอง” โดยบทความนี้จะกล่าวถึงการควบคุมระวังตนเองในด้านความคิดในรูปแบบของ ความอดทน, ความกล้าหาญ, ความยุติธรรม, และ การควบคุมอารมณ์ในแบบสโตอิกมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน

ทุกวันนี้เราอยู่ในโลกที่เราต้องต่อสู้กับสิ่งต่างๆรอบตัว ทั้งทางกายและความคิดอยู่มากมายทุกวัน นักวิทยาศาสตร์ได้ทำการทดลองว่าในวันหนึ่งเราสามารถคิดได้กี่เรื่อง ผลปรากฏว่าวันหนึ่งมนุษย์สามารถคิดได้ประมาณเจ็ดหมื่นเรื่อง (1) เรื่องเหล่านี้มักเข้ามาทวนใจเราเสมอ ไม่ว่าจะเรื่องงาน, การใช้ชีวิต, หรือ กระทั่งเรื่องความสัมพันธ์ เรื่องเหล่านี้มักเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาเรื่อยๆแต่ก็มักจะทำให้เราคิดมาก เครียด สุขภาพจิตเสีย มีชีวิตที่ไม่สมดุลไปทุกเรื่อง เช่น ปัญหาเกิดจากเรื่องงาน แล้วลามสู่เรื่องสุขภาพและความสัมพันธ์ ดังนั้นทุกด้านในชีวิตมักจะเกี่ยวข้องกันเสมอ เพราะฉะนั้นเพื่อช่วยให้เรารับมือกับความยากลำบากทางความคิดเหล่านี้ได้อย่างมีความสุขโดยเฉพาะในที่ทำงาน เพื่อจะได้พัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพและมีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น ซึ่งการพัฒนาการทำงานบทความนี้หมายถึง การนำความรู้, ความสามารถ เทคนิค และวิธีการต่างๆมาใช้ในการปฏิบัติงานให้สำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนความสุขในบทความนี้จะแบ่งออกเป็นสองส่วนตามพระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ว่า ความสุข คือ การได้ตอบสนองความต้องการ หรือความอยากสมปรารถนา ซึ่งความต้องการเหล่านี้ต้องการการพัฒนา โดยท่านแบ่งความสุขออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1. สุขภายใน ซึ่งเป็นความสงบสุขในจิตใจตนเอง โปร่งโล่ง ไม่ติดขัดในใจ เป็นสุขที่ไม่อาศัยการสนอง การทำคุณความดีมีจริยธรรม ได้บำเพ็ญประโยชน์โดยการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ก็เป็นความสุขในใจอย่างหนึ่ง หรือ

แม้แต่การมีสุขภาพดีก็เป็นสุข 2. สุขภายนอก คือ สุขที่เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ด้วยตา เป็นสุขที่ต้องหา ต้องสร้าง เช่น การมีทรัพย์สินเงินทอง อาชีพการงาน มีมิตรบริวารและครอบครัวที่ดี เป็นต้น⁶⁵

เนื้อความ:

เป็นที่ทราบกันดีว่าเราต่างต้องเผชิญกับความอึดอัดของปัญหามากมายในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นตัวงาน, ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในที่ทำงาน, เรื่องความคิด มนุษย์เรามีสิทธิที่จะคิด มีความคิดเป็นของตนเอง ต่างคนต่างคิด จึงก่อให้เกิดปัญหาขึ้น ดังนั้นเราจึงควรใช้ความอดทนและนำการเปลี่ยนมุมมองทางความคิดมาใช้ให้มากขึ้นเพื่อให้งานเดินอย่างเรียบร้อยและรวดเร็ว สมมุติเราทำงานในบริษัทรับเหมาก่อสร้างแห่งหนึ่ง ในการทำงานมีทั้งเพื่อนร่วมงานเป็นทั้งเจ้านายและเพื่อนร่วมงานที่ต้องร่วมกันตัดสินใจทำงาน วันหนึ่งบริษัทได้รับข่าวการว่าจ้าง บริษัทจึงต้องร่วมกันออกแบบอาคารขนาดใหญ่เพื่อนำเสนองานให้ลูกค้าและขณะนี้ระยะเวลาใกล้ถึงเวลานำเสนองานแล้ว ถ้าแบบไม่เป็นที่พอใจของลูกค้า ลูกค้ามีสิทธิที่จะปฏิเสธงานและเลือกงานบริษัทอื่นที่ออกแบบได้ดีกว่าแทน บริษัทจะได้รับความเสียหายถ้าพลาดโอกาสไป ทุกคนทุกแผนกที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการออกแบบอาคารนี้ เริ่มจากการต้องสรุปความคิดออกมาก่อนว่าอาคารที่จะทำควรมีลักษณะอาคารอย่างไรจึงจะเหมาะสมที่สุด บริษัทไม่มีการปรึกษากันก่อนแต่เจ้านายพูดกับหัวหน้าทีมออกแบบว่า ผมว่าตึกนี้น่าจะออกแบบให้อยู่ในรูปแบบวงกลมน่าจะดีที่สุดนะ ไปทำมา หัวหน้าทีมคิดในใจว่าสี่เหลี่ยมน่าจะเหมาะกว่าแต่ไม่ได้พูดออกไป ผู้ออกแบบในทีมบางคนก็คิดในใจว่าควรจะเป็นตัวยู บางคนเห็นว่ารูปแปดเหลี่ยมน่าจะเหมาะกว่า และ ทุกคนคิดว่าความคิดของฉันทดีที่สุด ต่างคนต่างคิดปัญหาความวุ่นวายเกิด งานไม่ได้เริ่มเพราะไม่รู้จะเริ่มออกแบบตามความคิดใครดี นายเอซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายออกแบบจึงนำวิธีการทำงานด้วยการใช้ความอดทนประณีประนอมในแบบสโตอิกมาใช้ โดยเรียกประชุมพนักงานทุกคนที่เกี่ยวข้องในแผนก หลายคนเสนอความคิดและเหตุผลของตน ในที่ประชุมมีการถกเถียงมากมาย นายบีเสนอว่า รูปลักษณะแบบรูปตัวยูมีการถ่ายเทของลมได้ดีกว่า ระบบอาคารที่เป็นการใช้แบบผสมผสาน ผู้ใช้อาคารจะมีการเชื่อมต่อและเข้าถึงได้ง่ายกว่า และพื้นที่ส่วนกลางสามารถสร้างพื้นที่สีเขียวให้อาคารได้เป็นต้น ส่วนนายซีให้เหตุผลว่าถ้าเป็นอาคารแปดเหลี่ยมจะแบ่งสัดส่วนการใช้ได้ดีกว่า และทุกคนก็เข้าถึงได้เหมือนกัน การประชุมดำเนินไปอย่างเข้มข้น จนนายซีเริ่มระเบิดอารมณ์เพื่อต้องการเอาชนะนายบี ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ เริ่มต้นทะเลาะกับนายบี นายซีโมโห นายบีมาก เพราะนายซีคิดว่ารูปแบบอาคารแปดเหลี่ยมมีคุณสมบัติการใช้งานที่ดีกว่าอาคารรูปตัวยูอย่างแน่นอน

⁶⁵ ป.อ.ปยุตโต, หนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับขยาย ปี 2555, หน้า 1072-1101.

หลังจากการฟังข้อคิดเห็นทั้งหมด ยังหาข้อสรุปไม่ได้ จึงเปิดโหวตเพื่อความยุติธรรม นายบีได้รับการโหวตจากที่ประชุมว่าจะนำแบบของนายบีมาใช้เสนอต่อที่ประชุมใหญ่ด้วย 4 ต่อ 3 เสียง เมื่อนายซีได้รับการโหวต 3 เสียง จึงเริ่มพยายามโน้มน้าวความคิดตนอีกครั้ง เขาไม่เห็นด้วยกับเสียงในที่ประชุม ผู้ร่วมประชุมจึงใช้ความอดทนต่อความโมโหของนายซีอธิบายให้นายซีฟังโดยไม่ใช้อารมณ์ อธิบายอย่างไรนายซีก็ต้องการเอาชนะเพราะเกิดอารมณ์โมโหแล้วจึงไม่ยอมแพ้ ไม่ยอมเสียหน้า ถึงแม้ว่านายซีจะใช้คำพูดด้วยอารมณ์ที่รุนแรงและเสียงที่ดังมากขึ้นเพียงใด ในที่ประชุมนำหลักความอดทนของสโตอิกมาใช้ พยายามทำความเข้าใจนายซี ตัดอารมณ์ออกและค่อยๆอธิบายนายซีด้วยความสงบและเหตุผล นายซีเหมือนจะสงบลงภายนอกแต่ภายในใจรู้สึกโกรธแค้นมาก ๆ สุดท้ายยอมสรุปตามเพื่อนๆ ไปว่าใช้แบบตามที่นายบีเสนอ ด้วยความโมโห ส่วนท่านที่ลงคะแนนเลือกแบบ นายบี หลังจากที่ได้รับทราบอธิบายก็ไม่ได้ชอบเสียทีเดียวแต่เห็นประโยชน์ที่จะได้รับมากกว่าจากอาคารตัวยู ถึงแม้อาคารจะดูไม่โดดเด่นแต่ก็เข้าใจและรับความเห็นได้ หัวหน้าแผนกออกแบบจึงได้นำแบบอาคารตัวยูเสนอต่อที่ประชุมใหญ่เพื่ออนุมัติเห็นด้วยในหลักการต่อไป งานก็เดินหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีรูปร่างที่ชัดเจน การไม่ต้องมาแก้งานซ้ำๆ จะทำให้งานเสร็จรวดเร็วขึ้น การใช้ความอดทนและกล้าตัดสินใจเพื่อเผชิญหน้ากับปัญหาด้วยเหตุผลให้บรรลุวัตถุประสงค์ในงานเป็นหลักไม่ใช้อารมณ์เป็นใหญ่ เมื่อทุกคนในบริษัทได้ความต้องการที่ตรงกันแล้วการทำงานของทุกคนที่เกี่ยวข้องจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดของการทำงาน

จริงอยู่หลายคนหลากหลายความคิดจึงควรนำความคิดของทุกคนมาตกผลึกเขียนข้อดี ข้อด้อยวางแผนการดำเนินการกัน ถ้าทุกคนถือทิฐิของตนแบบนายซึ่งงานก็ไม่สำเร็จ การผลัดกันพูด ผลัดกันฟัง ไม่ตัดสินใจ ไม่บ่งการ ไม่ชี้ถูกชี้ผิด โดยเอาความเห็นของตนเองเป็นใหญ่แล้ว การงานก็จะคืบหน้า การใช้ความอดทนอดกลั้นไม่ใช้อารมณ์ในการแก้ปัญหา ทำให้ปัญหาค่อยๆคลี่คลาย ทุกสิ่งที่ตกผลึกจะผ่านไปได้ด้วยความอดทน และ การประนีประนอม ทุกคนในบริษัทก็มีความสุขและได้งานที่สมบูรณ์ตามต้องการ เมื่อทุกคนได้งานที่ตนต้องรับผิดชอบมาแล้ว เราอาจคิดงานไม่ออก นอกจากงานที่คิดไม่ตกแล้วก็เอาเวลามานั่งคิดลบบอกด้วย เช่น ต้องแย่งแย่งๆ ส่งงานไม่ทันแน่เลยตอนนี้ยังไม่มีความคิดอะไรในสมองเลย เกิดความเครียดสะสม นอนไม่หลับส่งผลเสียต่อสุขภาพกายและใจ การเอาแต่นั่งคิดลบบอกเป็นการเผาเวลาให้หมดไป พอใกล้เวลาจะส่งงานเราก็อดหลับอดนอนรีบป้อนงานให้เสร็จ เมื่อเราทำแบบรีบๆ ่งว่งๆ มันจะเกิดข้อบกพร่องเสมอ ดังที่ Seneca กล่าวว่า “เราต่างทุกข์ทรมานกับจินตนาการของเรา, มนุษย์ไม่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ แต่ทุกข์จากทรรศนะที่ เรามองมากกว่า”⁶⁶

⁶⁶ Stoic Wisdom by Seneca , The Thirteenth letter , Titles “On Groundless Fears” : Two elements must therefore be rooted out once for all, – the fear of future suffering, and the

เมื่อเราได้ใช้จินตนาการมากมายไปทั้งกับงานและความคิดไม่สร้างสรรค์ของเรา จากปัญหาข้างต้นจึงนำแนวทางของสโตอิกมาปรับใช้ ให้เราใช้เวลาและสนใจกับสิ่งต่างๆตามสัดส่วนที่เหมาะสม Marcus Aurelius กล่าวว่า ควรเอาเวลาจินตนาการเหล่านั้นมาเริ่มลงมือทำ เพราะเวลานั้นมีค่ามหาศาล จะดีกว่าไหมที่เราใช้เวลาในจินตนาการ ไปเริ่มต้นทำในสิ่งที่ควรทำ ความคิดมักทำร้ายเรา ฉะนั้นตั้งสติ หยุดคิด หยุดกังวลกับสิ่งที่ยังไม่เกิด อย่าเครียดเกิดงาม ค่อยๆ ทำก็จะสำเร็จ งานเล็กๆ บางส่วนอาจจะสำเร็จไปแล้วในระหว่างที่เรากำลังใช้เวลาจินตนาการอยู่นั้น เราไม่ควรใช้เวลากับเรื่องเล็กๆ มากจนเกินไป⁶⁷ การบริหารเวลาการทำงานหรือแบ่งเวลาอย่างเหมาะสม จะทำให้งานมีประสิทธิภาพมากขึ้น⁶⁸ นอกจากนี้เรายังต้องควบคุมตนเองให้ทำงานทีละอย่าง โดยงานจะไม่รบกวนกัน แบ่งงานให้ชัดเจน และส่งผลดีให้ได้งานที่สำเร็จแบบสมบูรณ์ ปัจจุบันมีงานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นถึงผลดีของการทำงานทีละอย่าง และผลเสียของการทำงานหลายอย่าง หรือ Multitask ที่ทำให้เรามีความสามารถในการโฟกัสงานลดลง นอกจากนั้นยังใช้เวลามากกว่าปกติด้วย

จากแนวคิดทางปรัชญาที่นายปีไซ์ นายปีและนายซีรับงานจากแผนกออกแบบมา นายปีพยายามตัดใจไม่คิดถึงอุปสรรคต่างๆ ถึงแม้ว่าจะมีความวิตกกังวลอยู่มากก็ตาม เพราะอาคารนี้เป็นอาคารที่นายปีเสนองานผ่านด้วยตนเอง ฉะนั้นนายปีคิดว่าจะต้องทำงานนี้ออกมาให้เยี่ยมยอดที่สุด นายปีรีบแบ่งงานของตนเป็นงานย่อยๆ แล้วลงมือทำ ค่อยๆทำงานเล็กๆให้เสร็จทีละขั้น ดัง Plato กล่าวไว้ว่า “การทำเรื่องเล็กๆ ให้เสร็จสมบูรณ์ ดีกว่าการจบเรื่องใหญ่แบบไม่สมบูรณ์”⁶⁹ นายปีบริหารเวลาชีวิตให้ทั้งงานและครอบครัวอย่างสมดุล นายปีใช้ความกล้าหาญบอกภรรยาและลูกว่า ช่วงเดือนนี้มีงานที่ต้องทำให้เสร็จ อาจจะมีเวลาสำหรับกิจกรรมครอบครัวลดน้อยลง แต่เมื่องานเสร็จเราจะไปเที่ยวกัน ช่วงนี้ผมคงไม่ได้ดูแลลูกเหมือนเคย รบกวนคุณภรรยาทำหน้าที่แทน ภรรยาเข้าใจสามีสดีว่า เขาต้องรีบเร่งทำงาน มีสิ่งใดที่ช่วยได้ก็ควรสนับสนุนให้สำเร็จ และคิดต่อว่าในวันที่เราติดธุระเขาก็ทำหน้าที่แทนเราอย่างสมบูรณ์ ครอบครัวนายปีใช้แนวคิดแบบสโตอิก ภรรยา นายปีคิดว่าการบริหารจัดการแบบนี้ยุติธรรมดีแล้วเพราะเขาไม่เคยคิดว่าใครได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์ ใครทำมากกว่าใคร แต่เลือกเอาสิ่งที่ควรบรรลุและความสบายใจเป็นตัวตั้ง เขาคิดว่าทุกสิ่งอยู่ที่มุมมอง ถ้าเรา

recollection of past suffering; since the latter no longer concerns me, and the former concerns me not yet.” -Seneca

⁶⁷ The wisdom of Stoics, Marcus Aurelius , Book 3, Part 1-3, page 131-132

⁶⁸ MEDITATIONS, MARCUS AURELIUS, 4.32b “It is essential for you to remember that the attention you give to any action should be in due proportion to its worth, for then you won’t tire and give up, if you aren’t busying yourself with lesser things beyond what should be allowed...”

⁶⁹ Phaedo "Better a little which is well done, than a great deal imperfectly” , Plato (Author), Benjamin Jowett (translator), Publication date February 22, 2018

ต้องการให้ใครทำอะไรกับเราแล้วเราก็ควรปฏิบัติเช่นนั้นกับผู้อื่นด้วยเช่นกัน เราจะไม่ทุกข์กับการต้องมานั่งคำนวณว่าใครได้มากกว่าน้อยกว่า มีคำสุภาษิตของไทยที่ว่า “น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า” เป็นการเปรียบเทียบการพึ่งพาอาศัยกันและได้ประโยชน์ร่วมกันในการอยู่ในสังคม เหมือนกับน้ำที่จะต้องพึ่งพาเรือในการที่จะช่วยให้สำนน้ำมีการเคลื่อนไหว มีประโยชน์ช่วยให้สำนน้ำนั้นยังคงอยู่ น้ำในแม่น้ำลำคลอง เมื่อมีเรือขึ้นล่อง ดินที่ท้องน้ำจะไม่ตกตะกอน ทำให้ไม่ตื้นเขิน และเปรียบเทียบกับ เสือที่อาศัยป่าเป็นเหมือนบ้านที่อยู่อาศัย ที่หาอาหาร ป่าก็พึ่งพาเสือในการดูแลไม่ให้คนเข้ามาบุกรุกป่ามากเกินไป ซึ่งจะช่วยให้ป่าสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นความยุติธรรมตามความคิดในแบบสโตอิก นายปีใช้ความกล้า อดทนตั้งใจไม่ออกไปหาความสุขเพื่อต้องการให้งานเสร็จ ล่วงตรงเวลาตามแพลนที่ตั้งไว้ ทั้ๆที่เห็นภรรยาดูโทรทัศน์ นั่งพูดคุยหัวเราะกับลูกๆอย่างสนุกสนานพากันออกไปเที่ยวข้างนอก นายปีต้องการมีส่วนร่วมแต่ก็ต้องตั้งใจควบคุมความคิดตนเองและทำงานให้เสร็จ ตามคำกล่าวของ Marcus Aurelius ว่า “เลิกคิด เลิกกังวล แล้วลงมือทำ เราต้องเผชิญหน้ากับงานแต่ละชิ้นอย่างกล้าหาญว่ามันจะเป็นผลงานชิ้นสุดท้ายของคุณ ความกังวลไม่ช่วยให้งานสำเร็จ ควรเอาเวลากังวลมาทำงาน”⁷⁰ เมื่อใช้มุมมองความคิดเหล่านี้ การงานของนายปีจึงคืบหน้าอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นความสุขภายนอกที่สัมผัสได้ มีความสุขใจที่งานสำเร็จ ความสัมพันธ์กับครอบครัวและที่ทำงานก็ดีมีแต่ความสุข

ในระหว่างการทำงานจะพบความจริงอยู่ว่า เราจะพบเจอกับความเครียด ปัญหาทางตันเสมอ ให้ใช้วิธีถอดมันออกเป็นสองส่วนตามแบบที่ Epictetus กล่าวไว้ว่า “ให้โฟกัสแต่ในสิ่งที่ควบคุมได้ สิ่งที่ไม่ควบคุมไม่ได้ให้ปล่อยมันไป”⁷¹ กล่าวคือ แยกออกเป็นสิ่งที่คุณแก้ไขได้ และ แก้ไขไม่ได้ จากนั้นจงใช้ความกล้าหาญตัดสินใจ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงกับสิ่งที่แก้ไขได้ ส่วนไหนที่แก้ไขไม่ได้ก็ใช้ความกล้าปล่อยมันไป จัดการเฉพาะสิ่งที่เปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ส่วนสิ่งใดเปลี่ยนแปลงไม่ได้เครียดไปก็ไม่เป็นประโยชน์ เพราะต่อให้คุณเครียดกับมันอย่างไรคุณก็แก้ไขควบคุมมันไม่ได้อยู่ดี ฉะนั้นจงกล้าหาญที่จะปล่อยมันไป จะทำให้มีมุมมองในการทำงานดีขึ้น มีความสุขขึ้น การควบคุมตนเองในด้านต่างๆจะกลายเป็นนิสัยได้ด้วยการฝึกฝน เมื่อเราฝึกฝนการควบคุมตนเองในทุกด้านบ่อยๆแล้ว เราจะสามารถทำมันได้อย่างง่ายขึ้น ดังที่ Jim Rohn กล่าวว่า “ความสำเร็จคือวินัยที่เรียบง่ายซึ่งต้องฝึกซ้อมทุกวัน ขณะที่ความล้มเหลวคือข้อผิดพลาดเล็กๆน้อยๆที่ทำซ้ำทุกวัน”⁷² 20 ข้อความจาก Jim Rohn ถึงมุมมองของชีวิตและความสำเร็จ⁷²

⁷⁰ The wisdom of Stoics, Marcus Aurelius, Book 2, Title 4, Page 128.

⁷¹ The wisdom of Stoics, The Enchiridion, or Manual of Epictetus, Title 1, Page 103.

⁷² <https://www.skilllane.com/blog/20-Inspirational-Quotes-from-Jim-Rohn%20>.

ส่วนนายซี ผู้ไม่ใช่สโตอิก คิดเข้าข้างตัวเอง ยังคงไม่พอใจกับงานคิดว่ารูปแบบตัวยูไม่ใช่ความคิดฉัน ฉันคิดไม่ออกกว่าส่วนที่ฉันได้รับจะออกแบบแบบไหนดี คิดไปสิบวันก็แล้วและยังคิดแค่นกับความโมโหเช่นเดิมต่อไป ไม่เปลี่ยนมุมมอง แถมคิดว่ามันเป็นไปได้อีกด้วย ในระหว่างที่ได้รับมอบหมายงานมาให้ทำ นายซีผู้มีอารมณ์เหวี่ยงขึ้นลงตลอดเวลา เขามีความเครียดสะสม อารมณ์เสียนอนไม่หลับ พาลทะเลาะกับคนรอบข้างและครอบครัวเพราะความกดดัน ความสัมพันธ์กับครอบครัวและเพื่อนร่วมงานร้าวฉาน ความโกรธเป็นพลังงานส่วนเกินที่ถ้าใครเป็นเหยื่อมักจะเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ ดังนั้นนายซีจึงควรนำวิธีสโตอิกมาปรับใช้ในการควบคุมตนเองทั้งทางด้านอารมณ์ ความคิด และการกระทำ ยอมรับผลการลงมติด้อย่างเปิดใจในยุติธรรม ใช้ความกล้าตัดความคิดไม่ดีออก เริ่มทำงานที่ได้รับมอบหมาย นายซีควรดูแลจัดการอารมณ์ตนเองอย่างเหมาะสม เช่น เมื่อทุกครั้งทีโกรธอาจใช้ลมหายใจเข้าลึกๆออกยาวช่วย หรือการเดินออกไปสัมผัสธรรมชาติ เปลี่ยนจุดโฟกัส ทำให้สถานการณ์ต่างๆได้รับการเยียวยาดีขึ้น จะส่งผลให้การทำงานประสบผลสำเร็จก้าวหน้าง่ายขึ้น ไม่ใช่เฉพาะตัวนายซีเอง แต่ยักรวมถึงภาพใหญ่ทั้งแผนก บริษัท และชีวิตครอบครัวด้วย

บทสรุป

จากการนำความอดทนอดกลั้น ความกล้าหาญ ความยุติธรรม และ การควบคุมตนเองในแบบสโตอิกมาใช้ในการบริหารงาน การฝึกฝนพัฒนาทั้ง 4 ด้าน อย่างสมดุลเหมาะสม อย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดนิสัยที่ถาวร เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ใดๆ การมีการเตรียมตัวฝึกการรับมือมาก่อน จะทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นก่อเกิดความเจ็บปวด หรือ ได้รับความเสียหายน้อยลง เพราะเมื่อคุณทำงานหนักในเวลาที่คุณอื่นปาร์ตี้ สุดท้ายแล้วคุณจะได้ใช้ชีวิตเต็มที่ในเวลาที่คุณอื่นต้องทำงานหนัก ผู้เขียนมีความเห็นว่าทั้งสองสิ่งนี้ทำให้มีความสุขได้เหมือนกัน แต่ต่างกันตรงที่สิ่งแรกเป็นเพียงของชั่วคราว ส่วนอย่างหลังจะได้มันมาโดยถาวร ในทรรศนะของผู้เขียนที่มีความเห็นด้วยกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎีสโตอิกในการบริหารการงาน แต่บางครั้งการผสมผสานทั้งสี่อาจจะยังไม่เพียงพอ ถ้าเพิ่มการใช้สติปัญญาในการคิดไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนค่อยลงมือทำ และมีการฝึกฝนทักษะต่างๆอยู่เสมอ จะทำให้คุณธรรมทั้ง 4 บรรลุผลดียิ่งขึ้น การทำงานที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทีม โดยผ่านการใช้สติปัญญาที่รอบคอบทำให้งานมีโอกาสเข้าใกล้ความสำเร็จได้อย่างรวดเร็ว แม่นยำและมักจะสมบูรณ์ดีกว่าเสมอ ความบกพร่องน้อยกว่า มีประสิทธิภาพมากกว่า นี่เป็นที่มาของความสุขภายนอกและยังตามมาด้วยความสุขภายในที่สมบูรณ์ด้วย

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์. (2555). *หนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 54.

<https://www.discovermagazine.com/mind/the-70-000-thoughts-per-day-myth#.WOIRk4GGPct>

Stoic Wisdom by Seneca , The Thirteenth letter , Titles “On Groundless Fears”

<https://www.orionphilosophy.com/stoic-blog/stoicism-and-the-dichotomy-of-control>,
Stoicism , Epictetus' The Dichotomy Of Control

MEDITATIONS, MARCUS AURELIUS, Publisher: Lulu.com, Year: 2014, 4.32b.

Phaedo "Better a little which is well done, than a great deal imperfectly” , Plato
(Author), Benjamin Jowett (translator), Publication date February 22, 2018

The Wisdom of the Stoics, Frances and Henry Hazlitt, University Press of America Inc.,
ISBN: 0-8191-3870-1.

<https://www.skilllane.com/blog/20-Inspirational-Quotes-from-Jim-Rohn%20> , 20
ข้อความจาก Jim Rohn ถึงมุมมองของชีวิตและความสำเร็จ

Stoicism and emotion, Margaret R. Graver, The University of Chicago Press, Chicago &
London, Published 2007, ISBN-10: 0-226-30557-0

<https://www.payutto.net/book-content/อยู่กับปัจจุบัน/>

A Study of Buddhist Approach to Build Happiness (Sukha) Based on Sāmaññaphala Sutta

Vamsa Pala

Asst. Prof. Dr. Phramaha Nantakorn Piyabhani

Asst. Prof. Dr. Sanu Mahatthanadull

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

b.vamsapala@gmail.com

Abstract

This article aims to investigate the happiness (sukha) in human life and the Buddhist approach to happiness in both householders and recluse life based on the Sāmaññaphala Sutta of Dīgha Nikāya.

To complete this research a qualitative research method was used in combination with Buddhist text and other scholarly works, e.g., books, articles.

The main outcomes of this short article are, to know about happiness in three specific levels, i.e., 1) basic level, 2) middle level, 3) higher level, and understanding the sensual, mundane, and genuine happiness of householders and recluse life through the practice of generosity (*dāna*), Morality (*sīla*), and mindfulness (*bhavanā*).

Though this research has covered most of the important teachings of the Buddha about happiness, future research is still recommended.

Keywords: Buddhist approach, building happiness, Sāmaññaphala Sutta.

Introduction

Happiness is one of the most anticipated states of life. All living beings wish for happiness in the world. Happiness is not a permanent state of life, it is temporary and changeable in accordance with time and condition. One can find happiness in a

small achievement, whereas one may suffer thinking it small. Individual happiness enhances communal happiness. It helps people and other beings to live together happily and harmoniously in society. One of the common characteristics of human beings is “love happiness and hate suffering.” To accomplish their wish, and in search of happiness they prefer different paths and professions.⁷³ In the Sāmaññaphala Sutta, the Buddha spoke about the happiness of recluse or Samana life to king Ajatasattu.

Besides, the Sāmaññaphala Sutta, in The Sigalovada Sutta has multiple examples and suggestions regarding a peaceful and happy household life through the practice and cultivation of morality. In addition, in Buddhism there is only one way to gain ultimate happiness as the Buddha said in Satipatthana Sutta “Ekāyano ayam bhikkhave maggo”⁷⁴ is the practice of mindfulness meditation.

This article will attempt to explain the Buddhist approach to build happiness in householder life and recluse-ship life based on Sāmaññaphala Sutta, and other relative discourses and texts

The Happiness based on Sāmaññaphala Sutta

According to the Sāmaññaphala Sutta, happiness should not be sought through stealing, mugging, and despotism. Happiness comes through violence is not true happiness. It is just the satisfaction of our desire. Again, humans get married, become husband and wife. Along with different hopes and wishes tangled up in house, money, and possessions. But at a certain stage of life, they become uninterested with such happiness.⁷⁵ Therefore, in Sāmaññaphala Sutta the Buddha explained to the king Ajātasattu how people could gain worldly and spiritual happiness by morality, contemplation and wisdom. He had given a gradual

⁷³ Bhaddanta Nandamalabhivamsa, The Path of Happiness, (Myanmar: Centre for Buddhist Studies (CBS), Mahasubodhayon Monastery, 2010), 5.

⁷⁴ D. ii. XXii. p. 354.

⁷⁵ Buddhadaśa Bhikkhu, Happiness & Hunger, (Liberation Park, 2014), 5.

interpretation of the mundane happiness, and the formula to transform mundane happiness into supramundane happiness.

Happiness of Householder Life

The Sāmaññaphala Sutta describes the happiness of householders, pointing out their skills in the following way.

“Elephant-drivers, horse-drivers, chariot-fighters, archers, standard-bearers, adjutants, army caterers, champions and senior officers, scouts, heroes, brave fighters, cuirassiers, slaves' sons, cooks, barbers, bath-men, bakers, garland-makers, bleachers, weavers, basket-makers, potters, calculators and accountants and whatever other skills there are: they enjoy here and now the visible fruits of their skills, they themselves are delighted and happy with this, as are their parents, children and colleagues and friends, they maintain and support ascetics and Brahmins, thus assuring for themselves a heavenly, happy reward tending towards paradise. “If the families were healthy and supportive, then the couple is fortunate, having had good role models.”⁷⁶ To have a happy family is healthy and income are one of important. If don't have income, cannot support family and family have to face problem. So, the Buddha taught what is important for layperson to be happy in their life.

The Most important for happiness of laypersons are properties and to free form debt. The Buddha mentions that there are four kinds of happiness for normal person who live in householder. They are:

- 1) **Atthisukha** - The happiness of ownership.
- 2) **Anavajjasukha** - The happiness derived from wealth.
- 3) **Ananasukha** - the happiness derived from not being in debt.
- 4) **Bhogasukha** - the happiness of sharing one's wealth. This kind of happiness is an extremely important concept in Buddhism.⁷⁷ These are based of

⁷⁶ K. Sohail, *The Art of Loving in your Green Zone*, (white Knight Publications, Toronto, Canada, 2003), 31.

⁷⁷ Bhikkhu Bodhi (Tr), *Anguttara Nikaya*, (Boston: Wisdom Publication, 2012), 69-70.

happiness of lay-persons. But the mind is most important to solve the problem of suffering, stress. And also, wisdom can bring to higher happiness as the buddha taught in Kāṃabhogī-sutta: One who searches wealth righteously, without violence, and having obtained it, try himself to be pleased and happy; and shares the wealth and does good deeds; and uses that wealth without being, tied to it, infatuated with it, and blindly absorbed in it, seeing the danger in it and understanding the escape. The wisdom seeing the danger of money or material and understanding the escape can bring you to higher or real happiness.

Happiness of Recluse-ship Life

Three level of happiness of recluse-life. These are The Basic Level, middle level, and higher level.

The Basic Level: The monk who is good in behavior, other people respect and they will support dwelling place. They will donate the food when go for Alms-food. They will talk politely to the monk. They will not bother when the monk taking meditation. They will offer the food and medicine when the monk needs. They will repair the building for the monk to live in good weather. So, the monk can live happily and doing meditation safety. It is the basic happiness what the monk gets by his in good behavior.

Middle level: the monk who is perfected in morality sees no danger from any side owing to his being restrained by morality. It is look like a duly-anointed king of Khattiya, having conquered his enemies, by that very fact sees no danger from any side. From guardian of the sense-doors, he experiences within himself the blameless bliss that comes from maintaining this Ariyan guarding of the faculties. And if monk were contented in things, that monk can get benefit of peace of mind: it brings peace of mind and positivity that can facilitate growth and self-improvement, and happiness.

Higher level: the higher level of benefit arises from meditation. Result of meditation is detaching from five hindrances. when he perceives the disappearance of the five hindrances in himself, he is happy as men were freed from debt, from sickness, from bonds, from slavery, from the perils of the desert. When a monk

knows that these five hindrances have left him, gladness arises in him, from gladness comes delight, from the pleasure in his mind his body is tranquilized, with a tranquil body he feels joy, and his mind is concentrated with joy. Being thus escaped from all sense-desires, escaped from all unwholesome states, he enters and remains in the Jhāna, which is with thinking and pondering, born of escape, filled with pleasure and joy. And so, after the mind is concentrated, purified and cleansed, unblemished, free from impurities, malleable, workable, established, and having gained imperturbability, the eight kinds of knowledges arise to him.

Measurement of happiness

In Buddhism, there are three levels of happiness by practicing with Buddhist way. They are sensual happiness, mundane happiness and supramundane happiness or Nibbāna. There are three measurements to levels of happiness as follows:

1) The measurement of sensual happiness: This happiness is from sensing of through eyes, ears, nose, tongue, body and mind. The method to apply this level is trying to have good behavior. As the Buddha and King Ajātasattu asking and answering each other in Sāmaññphala-sutta; “what will you do after your slave be a monk and he having thus gone forth might dwell, restrained in body, speech and thought, satisfied with the minimum of food and clothing, content, in solitude?” “I should pay homage to him, should rise and invite him and press him to receive from me robes, food, lodging, medicines for sickness and requisites, and make arrangements for his proper protection.”⁷⁸ These are the first level of happiness according to Sāmaññphala-sutta. If once restrain in body, speech and thought, once can get supporting poverties from other one.

2) The measurement of mundane happiness: This happiness is above human worldly sensual happiness and Jāna happiness. The practice to this happiness is Virtues or precepts and Kusala-kamma patha or 10 wholesome courses of action, including giving, morality, concentration. In here, concentration is Samatha Bhāvanā; must practice meditation which constitutes of 40 methods, for instance, Kasina 10, Asubha 10, Anusati 10 and the four foundations of mindfulness.

⁷⁸ Maurice Walshe, Long Discourse, (Boston: Wisdom Publication, 1987), 98.

3) The measurement of supramundane: This happiness is the real happiness or Nibbāna. It can practice insight meditation to get Nibbāna happiness. The concept to practice is four foundations of mindfulness practices or contemplation of the body (Kāyānupassanā), feeling (Vedanānupassanā), mind (Cittānupassanā) and mind-objects (Dhammānupassanā) and Noble Eightfold Path to form a practice with an aim to abandon 10 Fetters to become enlightenment.

Buddhist Approach to Build Happiness (Sukha)

a) Establishment of Happiness by Giving (Dāna)

Dāna is giving or supporting. It supports other one. Supporting or giving is one of important thing to help society. Because, the practice of giving is universally recognized as one of the most basic human virtues.⁷⁹ In giving, there are two kinds of giving. These are giving material and giving Dhamma.

Giving Material: In Sāmaññphala-Sutta, the king Ajatasattu said to the Buddha that “Lord, the man gives and support their family with what he gets from his skill and enjoy here and now the visible fruits of their skills, they themselves are delighted and pleased with this, as are their parents, children and colleagues and friends, they maintain and support ascetics and Brahmins, thus assuring for themselves a heavenly, happy reward tending towards paradise.⁸⁰ Giving or supporting is one of the important root of happiness or peace. In here, the kings or government who rules the country must support civil who live under their rules. When the Buddha ask the kings Ajātasattu that “what will you do if your slave? The kings answer “we must support four basic necessities things: robes, alms food, medicine, and dwelling. “As the conditions of poverty often provide the breeding ground for conflict, the eradication of poverty is a key to the prevention of violent

⁷⁹ Bhikkhu Bodhi, (Ed.), Dāna: The Practice of Giving, (Kandy: Buddhist Publication Society, 2011), 1.

⁸⁰ Maurice Walshe, Long Discourse, (Boston: Wisdom Publication, 1987), 93.

conflict.”⁸¹ Supporting the family to be a happy family, supporting society to be peaceful society. “In Vajrayāna Buddhist Practices take into account the various dimensions that cover society, economy, environment, culture and governance.”⁸² The governance is one of important in building happiness for country. If the country doesn’t have good king or government, the civil who live under that leader never have happiness. In the Kūṭadanta-sutta, propose three factors to give solution for poverty.

1. the kings have to support the feed and seed-corns for who would like to do agriculture.
2. the king have to support to capital for who would like to run business.
3. the king have to support to wages to who would like to do government services.⁸³

In this kind of plan, the people who are poverty will not be suffering. And they can solve those issues permanently. If the king gives wealth to individual people according to their action it is not permanent solution. If the king support seeds, capital and wages to them, they do their job and live happy prosperous life with their families.

Giving Dhamma: Giving Dhamma is higher giving in Buddhism. Because the Buddha Dhamma can help the peoples who suffering to be happy. Most of the peoples who practice the Dhamma of the Buddha, they will understand the real root of their problem and will change the way of their life to be happiness with way agree with them. It is not only for ourself, after we know something of Dhamma, we can share to our communities: friends, family, villager, and all of near around us.

⁸¹ David Adams, Sustainable Economic and Social Development, retrieved on 29 November 2018, www.culture-of-peace.info/copoj/definition.html.

⁸² Phramaha Nantakorn Piyabhani & Sanu Mahatthanadull et al, “A Conceptual Model of Bi-Dimensional Development for Happiness Access by Biofeedback Process”, A Research Report Funded by National Research Council of Thailand (NRCT) Fiscal Year 2019, (Buddhist Research Institute: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand, 2019), 165.

⁸³ Maurice Walshe, Long Discourse, (Boston: Wisdom Publication, 1987), 135.

In Buddhist, the monks are the most important to share the Dhamma. The role of Buddhist monks is giving Dhamma to restrain other one from evil, encourage other one to do good, be benevolently compassionate towards other one, teaching Dhamma to other one, teaching Dhamma to other one what they have not heard, and point out to other one the way to heaven.⁸⁴ These are the reasons why need to give Dhamma to other one, to help them to understanding the way to stop evil and keeping them to do good. And also, should give Dhamma to patients in hospitals, prisoners in jail to down their stress.

b) Establishment of Happiness by Morality (Sīla)

When the Buddha said to the king Ajātasattu “Suppose there were a man shave off his hair and beard, don yellow robes, and go forth from the household life into homelessness. And he, having thus gone forth might dwell, restrained in body, speech and thought, satisfied with the minimum of food and clothing, content, in solitude.”⁸⁵ In here, the Buddha want to make clear the monk who are keeping moralities so he talks about “restrained in body, speech and thought.” If he doesn’t put those words, someone confuses with the monk who don’t keep moralities. In Sonadantasutta, Sonadanta said to the Buddha: “Wisdom is purified by morality, and morality is purified by wisdom: where one is, the other is, the moral man has wisdom and the wise man has morality, and the combination of morality and wisdom is called the highest thing in the world.”⁸⁶

Sīla (morality) is one of important for society. It is the first step of Threefold Training which is the foundation of the holy life and the path the Buddha teaching to develop the body behavior with precepts: To abstain from killing any living being, to abstain from stealing what is not given, to abstain from sexual misconduct, to abstain from false speech, to abstain from intoxicants causing heedlessness. They are, indeed, moral codes of conduct that lay Buddhists willingly undertake out of clear understanding and conviction that they are good for themselves and for society.

⁸⁴ Maurice Walshe, Long Discourse, (Boston: Wisdom Publication, 1987), 468.

⁸⁵ Maurice Walshe, Long Discourse, (Boston: Wisdom Publication, 1987), 97-98.

⁸⁶ Maurice Walshe, Long Discourse, (Boston: Wisdom Publication, 1987), 129-131.

c) Establishment of Happiness by Meditation (Bhāvanā)

The goal of Buddhist is freedom or happiness by taking meditation because only meditation can control the mind. if can control the mind, we can calm when we meet stress. Most of people destroy their life because of stress. To control the stress is meditation is the best way. If we are stress, we will give up our life. We cannot have a job and cannot help or take care our family even society as well. We must develop our mental to control stress. The method of mental development is the four foundations of mindfulness (*Satipatthana Sutta*). They are development of body, development of feeling, development of mind and development of wisdom. It is the best way to the purifications of beings, for the overcoming of sorrow and distress, for the disappearance of pain and sadness, for the gaining of the right path, for the realization of nibbana". Therefore, it provides necessary training and education to the children based on Buddhist principle of fourfold development. Following is a brief discussion of it.

Building Happiness in Community

a) **Building Happiness in Sangha:** A sangha is a community of Bhikkhu, Bhikkhunī, Sāmanera, Sāmanerī. To Build happiness of Sangha is also these three principles: Dāna, Sīla, Bhāvanā. These three principles are the main thing to practice Buddhism. For the first principle, it is Dāna: the Sangha have to help or share material each other including food, robe etc....Specially, sharing Dhamma is superior Dāna. "Sabbadānam Dhammadānam Jināti".⁸⁷ giving Dhamma is surpasses all other giving. The monk has to share Dhamma each other, if see the monk don't know the Dhamma and Vinaya, the monk who know must explain to them. And the monk who don't know the Dhamma and Vinaya also must try to ask and inquire to the monk who know it.⁸⁸ And also, giving Dhamma to laypeople, and guide and show them the good way to practice meditation, and keeping Sīla. In here, Sīla of the monk is

⁸⁷ Dhammapada, 354.

⁸⁸ Phra Maha Samana Chao, *The Entrance to the Vinaya- Vinayamukha*, (Mahamakutarakajavidyalaya University, Bangkok, Thailand, 1992), 182.

Vinaya. “Vinayonāma Buddhasāsanassa Āyu”⁸⁹ Vinaya is lie of the Buddhism. If the monk keeps the Vinaya, they can live happily and peacefully. The lest principle is Bhāvanā (meditation): It is higher way to build happiness. If the monk practice only Dāna and Sīla, they cannot get inside happiness. Meditation is only the way to bring real happiness.

b) Building Happiness in Householder life: If we say about householder life, we must see family. Because all human is in the family. Family is a part of society so if want to try to build happiness in society, must try to build happiness in family first. in Mangala-sutta: Caring for one's mother and father, supporting one's wife and children and having work that causes no confusion. This is the highest blessing. A good practicing to build happiness is son support parents and parents support son. And also, husband support wife and wife also support husband. All between community of master and pupil, employers and employees, teacher and student, friends. And keeping fives precepts (Sīla). These are basic principles for lay Buddhists. They are abstaining from killing, stealing, committing sexual misconduct, telling lies and taking intoxicants and drugs.

Specially, for the balance of family, they should not bother each other, should not waste the money for their gambling, drinking, or drugs. And the four qualities for a good household life to be happy family. It is the virtue for householder. They are: Truth (Sacca), adjustment (Damma), steadfastness (Khanti), generosity (Cāga).⁹⁰ These four Dhamma are not applying only in family, it can apply in all our society because to build happiness in society, we must try to help to building a good environment for everyone to live happily.

Conclusion

Most of the people who live in society must face suffering everyday whenever they open their eyes in morning. So, they are looking for happiness

⁸⁹ Khuddakapada-attakatha, 82.

⁹⁰ Bhikkhu Bodhi (tr.), Samyuttanikāya: The Connected Discourses of the Buddha, vol 1, (Oxford: PTS, 2000), 316.

because all humans are living in environment of suffering. Though, it can say that is natural of society or our life. there are so many kinds of happiness and the way to find it in sutta. specially, in *Sāmaññaphala Sutta*, it can understand the sensual, mundane, and genuine happiness of householders and recluse life through the practice of generosity (*dāna*), Morality (*sīla*), and mindfulness (*bhavanā*).

Sharing material and knowledge is most important for help our society. For example, supporting or giving something to the poor people who we want to help and sharing some knowledge or idea what other people need. *Sīla* is also one of important role in our society. In the society of people who have good action living is happiness and developing all the time. The last step is *Bhāvanā* (meditation): It is higher way to build happiness. If practice only *Dāna* and *Sīla*, the monk cannot get inside happiness. Only meditation can bring real or inside happiness and calm our mind when we meet stress. Henceforth, this Sutta is one of importance sutta to practice for happiness in our society.

References

- Bhikkhu Bodhi (Tr). (2012). *Anguttara Nikaya*. Boston: Wisdom Publication.
- Maurice Walshe. (1987). *Long Discourse*. Boston: Wisdom Publication.
- K. Sohail. (2003). *The Art of Loving in your Green Zone white Knight Publications*. Toronto. Canada.
- Phramaha Nantakorn Piyabhani & Sanu Mahatthanadull et al. (2019). “A Conceptual Model of Bi-Dimensional Development for Happiness Access by Biofeedback Process”. A Research Report Funded by National Research Council of Thailand (NRCT) Fiscal Year 2019, (Buddhist Research Institute: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Bhikkhu Bodhi, (Ed.). (2011). *Dāna: The Practice of Giving*. Kandy: Buddhist Publication Society.
- Bhikkhu Boddhi. (1998). *Discourse on the Fruits of Recluseship: Samaññaphala Sutta and Its Commentaries*. Kandy; Buddhist Publication society.
- Buddhadāsa Bhikkhu. (2014). *Happiness & Hunger*. Liberation Park.

Bhaddanta Nandamalabhivamsa. (2010). *The Path of Happiness*. Myanmar: Centre for Buddhist Studies (CBS). Mahasubodhayon Monastery.

Ledi syadaw, (2007). *The Manulas of Ledi Dipani*. Myanmar: Mother Ayeyarwaddy House. Yangon.

Ashin Indriya. (2010). *The Teaching of Samaññaphalasutta,*. Myanmar: Kambaraye, Yangon.

